

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SUKUK UYGULAMALARI VE GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Nevzat TETİK

Hazırlayan
AYSUN DOĞAN

MALATYA-2021

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SUKUK UYGULAMALARI VE
GELİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Aysun DOĞAN

Danışman

Doç. Dr. Nevzat TETİK

MALATYA – 2021

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Nevzat TETİK danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“Dünyada ve Türkiye’de Sukuk Uygulamaları ve Gelişimi”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Aysun DOĞAN

TEŞEKKÜR

Araştırma konusunun belirlenmesinden itibaren, araştırmanın uygulanması ve sonuçlandırılmasında bilgisini ve desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Nevzat TETİK'e saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman yanımda olduklarını hissettiğim değerli annem ve babama, çalışmalarımın başından itibaren sürekli yanımda olan, beni teşvik eden, bu konuda desteğini esirgemeyen sevgili eşime ve güzel anlarına zaman zaman eşlik edemediğim çocuklarım Mehmet Furkan ve Ömer Kaan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca çalışmamın her anında desteğini ve katkısını esirgemeyen kıymetli arkadaşım Dr. Azam AHMADI'ye teşekkür ederim.

Aysun DOĞAN

ÖZET

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SUKUK UYGULAMALARI VE GELİŞİMİ

Bankacılık sektörü var olduğundan itibaren insanların ihtiyaçları doğrultusunda yeni ürün arayışına girmiş ve konvansiyonel bankacılık uzun yıllar varlığını tek başına sürdürmüştür. Türkiye’de faizden uzak duran kesimin yatırım talebini karşılama görevini katılım bankaları üstlenmiştir. Katılım bankaları ihtiyaçlar doğrultusunda İslami finans ürünlerinde çeşitliliği sağlayarak müşteri potansiyelini arttırmıştır. Türkiye’de “kira sertifikası” olarak adlandırılan sukuk İslami ülkelerin piyasalarında çok fazla talep görmüştür. Faiz hassasiyeti nedeniyle atıl olarak yastık altı bekletilen tasarruflar katılım bankacılığı ürünleri ile reel sektöre aktararak ekonomik hayatının gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Faizsiz finansman ürünleri içinde öne çıkan sukuk, dünya genelinde önemli ihraç rakamlarına ulaşmış bir yatırım aracıdır. Bu duruma istinaden çalışmada sukukun dünya ve Türkiye piyasasındaki geçmişten günümüze artan önemini ele alarak ekonomideki yarattığı değişiklikler incelenmiştir. Çalışmadaki temel amaç, İslami piyasaların en çok kullanılan ürünlerden biri olan sukuk hakkında bilgi vermenin yanında dünyadaki ve ülkemizdeki sukuk uygulamalarını ve gelişimini inceleyerek, ülkemiz sukuk piyasasında karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri geliştirmek ve geliştirilmesi yönünde atılacak adımlara katkı sağlayabilmektir.

Çalışmada elde edilen nitel ve nicel veriler ışığında Türkiye’deki sukuk uygulamalarında karşılaşılan başlıca sorunlar tespit edilmiş olup, elde edilen bulgular çerçevesinde Türkiye sukuk piyasasına yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ülkemiz sukuk piyasasının da önerileri dikkate alması sonucunda kamu ve kurumların sukuk ihraç değerlerindeki artışla birlikte dünya sukuk piyasasındaki payını artırması mümkün görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Sukuk, İslami Finans, Katılım Bankacılığı, Kira Sertifikası

ABSTRACT

SUKUK APPLICATIONS AND DEVELOPMENTS IN THE WORLD AND TURKEY

The banking sector had been seeking out the new product according to people's needs from its existence and the conventional banking had been maintaining its existence in a long time alone. The participation banks had been undertaking the task of fulfilling the investing demands of the people stayed away from the interest in the Turkey. The participation banks had been increasing the customer potential by providing the variety of financial products towards the needs. Sukuk named the "lease certificate" in the Turkey, had been making demand in the market of Islamic Country extremely a lot. Saving which is held under the pillow because of the precision of the interest contribute to development of the economic life with the products of the participation banks.

Sukuk which come into prominence inside in financing product which is interest free is an investment instrument reached the important exportation number in the worldwide. In this fact, at the this study had been examined to modifications on the economy which is created by the Sukuk that handle with the growing importance from past to nowadays in the Turkey and World markets. Besides informing about the sukuk which is one of the most useful product in the Islamic market, in the basic goal on this study developing the suggestions for solutions for problems encountered in the sukuk markets on the our country and may contribute to be taken the steps towards its being developed by examining the sukuk applications and development in the worldwide and our country.

Main problems which are encountered the sukuk applications on the Turkey having been detected in the light of qualitative and quantitative data obtained in the study, recommendations for Turkey sukuk market had been tried to developed by framework of the result obtained. It is seen possible that our country sukuk market increase its portion on the world sukuk market as a result of taking into account of suggestions together with rising of sukuk exportation value of public and institutions.

Key words: Sukuk, Islamic Finance, Participation Banking, Lease Certificate

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK BANKACILIK

1.1.Genel İtibari İle Bankacılık.....	3
1.2.Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2.1.Dünyadaki Gelişim Süreci	3
1.2.2.Türkiye’deki Gelişim Süreci	4
1.3.Banka Türleri	5
1.3.1.Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar	7
1.3.1.1.Mevduat Bankaları	7
1.3.1.2.Yatırım ve Kalkınma Bankaları.....	8
1.3.1.3.Katılım Bankaları	10
1.3.2.Sahiplik Yapılarına Göre Bankalar	11
1.3.2.1.Kamu Sermayeli Bankalar	11
1.3.2.2.Özel Sermayeli Bankalar	12
1.3.2.3.Yabancı Sermayeli Bankalar.....	12
1.3.2.4.Karma Sermayeli Bankalar.....	12

1.3.3. Büyüklüklerine Göre Bankalar	13
1.4.Bankaların Fonksiyonları	14

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI

2.1.Katılım Bankacılığının Tanımı	16
2.2.Katılım Bankacılığının Çalışma İlkeleri	17
2.2.1.Kar ve Zarar Paylaşımı.....	17
2.2.2.Faizsiz Anlayışı Benimsemeleri	18
2.2.3.İşlemlerin Reel Olması	18
2.2.4.Risk Paylaşımı	19
2.2.5.Belirsizliğin Yasak Olması	19
2.2.6.Spekülatif Davranışların Yasak Olması	20
2.2.7. Bazı Faaliyet Alanlarının Yasak Olması	20
2.3. Katılım Bankacılığının Amaçları	20
2.4.Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri	21
2.4.1.Dini Nedenler.....	21
2.4.2.Sosyal Nedenler	22
2.4.3.Ekonomik Nedenler	22
2.4.4.Politik Nedenler	23
2.5.Katılım Bankacılığının Genel Özellikleri.....	23
2.5.2.Faizsiz Bankacılık Faaliyeti Yapması.....	24
2.5.3.Aracı Kurum Niteliğine Sahip Olması	25
2.5.4.Güven Kurumu Niteliğine Sahip Olması	25
2.6.Katılım Bankacılığının Çalışma Yöntemleri	26
2.6.1.Katılım Bankacılığında Fon Toplama Yöntemleri	26
2.6.1.1.Özel Cari Hesaplar	27

2.6.1.2.Katılma Hesapları.....	27
2.6.2. Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri.....	28
2.6.2.1.Murabaha.....	29
2.6.2.2.Mudaraba (Emek - Sermaye Ortaklığı).....	29
2.6.2.3.Müşareke (Sermaye - Sermaye Ortaklığı)	30
2.6.2.4.İcara	30
2.6.2.5.Sukuk	31
2.6.2.6. Selem	31
2.6.2.7. İstisna	31
2.6.2.8.Karz-ı Hasen	32
2.6.2.9.Teverruk	32
2.7.Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi	33
2.7.1.Dünyadaki Gelişim Süreci	33
2.7.2.Türkiye’deki Gelişim Süreci.....	34
2.7.2.1.Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları.....	37
2.7.2.1.1.Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.....	37
2.7.2.1.2.Ziraat Katılım Bankası A.Ş	39
2.7.2.1.3. Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	40
2.7.2.1.4.Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	41
2.7.2.1.5.Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	42
2.7.2.1.6.Emlak Katılım Bankası.....	43
2.8.Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUKUK VE UYGULAMALARI

3.1.Sukuk Tanımı	46
3.2.Sukukun Özellikleri.....	47

3.3.Sukuk İşleyişi.....	48
3.4.Sukuk Türleri	50
3.4.1.Kullanım Alanına Göre Sukuk Türleri	50
3.4.1.1.Proje Kaynaklı Sukuk	50
3.4.1.2.Varlık Kaynaklı Sukuk.....	50
3.4.1.3.Bilanço Kaynaklı Sukuk.....	51
3.4.2.Dayandığı Finansman Modeline Göre Sukuk Türleri	51
3.4.2.1.Kira Sözleşmesine Dayalı Sukuk: İcara Sukuk	51
3.4.2.2. Satış Sözleşmesine Dayalı Sukuk.....	54
3.4.2.2.1. Murabaha Sukuk.....	54
3.4.2.2.2. Selem Sukuk	56
3.4.2.2.3. İstisna Sukuk	58
3.4.2.3. Ortaklık Sözleşmesine Dayalı Sukuk	60
3.4.2.3.1. Mudaraba Sukuk.....	60
3.4.2.3.2. Muşaraka Sukuk	61
3.4.2.4. Vekalet Sözleşmesine Dayalı Sukuk: Vekale Sukuk.....	63
3.4.2.5. Karma Sözleşmelere Dayalı Sukuk (Hibrid Sukuk).....	66
3.5. Sukukun Diğer Yatırım Araçlarıyla Karşılaştırılması.....	68
3.5.1. Sukuk İle Tahvilin Karşılaştırılması	68
3.5.2. Sukuk ile Hisse Senedinin Karşılaştırılması.....	69
3.6. Dünyada Sukukun Gelişimi ve Uygulamaları	69
3.6.1. Dünyadaki Gelişim Süreci	69
3.6.2. Dünya Geneline Sukuk Uygulamaları.....	70
3.6.2.1. Ülkeler Bazında Sukuk Piyasası.....	76
3.6.2.1.1. Malezya Sukuk Piyasası	76
3.6.2.1.2. Suudi Arabistan Sukuk Piyasası.....	78

3.6.2.1.3. Endonezya Sukuk Piyasası.....	79
3.6.2.1.4. Birleşik Arap Emirlikleri Piyasası.....	79
3.6.2.1.5. Bahreyn Sukuk Piyasaları.....	80
3.6.2.1.6. Katar Sukuk Piyasası	80
3.6.2.1.7. Pakistan Sukuk Piyasası.....	81
3.7. Türkiye’de Sukukun Gelişimi ve Uygulamaları.....	81
3.7.1. Türkiye’deki Gelişim Süreci	81
3.7.2. Kira Sertifikası Türleri	84
3.7.2.1. Sahipliğe Dayalı Kira Sertifikaları.....	84
3.7.2.2. Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikası.....	85
3.7.2.3. Alım-Satıma Dayalı Kira Sertifikaları.....	86
3.7.2.4. Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikası	87
3.7.2.5. Eser Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları	88
3.7.3. Türkiye’de Yapılmış Olan Sukuk İhraçları	89
3.7.3.1. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sukuk İhracı	89
3.7.3.2. Katılım Bankaları Sukuk İhracı	92
3.7.3.2.1.Kuveyt Türk Katılım Bankası	94
3.7.3.2.2.Albaraka Türk Katılım Bankası	95
3.7.3.2.3.Türkiye Finans Katılım Bankası	96
3.7.3.2.4.Vakıf Katılım Bankası.....	97
3.7.3.2.5.Ziraat Katılım Bankası	98
3.7.3.2.6.Emlak Katılım Bankası	98
3.8. Sukukun Avantajları ve Dezavantajları	99
3.8.1. Sukukun Avantajları.....	99
3.8.2. Sukukun Dezavantajları	100

3.9. Türkiye’de ki Sukuk Piyasasında Karşılaşan Sorunlara Yönelik Öneriler ...	100
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	106
KAYNAKÇA.....	111

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1.1. Türkiye’deki Banka Sayısı	6
Tablo 1.2. Banka Gruplarının Aktif Büyüklük Payları (Yüzde)	6
Tablo 2.1. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Aralık 2020).....	36
Tablo 2.2. Katılım Bankaları Başlıca Finansal Büyüklükleri	37
Tablo 2.3. Albaraka Türk Katılım Bankası Finansal Göstergeleri.....	38
Tablo 2.4. Ziraat Katılım Bankası Finansal Göstergeleri	39
Tablo 2.5. Vakıf Katılım Bankası Finansal Göstergeleri.....	40
Tablo 2.6. Kuveyt Türk Katılım Bankası Finansal Göstergeleri.....	41
Tablo 2.7. Türkiye Finans Katılım Bankası Finansal Göstergeleri.....	42
Tablo 2.8. Emlak Katılım Bankası Finansal Göstergeleri	43
Tablo 3.1. Dünyada Kamu ve Özel Sektör Tarafından Gerçekleştirilen İcra Sukuk İhracı (2019 Yılı- 500 Milyon Dolardan Fazla Olan).....	53
Tablo 3.2. Dünyada Kamu ve Özel Sektör Tarafından Gerçekleştirilen Murabaha Sukuk İhracı (2019 Yılı- 500 Milyon Dolardan Fazla Olan).....	56
Tablo 3.3. Dünyada Kamu ve Özel Sektör ile Finansal Kuruluşlar Tarafından Gerçekleştirilen Vekale Sukuk İhracı (2019 Yılı- 500 Milyon Dolardan Fazla Olan)...	65
Tablo 3.4. Dünyada Kamu ve Özel Sektör ile Finansal Kuruluşlar Tarafından Gerçekleştirilen Hibrid Sukuk İhracı (2019 Yılı- 500 Milyon Dolardan Fazla Olan)...	67
Tablo 3.5. Dünya Geneline Toplam Sukuk İhraçlarının İhraççı Kuruluşun Statüsüne Göre Dağılımı	74
Tablo 3.6. Dünya Geneline Toplam Sukuk İhraçlarının Ülkelere Göre Oransal Dağılımı (Ocak 2001-Aralık 2019)(Yüzde.....	75
Tablo 3.7. Özel Sektör Tarafından İhraç Edilen Kira Sertifikaları ve Diğer Borçlanma Araçları.....	83
Tablo 3.8. Hazine Müsteşarlığı Kira Sertifikası İhracı (2012-2020).....	91
Tablo 3.9. Kuveyt Türk Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020).....	95
Tablo 3.10. Albaraka Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020).....	96
Tablo 3.11. Türkiye Finans Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020)	97
Tablo 3.12. Vakıf Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020).....	97

Tablo 3.13. Ziraat Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020).....	98
Tablo 3.14. Emlak Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020).....	98

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. İcara Sukukun İşleyişi	52
Şekil 3.2. Murabaha Sukukun İşleyişi.....	55
Şekil 3.3. Selem Sukukun İşleyişi.....	57
Şekil 3.4. İstisna Sukukun İşleyişi	59
Şekil 3.5. Mudaraba Sukukun İşleyişi.....	61
Şekil 3.6. Muşaraka Sukukun İşleyişi	62
Şekil 3.7. Vekale Sukukun İşleyişi	64
Şekil 3.8. İslami Finansal Varlıkların Sektörel Dağılımı (2019).....	71
Şekil 3.9. Dünyada Ocak 2001- Aralık 2019 Dönemi Küresel Anlamda Toplam Sukuk İhracı (Milyon Dolar)	71
Şekil 3.10. Dünyada Ocak 2001-Aralık 2019 Döneminde Uluslararası Para Birimleriyle (Dolar, Avro) Yapılan Toplam Sukuk İhracı (Milyon Dolar).....	72
Şekil 3.11. Dünyada 2001 Ocak-2019 Aralık Döneminde Yerel Para Birimleriyle Yapılan Toplam Sukuk İhracı (Milyon Dolar).....	73
Şekil 3.12. Özel Sektör Tarafından İhraç Edilen Kira Sertifikası Türleri.....	84
Şekil 3.13. Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Anonim Şirketi Kira Sertifikası İhracı Süreci.....	90
Şekil 3.14. Sukuk İhraç Hacimlerinin Yıllara Göre Gelişimi(Milyon TL).....	93
Şekil 3.15. Toplam İhraç Hacimlerinin Banka Bazında Dağılımı (2013-2020) (Milyar TL).....	93
Şekil 3.16. Yabancı Para Sukuk İhraç Hacimleri (2010-2020).....	94

KISALTMALAR

AAOIFI: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABG: Albaraka Bankacılık Grubu

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

DESİYAB: Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası

EFT: Elektronik Fon Transferi

HMVKŞ: Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketi

IDB: İslam Kalkınma Bankası

IDR: Indonesian Rupiah (Endonezya Para Birimi)

IFSB: İslami Finansal Hizmetler Kurulu

IIFM: International Islamic Financial Market

KST: Kira Sertifikaları Tebliği

MYR: Malezya Ringiti

ÖFK: Özel Finans Kurumu

PKR: Pakistan Rupisi

SPK: Sermaye Piyasaları Kurulu

SPV: Special Purpose Vehicle

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

USD: ABD Doları

VDMK: Varlıĝa Dayalı Menkul Kıymetler

VKŞ: Varlık Kiralama Şirketi

GİRİŞ

Bankacılığın tarihi, ticareti faaliyetlerle bağlantılı olarak ilk çağlara kadar gitmektedir. İnsanların ihtiyaçları hayatlarını idame ettirmekle sınırlı iken, ortaya çıkan yenilikler ve beklentiler farklı ekonomik arayışlara sebep olmuştur. Zaman içinde insanların ihtiyaçlarını karşılayan para, bu anlamından uzaklaşarak geleceğe yatırım yapmak isteyen insanların ihtiyacı haline gelmiştir. Bu durumda finansal piyasaların ortaya çıkmasını zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla finansal piyasalardaki her ürün insanoğlunun ihtiyacı gereği ortaya çıkmıştır. Finansal piyasaların faiz esaslı hizmet sunuyor olmaları faiz hassasiyeti olan tasarruf sahiplerinin sistemden uzak durmasına sebep olmuştur. Sistemden bu nedenle uzak duran kesimin tasarruflarının reel ekonomiye kazandırılması ve yine sistemden uzak durup fon kullanma isteği olan kişilerin varlığı geleneksel bankacılığın tamamlayıcısı olan faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Faizsiz finansman ürünlerine duyulan ihtiyaç dünyada ilk olarak nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde ortaya çıkmıştır. Körfez ülkelerinin tasarruflarının batıya kaymasını önleme fikri katılım bankacılığına olan ilgiyi arttırmıştır. Ayrıca petrol üreticisi olmayıp doğal kaynağı ve iş gücü yüksek ancak bunları değerlendirebilecek sermayeleri olmayan ülkeler de mevcuttur. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkeler arasındaki sermaye aktarımının iki taraf için de sağlayacağı avantajların İslami bankaların kurulmasında ve faizsiz finansman ürünlerine yönelimde katkısı olduğu düşünülmektedir.

Faizsiz finansman ürünleri içinde öne çıkan sukuk, dünya genelinde önemli ihrac rakamlarına ulaşmış bir yatırım aracıdır. Türkiye reel piyasasında ise kira sertifikaları adıyla ihracı yapılmaktadır. Sukuk ülkemizde hem devlet hem de özel sektör tarafından ihracı gerçekleştirilen bir yatırım aracı olmuştur. Sukuk işleme konu varlık üzerinden mülkiyet hakkı tanıyarak faizsiz gelir elde edilmesini sağlamaktadır. Zaman içinde yatırımcıların dikkatini çeken sukuk yalnızca faizsiz bankacılıkta değil geleneksel bankacılıkta da işlem görmeye başlamıştır.

Bu çalışmada sukukun dünya ve Türkiye piyasasındaki geçmişten günümüze artan önemini ele alarak ekonomideki yarattığı değişiklikler incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde genel bankacılığın tanıtımı yapılarak banka türlerine, işleyişlerine ve fonksiyonlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde, katılım bankacılığını daha detaylı ele alarak ortaya çıkma sebeplerini, çalışma ilkelerini, fon toplama ve kullandırma

faaliyetlerini, dünyadaki ve Türkiye’deki gelişim sürecini, ülkemizdeki mevcut katılım bankaları ile güçlü ve zayıf yönlerini araştırılmıştır. Çünkü sukukun işlem göreceği bankacılık sisteminin tanıtılması ve diğer finansman ürünlerinin özelliklerinin bilinmesi alternatif bir finansman ürünü olarak sukukun kavranmasında önem taşımaktadır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde sukuk hakkında detaylı bilgi edinmek amacıyla sukukun özellikleri, işleyişi, türleri ve diğer yatırım araçlarıyla karşılaştırılmaları ele alınmıştır. Daha sonra dünyada ve Türkiye’deki gelişim sürecine, uygulamalarına, günümüze kadar gerçekleşen ihraç verilerine yer verilerek uygulamalarında ortaya çıkan avantaj ve dezavantajları ile karşılaşılan sorunlara yönelik öneriler açıklanmıştır.

Son bölümümüzde de, Türkiye ve dünya piyasasındaki sukuk ihraçları hakkında tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuş ve ülkemiz sukuk piyasasında karşılaşılan sorunlara yönelik önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK BANKACILIK

1.1.Genel İtibari İle Bankacılık

Banka kelimesi; İtalyanca “Banco” sözcüğünden gelmekle birlikte, Türkçede masa, sıra ya da tezgâh anlamlarında kullanılmaktadır. Lombardiyalı Yahudi bankerlerin pazara koydukları masa üzerinde bankacılık işlemi yapmalarından dolayı bu terimin kullanılmaya başlandığı düşünülmekte olup zamanla banka kelimesine dönüşmüştür (Yazıcı, 2015: 1). En genel ifadeyle banka, mevduat toplayan ve topladığı bu mevduatı en yararlı olacak şekilde kredi işlemlerinde kullanma gayesinde olan veya düzenli olarak kredi alan ya da kredi veren iktisadi bir yapıdır (Altaylı, 2019: 5).

Banka, mevduat ya da başka isimler adı altında geniş topluluklardan fon sağlayan ve sağlanan fonları finansman ihtiyacı olanlara kredi yoluyla ya da başka yollarla kullandırıp karşılığında kazanç el eden iktisadi yapılardır (Çidem, 2020: 3). Bankaların temel görevlerinin yanında birden fazla işlevleri bulunmaktadır. Bunlar; piyasadaki likiditeyi sağlamak, para politikalarının etkinliğini yükseltmek, kaynak dağılımını iyileştirmek, kısa vadeli fonlar ile uzun vadeli fonlar arasındaki dengeyi sağlamak vb. Bankalar bireylerin tasarruflarının ticaret ve sanayi alanında değerlendirilmesini sağlayan ve iktisadi hayatın devamlılığı için yerine getirilmesi gereken birçok hizmeti sunan kurumlardır (Sevilengül, 2001: 1).

1.2.Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Geçmiş çok eskilere dayanan bankalar tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olanlar arasında aracılık ederek ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bankaların bu ve bunun gibi birçok rolü günümüz hayatının en çok tercih edilen kuruluşlarından biri haline gelmelerinde etkili olmuştur. Bu başlıkta bankacılığın dünya ve ülkemiz açısından geçirdiği tarihsel sürece yer verilmiştir.

1.2.1.Dünyadaki Gelişim Süreci

MÖ 3500 yıllarda Uruk'ta yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bankacık işlemlerine ait bazı belgeler ortaya çıkmıştır. Bu belgelere dayanarak tarihte ilk

bankaların tapınaklar olduğu düşünölmektedir. Ekonomide takasın söz konusu olduğu ilk zamanlarda mallarını çeşitli tehlikelere karşı korumak isteyen kişiler eşyalarını din adamlarının olduğu tapınaklara emanet etmişlerdir. Din adamları da kendilerine emanet edilen malları bir bedel karşılığında ihtiyaç duyanlara aktararak değerdendirmişlerdir. Bu şekilde ilk bankacılık faaliyetlerinin başladığı kanaatine varılmıştır (Yenice, 2019: 6).

MÖ 2000’li yıllarda bankacılık sektörüne daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Babil hükümdarının çıkardığı Hammurabi Kanunları’nda da bankacılığa ilişkin belgelere rastlanılmıştır. İlgili belgelerde günümüze ait bankacılık sektöründe yer alan düzenlemelerin yer aldığı görölmüştür. Bu dönemde mevduatın toplanması ve kredi olarak sunulmasıyla ilgili kil levhalara yazılı belgeler mevcuttur. Ayrıca günümüz bankacılık faaliyetlerinin temel yapısını oluşturan konularla ilgili düzenlemelerden bahsedildiğı görölmektedir (Yetiz, 2016: 108).

Paranın icat edilmesi, ticaretin ve denizciliğın gelişmesi beraberinde bankacılık faaliyetlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Avrupa’da denizciliğın gelişmesiyle birlikte fetihler artmış ve fethedilen ölkelerden getirilen kıymetli madenlerin taşınmasında ortaya çıkan güven sorunu bankacılığın ilerlemesini hızlandırmıştır. Paranın bulunması takası azaltmış ve ticari faaliyetlerin artmasını sağlamıştır. Ticaretin gelişmesiyle birlikte tüccarlık yapan kesim zenginleşmiş, yüksek meblağlar karşılığında ödünç verme işlemleriyle tefecilik başlamıştır. Sonrasında tefeciler banker olarak ifade edilmiştir. Reform ve Rönesans dönemlerinin tesiri ile bankacılık faaliyetlerinde dini açıdan uygun görölmeyen faiz kabul edilmiştir. Bu durum bankacılığın gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Bugünkü ifade ediliş şekliyle bankaların kuruluşu 17.Yüzyılın başında gerçekleşmiştir. Dünyanın ilk merkez bankası olan Amsterdam Bankası 1609 yılında Hollanda’da kurulan ilk modern bankadır. Venedik Bankası 1637 yılında ve 1654 yılında merkez bankası işlevinde olan İngiltere Bankası kurulmuştur. 19. Yüzyılda bankalar faaliyet konularına göre uzmanlaşarak ekonomik ve ticari faaliyetlerin düzenleyicisi konumuna gelmiştir (Bostan, 2021:7).

1.2.2.Türkiye’deki Gelişim Süreci

Ölkemizde bankacılık işlemleri 1847 öncesinde Galata bankerleri tarafından yapılmaktayken, 1847 yılında ölkemizdeki ilk banka olan İstanbul Bankası kurulmuştur. Ancak 1852 yılında faaliyetini durduran İstanbul Bankası kısa süre faaliyet göstermiştir.

Daha sonra 1856 yılında Osmanlı Bankası kurulmuştur. 1867 yılından sonra yerli sermayeli bankalar kurulmuş olsa da yabancı bankalar karşısında istenilen seviyeye gelinememiş ve bu dönemde devlet korumasına ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlı Devleti döneminde çiftçilere destek sağlamak adına 1863 yılında ilk milli banka olan Memleket Sandıkları kurulmuştur. Daha sonra bu banka 1888 yılında kurulan ve günümüze kadar varlığını devam ettiren Ziraat Bankası'na dönüşmüştür (Yetiz, 2016: 110).

Cumhuriyetin ilanından sonrada bankacılıkta daha çok millileşme arzulanmıştır ve bu amaçla ilk özel sermayeli milli banka olan Türkiye İş Bankası 1924 yılında kurulmuştur. Daha sonrasında emisyonda da millileşmeyi sağlamak için 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. 1930'lu yıllarda devlet eliyle yürütülen sanayileşme kapsamında farklı alanlara destek olunması adına Sümerbank, Etibank, İller Bankası, Halk Bank gibi kamu sermayeli bankalar kurulmuştur. 1933 yılında mahalli idarelerin ihtiyaçlarını karşılamak için günümüzdeki adı İller Bankası olan Belediyeler Bankası kurulmuştur. 1935 yılında maden alanına destek amaçlı Etibank, 1938 yılında küçük esnafa destek amaçlı Halk Bankası, 1952 yılında da denizciliğin gelişmesi adına Denizbank kurulmuştur (Altaylı, 2019: 8).

Ülkemizdeki bankacılık sektöründe gerekli yasal düzenlemelerin olamaması nedeniyle 1994, 2000 ve Şubat 2001 krizi sonucunda bankacılık sektörü güçlü bir yapı gösterememiş ve krizlerden önemli oranda zarar görmüştür. 2008 yılına gelindiğinde 70 olan banka sayısı 46'ya gerilemiş ve bazı bankalara el konulmuştur. Sonrasında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulması ve 5411 sayılı Bankalar Kanunu ile bankalar daha güvenli bir hale gelmiştir. Bankalar Kanunu ile finansal düzenin olduğu ve rekabete fırsat veren bir bankacılık sektörü benimsenmiştir (Altaylı, 2019: 11).

1.3.Banka Türleri

Türk bankacılık sektöründe yer alan bankalar 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nda faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Türkiye'de genel anlamda faaliyette bulunan bankalar; mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere üçe ayrılır.

Aşağıdaki tabloda bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankalara ait sayılar yer almaktadır.

Tablo 1.1. Türkiye’deki Banka Sayısı

	2017	2018	2019	2020
Mevduat Bankaları	34	34	34	34
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13	14
Katılım Bankaları	5	5	6	6
Toplam	52	52	53	54

Kaynak: (TKBB, 2021).

Tablo 1.1 incelendiğinde 2020 itibariyle ülkemizde 54 banka faaliyet göstermekte olup, bunların 34 tanesi mevduat bankası, 14 tanesi kalkınma ve yatırım bankası ve 6 tanesi de katılım bankasıdır. 2020 itibariyle bankacılık sektörünün toplam banka sayısına göre (yaklaşık olarak) mevduat bankaları %62, kalkınma ve yatırım bankaları %27 ve katılım bankaları da %11 paya sahiptir. Tablodaki değerlere bakıldığında toplam banka sayısının yarısından fazlasının mevduat bankalarına ait olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki tabloda bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaların aktif büyüklük paylarına yer verilmiştir.

Tablo 1. 2. Banka Gruplarının Aktif Büyüklük Payları (Yüzde)

	2016	2017	2018	2019	2020 (Aralık)
Mevduat Bankaları	90	90	88	86,9	86,49
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5	5	7	6,7	6,35
Katılım Bankaları	5	5	5	6,3	7,16
Sektör (Toplam)	100	100	100	100	100

Kaynak: (TKBB, 2021).

Yukarıdaki tablo 1.2 incelendiğinde Aralık 2020 itibariyle mevduat bankalarının aktiflerinin sektör içindeki payı %86,49, kalkınma ve yatırım bankalarının payı %6,35, katılım bankalarının payı ise %7,16 olmuştur. Bankacılık sektörü içerisinde mevduat bankalarının aktif paylarının yüksek olduğunu söylenebilir. Ayrıca mevduat bankalarının 2018 yılı itibariyle aktif paylarındaki azalma diğer banka gruplarının aktif paylarına kaymıştır.

Bankalar faaliyet alanlarının geniş olması nedeniyle sahip oldukları özelliklere göre sınıflandırılmıştır. Çalışmada ülkemiz bankacılık sektöründe yer alan bankalar faaliyet alanlarına, sahiplik yapılarına ve büyüklüklerine göre ele alınmıştır.

1.3.1.Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar

Bankacılık sektöründe ki faaliyetlerin çok çeşitli olması zaman içerisinde bankacılık yapısının karışık bir hale dönüşmesine neden olmuştur. Nitelik olarak aynı olan ve aynı faaliyetleri gerçekleştiren bankalar tek bir noktada toplanmışlardır. Böylelikle bu durum bankacılık sektöründeki karışık yapının önüne geçilmesini sağlayarak denetim ve düzenleme faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Bankaların faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmaları vermiş oldukları hizmetin ekonomik özelliğine göre yapılan bir gruplandırmayı ifade etmektedir (Yılmaz, 2018: 8).

Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar; mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere genel anlamda üçe ayrılır.

1.3.1.1.Mevduat Bankaları

Mevduat bankalarıyla ilgili tartışmalara ilk defa on dokuzuncu yüzyılda rastlanmaktadır. İlgili dönemde ticari bankaların en belirgin özelliği mevduatların kısa vadeli olarak sunulmasıyken günümüzde kısa vadenin yanında orta ve uzun vadeli olarak da sunulmaktadır (Tolon, 2004: 64). Farklı ülke ve bölgelere göre ticari bankaların fonksiyonları farklılıklar gösterse de faaliyet amaçları nitelik olarak birbirine benzemektedir. Mevduat bankaları; kar amaçlı faaliyet gerçekleştiren, mevduat toplayan, çekli işlemler yapma yetkisi olan ve bu şekilde kaydi para yaratma işlevi olan diğer bankalara göre daha geniş aktif yapıları ve ürün yelpazesi olan yapılardır (Sarısakaloğlu, 2016: 10).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda mevduat bankaları; kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri olarak ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti zamanında faaliyete giren İstanbul Bankası Türkiye’ de kurulan ilk ticari bankadır. Daha sonra cumhuriyetin ilanından sonra başta Türkiye İş Bankası olmak üzere onu takiben birçok ticari banka kurulmuştur (Kılıç, 2019: 9).

Tasarruf sahiplerinden topladığı fonları kısa ve orta vadeli kredi olarak ihtiyaç sahiplerine sunan bankacılık türüdür. Ticari bankaların temel amacı ihtiyacı olan sektörlerle finansman desteğinde bulunmak ve bu amaçla toplanan fonları kredi ya da katılma yoluyla yatırımlara transfer etmektir. Çoğunlukla bankacılığın tek bir alanında uzmanlaşmadan, birçok faaliyetini şubeleri yardımıyla yürüterek bir nevi perakende bankacılık görevini yaparlar. Mevduat bankalarının yaptıkları faaliyetlere örnek verecek

olursak; vadeli veya vadesiz mevduat toplama, havale, EFT, çek, senet, döviz işlemleri, bireysel, kurumsal ve ticari kredi sağlama, kiralık kasa hizmeti vb. işlemler (Yılmaz, 2018: 10).

Hükümetler tarafından belirlenen para politikalarını merkez bankası yürütür ve yürütmesi için gerekli araçlar bankalar tarafından sağlanır (Öztürk, 2015: 17). Mevduat bankaları tasarruf sahiplerine gelir elde etme fırsatı sağlarken, yatırım yapmak isteyen kişi ya da işletmelere de kaynak imkânı sağlar. Ticari bankalar ekonomideki para politikalarının etkin olmasında aktif rol oynar. Mevduat bankaları her alanda kısa, orta ve uzun vadeli kredi kullanarak, her türlü bankacılık faaliyetini yerine getirme görevini üstlenmeleri sebebiyle bankacılık sektöründe önemli bir yere sahiptir. Toplumdaki tüm gelir düzeyindeki insanlara hizmet sağlama özelliğini taşıması sayesinde sektörde etkin olarak faaliyette bulunmaktadır (Yılmaz, 2018: 10-11). Bunun yanında mevduat bankaları, bireylerin küçük tasarruflarının ilgili piyasalarda değerlendirilmesi ile sanayi ve diğer sektörlerle destek vererek ekonominin güçlenmesine katkı sağlar. Tüm bunlar ticari bankaların bankacılık sektöründeki payının artması sonucunu doğurur (Sarısakaloğlu, 2016: 11).

Mevduat bankalarının fon kaynakları vadeli ya da vadesiz topladıkları mevduatlar, krediler ve öz kaynaklardan oluşur. Mevduat bankaları ellerindeki kaynakları sabit kıymet ve menkul kıymet satın alarak, fon ihtiyacı olanlara kredi vererek ya da ortaklık yoluyla kıymetlendirir. Mevduat bankaları müşterilerinden topladıkları fonları yine kaynak ihtiyacı olan müşterilerine kredi vererek kullanır. Bu durum da bize ticaret bankalarının kredi alan ve satan konumunda olduğunu göstermektedir (Çidem, 2020: 12-13).

1.3.1.2.Yatırım ve Kalkınma Bankaları

Yatırım ve kalkınma bankaları mevduat bankalarının aksine mevduat toplamaz ve bu bankaların ürün çeşitliği sınırlıdır. Faaliyet alanında uzmanlaşan yatırım ve kalkınma bankaları belirlenen bir amaç ile kurulurlar. Tek bir alanda hizmet verdikleri için toptancı banka olarak da ifade edilen yatırım ve kalkınma bankaları hizmetlerini alanında yetişmiş çalışanlar aracılığıyla tek bir noktadan yürütür. Bu bankaların asıl kuruluş amaçları büyük şirketlerin ihtiyaç duydukları finansman desteğini sağlamaktır (Yılmaz, 2018: 11).

Yatırım ve kalkınma bankasına, gelişmiş ülkelerde “yatırım bankası” gelişmekte olan ülkelerde de “kalkınma bankası” adı verilmektedir. Yatırım ve kalkınma bankaları

terimsel olarak aynı anlama gelmektedir. Yatırım bankaları daha çok sermayesi olan ülkelerde aktifken, gelişmekte olan ülkelerde ise kalkınma bankaları aktiftir. Kalkınma bankaları gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında ve üretimlerinin artmasında en büyük destekçileridir (Güney, 2014: 20). Faaliyette bulundukları ülkelerin sermaye piyasasını oluşması ve gelişmesinde etkin rol üstlenen yatırım ve kalkınma bankaları daha çok bu ülkelerdeki sanayi kuruluşlarına uzun vadeli finansman desteği sağlar (Sarısakaloğlu, 2016: 11).

Gelişmekte olan ülkelerdeki girişimcilere uzun vadeli finansman desteği ve teknik yardım sağlayan kalkınma bankaları bu ülkelerdeki yatırımların artmasına aracılık eder. Bu bankalar gelişmekte olan ülkelerin kalkınma girişimlerine destek vererek gelişmiş yabancı ülkelerden sermaye ve teknoloji aktarımında yerli girişimciye yardımcı olmak adına kurulmuş yapılardır. Asıl amaçları yatırım yapmak isteyen girişimlerin yatırımları için yetersiz olan sermayeyi sağlamak ve teknik destek yoluyla fabrikalaşma sürecine hız kazandırmaktır. Faaliyetleri sonucu canlanan ekonomi proje ve girişimleri olumlu anlamda etkileyecektir (Dağlı ve Demir, 1994: 42).

Kalkınma bankalarının fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir (Çidem, 2020: 14):

- Sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmak,
- Sanayi sektörüne kaynak sağlamak amacıyla iç kaynakları hareketlendirmek
- Yatırımları uzun vadeli kaynaklarla desteklemek,
- Araştırma yaparak karlı yatırım alanlarını saptamak,
- Teknik ve idari konularda yatırımcılara gerekli desteği sağlamak
- Ülke sanayisine uluslararası finans kurumlarından kredi ve döviz sağlamak

Yatırım bankalarının fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir (Çidem, 2020: 14):

- Firmalara gerektiğinde çıkardıkları tahvil ve hisse senetlerini alma konusunda taahhütte bulunmak,
- Toplanan tasarrufların yatırım haline gelmesini sağlamak,
- Firmalardan satın aldığı tahvil ve hisse senetlerinin kendi adına ve hesabına satışını yapmak,
- Yatırımcılara ait tahvil ve hisse senetlerinin risk almadan satışını üstlenmek,
- Tasarruf sahiplerine danışmanlık yapmak,
- Hak ve menfaatleri konusunda tasarruf sahiplerinin koruyuculuğunu üstlenmek,

Yatırım bankaları tahvil ve hisse senedi ihraç ederek, devlet kuruluşları ile şirketlere orta ve uzun vadeli fon desteğinde bulunur. Mevduat toplama yetkileri olmadığı için fonlarını mevduat dışı yollarla elde eder ve ticari bankalara oranla daha kısıtlı bankacılık hizmeti sunar. Yatırım bankaları yurt içinden ve yurt dışına tahvil ihraç ederek ve kredi alarak ihtiyaçları olan kaynağı temin eder. Daha sonra bu fonları firmalara orta ve uzun vadeli yatırım ve proje kredisi sunarak ya da kendi adına menkul kıymet olarak kullanır. Yatırım bankasının varlığı güçlü sermaye yapısıyla yakından ilişkilidir (Kaya, 2012: 82).

Fon fazlası olan kişi ve kuruluşlar ile fon ihtiyacı olan kuruluşlar arasında gerçekleşen fon transferinde aracı kurum görevini yatırım bankaları yerine getirmektedir. Yatırım bankaları daha çok uzun vadede duran varlıkları finanse ederken kalkınma bankaları da çoğunlukla sanayi kolundaki girişimcileri finanse etmektedir. İki bankayı temelinde ayıran gelişmişlik düzeyi açısından farklı ülkelerde etkin olmalarıdır (Güney, 2014: 17-20).

1.3.1.3.Katılım Bankaları

Katılım bankaları fon toplama ve kullandırma süreçlerinde faizin yer almadığı bir sistemi ifade etmektedir. Topladığı fonları kar-zarar esasına dayanarak toplamaktadır. Topladıkları fonları girişimciye doğrudan nakit para olarak vermek yerine mal ve hizmet sağlama yöntemi kullanılmaktadır. Katılım bankaları faizsiz bankacılık ya da İslami bankacılık isimleriyle de ifade edilmektedir (Şahin, 2019: 8).

Katılım bankalarında para ile mal ve hizmetler arasında ilişki kurulmaktadır ve faaliyet sonucunda ortaya çıkan gelirin kar ve zarar ortaklığı yoluyla dağıtımı söz konusudur. Mevduat bankacılığındaki gibi paranın satılması söz konusu olamaz. Çünkü paranın değerinden fazla miktara satılması faizin olduğu anlamına gelir ki bu durumda katılım bankasının esas doğuş sebebi olan faizsiz bankacılığa ters bir durumdur (Sarısakaloğlu, 2016: 12).

Katılım bankalarının çalışma yöntemleri konvansiyonel bankalara benzemekle birlikte bazı noktalarda farklılıklar söz konusudur. Katılım bankaları, faizin yer almadığı onun yerine kar payının esas olduğu cari hesap ve katılma hesapları aracılığıyla piyasadaki birikimleri toplamaktadır. Katılım bankaları faizsiz topladıkları fonları yine İslami kurallara uygun alanlarda kullanarak müşterileriyle riskin paylaşıldığı kar ve zarar ortaklığı ilişkisi kurmaktadır. Bu bankalar müşterilerine ihtiyaçları olan finansmanı

doğrudan nakit para vererek değil, mal ve hizmetin tedarikinde, kiralanmasında vb. yöntemlerle sunmaktadır. Bununla birlikte katılım bankaları diğer bankaların yapmış olduğu standart bankacılık faaliyetlerini de gerçekleştirirler (Yılmaz, 2018: 12).

Türkiye’de katılım bankacılığı sistemi, 16.12.1983 tarih ve 83/706 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile özel finans kurumlarının kurulması adımıyla resmi olarak başlamıştır. Bu sistemle faiz hassasiyeti nedeniyle elindeki birikimleri değerlendiremeyen tasarruf sahipleri sisteme dahil edilmeye çalışılmıştır. 2005 yılında yapılan değişiklikle özel finans kurumlarının adı katılım bankası olarak değiştirilmiştir. Böylece özel finans kurumları banka statüsüne kavuşmuştur. Bu adla faaliyetlerini sürdüren katılım bankaları “Türkiye Katılım Bankaları Birliği” çatısı altında toplanmıştır. Ülkemizde kurulan ilk katılım bankası Albaraka Türk Katılım Bankasıdır (Yılmaz, 2018: 13) .

Türkiye bankacılık sektöründe yerini alan katılım bankaları, mevduat bankaları ile yatırım ve kalkınma bankalarına alternatif olarak değil onları tamamlayıcı bankalar olarak kurulmuşlardır (www.tkbb.org.tr, 10.04.2020). Katılım bankacılığına iki tane kamu katılım bankasının katılmasıyla birlikte toplumun güveni artmış ve katılım bankacılığının sektördeki payı artmıştır.

1.3.2.Sahiplik Yapılarına Göre Bankalar

Türkiye’de faaliyette bulunan mevduat bankaları; kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bankalar arasındaki ayrım sermaye kaynaklarına göre yapılmaktadır. BDDK’nin verilerine göre; Eylül 2020 döneminde sahiplik grubu ayrımında kamu bankaları %44, yerli özel bankalar %31 ve yabancı bankalar %25 paya sahiptir (www.bddk.org.tr, 04.11.2020).

Bankacılık sektörünün sağlıklı bir şekilde yürüebilmesi bankaların sermayesinin kime ait olduğundan ziyade tüm bankaların mevzuata ve evrensel yönetim ilkelerine uyarak faaliyetlerini gerçekleştirmelerine bağlıdır (Köse, 2008: 15).

1.3.2.1.Kamu Sermayeli Bankalar

Kamu sermayeli bankaların sermayelerin tamamı ya da yarısından fazla kısmı devlete aittir. Devletler tarafından yapılması gereken ekonomik faaliyetleri uygulamak üzere yine devletler tarafından kurulan bankalardır (Çondur, 2000: 138). Kamu sermayeli bankalar daha çok devletçilik ilkesinin esas alındığı dönemlerde ya da bazı yabancı ve

özel bankaların kamulaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye açısından baktığımızda ise kamu bankaları daha çok cumhuriyetin ilk zamanlarında özel kesimin elindeki sermayenin yetersizliği nedeniyle devlet tarafından kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde de kalkınma planlarının kamu bankalarının kurulmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz (Yılmaz, 2018: 14).

1.3.2.2.Özel Sermayeli Bankalar

Sermayelerinin tamamı özel kişi ya da kuruluşlara ait olan bankalar yerli ya da yabancı diye sınıflandırılmaz. Temel faaliyetleri mevduat toplamak ve topladıkları fonları kredi şeklinde kullanarak kar elde etmek olan özel sermayeli bankaların tüm faaliyetlerinde asıl amaçları kar elde etmektir. Bu nedenle genellikle ticaret bankaları şeklinde kurulmuşlardır. Ülkemizde kamu bankalarının varlığının verdiği güven özel sermayenin banka kurmasında teşvik edici olmuştur. 1945-1960 yılları arasında hükümetin özel teşebbüsü teşvik edici politikası özel bankaların sayısının artmasında çok etkili olmuştur. Günümüzdeki bankacılık sektöründe önemli yere sahip olan özel bankaların temelleri bu yıllarda atılmıştır (Yılmaz, 2018: 14-15).

1.3.2.3.Yabancı Sermayeli Bankalar

Yabancı sermayeli bankaların sahipliği yabancı kişi ya da kuruluşlara aittir. Bir ülkedeki bankacılık sektörüne yabancı sermayeli bankaların girmesi üç şekilde olmaktadır. Bunlar; yabancı bankanın bir ülkede şube açması, yabancı sermayeli bir bankanın kurulması ve son olarak ülkedeki özel bankanın yabancı sermaye tarafından satın alınmasıdır. Yabancı sermayeli bankaların yönetimi genellikle ülke dışındaki ana merkezden gerçekleşmektedir. Yabancı girişimciler faaliyette bulunmak istedikleri ülkeden izin alarak ve yasal süreçleri yerine getirerek bu bankaları kurar. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olan Türkiye canlı ekonomik yapısı nedeniyle yabancı bankaların tercih ettiği bir ülke olmuştur. Günümüzde yabancı sermayeli bankaların sayısı önemsenecek düzeylere ulaşmıştır (Köse, 2008: 15).

1.3.2.4.Karma Sermayeli Bankalar

Sermayelerinin bir kısmı kamu kurumlarına kalan kısmı da özel kuruluş ya da kişilere ait olan banka yapısını ifade etmektedir. Kamu ya da özel sektörün sermaye payları çoğunlukta olabilir. Kamu bankasının belirli bir kısmının özel sektör kuruluşlarına

satılması ya da bir karma özel sektör banka hissesinin halka arz yoluyla satılması şeklinde karma yapıdaki bankalar oluşabilmektedir. Kamu ve özel sektör işbirliğinin gerektiği durumlarda ortaya çıkan banka yapısıdır (Çizmeci, 2021:8).

1.3.3. Büyüklüklerine Göre Bankalar

Bankalar ölçek büyüklüklerine göre; büyük ölçekli, orta ölçekli ve küçük ölçekli olarak üçe ayrılırlar. Ulusal ve yerel düzeyde ölçek kavramı farklı yorumlanmaktadır bu nedenle yapılan sınıflandırmanın hangi ölçek esas alınarak yapıldığına dikkat edilmelidir (Parasız, 2009: 129). Ölçek büyüklüğü iş hacmi, ulusal ya da yerel olma durumu, sermaye, şube ve personel sayısı vb. gibi kıstaslar göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Ülkeye dağınık bir şekilde yayılmış ve sayıca fazla olan bankalar arasında kısıtlı ilişkiler söz konusudur. Tek bir çalışma alanı olan bu bankalar, üniter banka olarak da ifade edilmektedir. Bazı ülkelerde de bankacılık sektörünün egemenliği büyük bankaların elindedir. Bu tür bankalar kendi aralarında güç birliği yaparak piyasadaki faiz oranı gibi değişkenlerin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Büyük bankaların birçok noktada şubelerinin olması ve çalışan sayısının fazlaca olması diğer ölçekli bankalar açısından dezavantaj oluşturmaktadır (Yılmaz, 2018: 16).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna (BDDK) göre; aktif büyüklüğü bakımından sektör toplamı içindeki payı %5'in üzerinde olan bankalar büyük ölçekli, %1 ile %5 arasında olan bankalar orta ölçekli ve %1'den küçük olan bankalar ise küçük ve mikro ölçekli bankalar olarak ifade edilir (www.bddk.org.tr, 10.09.2020).

Holding bankacılığı özelliklerini taşıyan orta ölçekli bankalar bu bakımdan küçük ölçekli bankalara benzer ve ilişkili oldukları holdingler adına faaliyette bulunurlar. Büyük ölçekli bankaların sermayesinin fazla olması ve bankacılık sektöründeki aktif payının yüksek olması orta ve küçük ölçekli bankaların rekabet etmelerine imkân vermemektedir. Ülkemizde sayıca fazla olan ancak sermayesi yetersiz olan küçük ölçekli bankalar çok fazla varlıklarını hissettirememektedir (Yılmaz, 2018: 17).

Türk bankacılık sektörü güç kazanmaya başladıkça küçük ölçekli bankalar yerini orta ölçekli sonrasında da büyük ölçekli bankalara bırakmaktadır. Bankaların ölçek büyüklüklerinin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları söz konusudur Orta ve küçük ölçekli bankaların sermayeleri yeterli düzeyde olmadığı için bu bankalar kaynak sağlamada yetersiz olmaktadır. Şube açmalarının maliyetli olması buna bağlı olarak da

şube sayılarının az olması piyasada fazla etkin olmalarına engel olmaktadır. Bunun yanında büyük ölçekli bankalara göre daha esnek çalışma imkânları olduğundan müşteri istekleri daha hızlı yerine getirilmektedir ve basit yapıları hızlı karar vermelerini sağlamaktadır (Parasız, 2009: 129). Ülkemizde büyük ölçekli bankaların etkin olması piyasaya yeni girişimlerin olmasına imkân vermemektedir. Ayrıca bu durum orta ve küçük ölçekli bankalara rekabet anlamında fırsat tanımamaktadır.

1.4.Bankaların Fonksiyonları

Bankaların çeşitli faaliyet alanları söz konusudur. Faaliyet alanlarına göre gruplandırılan bankaların birbirinden farklı çeşitli fonksiyonları mevcuttur. Bankacılık sektörü denildiğinde akla ilk ticari bankalar gelmektedir. Ticari bankaların hizmet sunma, kaynak sağlama ve satın alma gücü oluşturma gibi işlevleri vardır. Aşağıda ticari bankaların işlevlerine maddeler halinde yer verilmiştir (Çivi, 1985: 26-32).

- Ticari bankaların iki temel hizmet üretme fonksiyonu vardır. İlki ekonomideki likidite akışını en iyi şekilde sağlamaktır. Bankalar piyasada fon açığı olan girişimcilerle fon fazlası olan tasarruf sahipleri arasında kaynak aktarımını sağlayan finansal kuruluşlardır. Böylelikle atıl halde duran fon fazlalıklarının verimli şekilde kullanılmasına aracılık etmiş olur. İkincisi ise kişilerin sahip olduğu mal varlıklarını planlı biçimde kullanmalarını sağlayacak hizmeti sunmaktır. Bankalar bilgi ve birikimi yüksek uzman personelleri sayesinde ekonomideki kaynakların verimli kullanılmasına katkı sağlar. Bunun yanında atıl halde duran fonların en doğru şekilde kullanılmasını sağlayarak verimliliği artırır.
- Bankaların en önemli fonksiyonlarından biri de bireylere ait küçük tasarrufların bir arada toplanmasını sağlayarak büyük girişimler için gerekli olan kaynağın sağlanmasıdır. Bankalar fon transferleri sırasında bazı riskleri kendi üzerine alarak sektörün canlanmasına katkı sağlar. Ayrıca tasarruf sahipleri ellerindeki parayı daha çok kısa vadede değerlendirmek isterler. Yatırımcılar da daha çok uzun vadede kaynak bulmayı isterler. Bu istekler karşısında dengeyi sağlama görevini bankalar yerine getirir.
- Ticari bankaların bir diğer fonksiyonu da mevduat ya da katılım fonu yoluyla topladığı fonlarla satın alma gücü ortaya çıkarmaktır. Bu bir nevi kaydi para

yaratılması anlamına gelmektedir. Kaydi paranın oluşturulmasında ticari bankaların topladığı mevduatın sistem dışına çıkmaması gerekmektedir.

Kalkınma bankaları, genellikle gelişmekte olan ülkelerde küçük ölçekli firmaların yatırım için gerek duydukları sermayeyi karşılayarak girişimlerine yardımcı olur. Ayrıca büyük şirketlerin yatırımlarını destekleyen kalkınma bankalarının asıl amaçları destek oldukları şirketlerin kalkınmalarını sağlamaktır (Akbulut vd., 2004: 83).

Katılım bankaları, faize hassasiyeti olan kişi ya da şirketlerden topladıkları fonların faizsizlik prensibiyle ticaret ve sanayide değerlendirilmesini sağlayarak elde edilen kar ve zararı tasarruf sahipleriyle paylaşırlar. Katılım bankaları, ticari bankaları tamamlayıcı pozisyonundadır. Topladıkları fonları üretimi finanse ederek, bireysel ihtiyaçlara fon sağlayarak, kar- zarar ortaklığı ilişkisi kurarak, finansal kiralama ve mal karşılığı vesaik alım-satımı şeklinde değerlendirir. Üretim için gerekli makine ve teçhizat, mamul, yarı mamul, hammadde gibi unsuların temininde de bu yöntemler kullanılmaktadır (Akbulut vd., 2004: 83).

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI

2.1.Katılım Bankacılığının Tanımı

Katılım bankacılığı, İslam dininin faizi yasaklaması nedeniyle geleneksel bankacılık sistemini tamamlayıcı olarak ortaya çıkmıştır. Tüm finansal faaliyetleri ve işlemleri İslami finans kurallarına göre faizsiz bankacılık şeklinde gerçekleştirmektedir (Pehlivan, 2016: 298).

Katılım bankacılığını benimseyen bankalar, çalışma prensiplerini Kur'an ve sünnet başta olmak üzere İslami kaynaklara dayandırmaktadır. Bu sistemi benimseyerek faizsiz ve risk paylaşımlı çalışan bankalar, bu yönleriyle klasik metotla çalışan geleneksel bankalardan ayrılmaktadır (Parlakkaya ve Çürük, 2011: 398). Söz konusu bankalar ekonomide aktif rol oynamayıp atıl halde bekleyen fonları kişi ve kuruluşlardan toplamaktadır. Bu fonları daha sonra ihtiyacı olan kişi ve kuruluşların kullanması yoluyla ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. İlgili bankalar tasarrufları toplama ve yatırıma dönüştürme konusunda geleneksel bankalardan farklı şekilde hareket etmektedir. Geleneksel bankalar elinde fon fazlası bulunan kişi ve kuruluşlardan önceden belirledikleri faiz oranı karşılığında almış oldukları fonları, kredi talep eden yatırımcılara belirlemiş oldukları faiz oranı üzerinden kullandırmaktadır. Katılım bankacılığında ise faiz söz konusu olmayıp ticaret ya da yatırım sonucu ortaya çıkan kar veya zarara fon sahiplerinin katılımı söz konusudur (Tetik ve Şahin, 2020: 296-297). Özetlersek katılım bankacılığında fon sahiplerine kar payı verilirken geleneksel bankacılıkta ise faiz verilmektedir. İslam dininin faizi haram olarak nitelendirmesi nedeni ile katılım bankaları mevduat toplarken ve fon kullandırırken faizsizlik prensipleri doğrultusunda faaliyetlerini yürütmektedir. Kar ve zarara ortaklık yoluyla fon toplar ve toplamış oldukları fonları müşterilerine nakit olarak aktarmaz. Bunun yerine mal ve hizmetlerin tedariki, sermaye ortaklığı, finansal kiralama gibi modellerle müşterilerine fon kullandırmaktadır. Katılım bankaları faaliyetlerinde faiz yasağıyla birlikte, belirsizlik yasağı, spekülasyon yasağı, aşırı risk gibi yasakları dikkate alarak faaliyetlerini sürdürmek zorundadır. Ayrıca finansmanın reel alanlarda kullanılması sağlanıp müşteri ile banka arasında emek- sermaye ortaklığı oluşturularak, kar ve zarar paylaşımı sağlanmaktadır (Daşçi, 2020: 9).

Müslüman nüfusun faizsiz finans araçlarını tercih etmeleri katılım bankacılığının bankacılık sektöründeki gelişimini hızlandırmış ve katılım bankacılığının İslami Finans sektöründe önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır (Şekeroğlu ve Özer, 2017: 17).

Bu finansal yapı içerisinde faaliyet gösteren bankalar, “Katılım Bankacılığı”, “İslami Bankacılık”, “Kâr- Zarar Ortaklığı Bankası”, “Faizsiz Bankacılık” gibi farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Türkiye’de bu finans sistemi daha çok “Katılım Bankacılığı” olarak ifade edildiği için çalışmada daha çok bu ifadeye yer verilmiştir.

2.2.Katılım Bankacılığının Çalışma İlkeleri

Katılım bankaları, genel bankacılık hizmetlerinin yanında müşterilerine faizsiz alternatifler sunmaktadır. Tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları kar/zarar ortaklığı prensibiyle, ticari ve sınai faaliyetlerin finansmanında kullanılmayı ilke edinen kurumlardır (Özulucan ve Deran, 2009: 88).

Genel anlamda bakıldığında katılım bankalarının teşkilat yapısı, fon toplama ve kullandırma yöntemlerinin modern bankacılığa benzediği görülse de; geleneksel bankalardan farklı olarak kendine özgü temel çalışma ilkeleri bulunmaktadır (Ersöz, 2017: 47). İlgili çalışma ilkeleri aşağıda detaylıca ele alınmıştır.

2.2.1.Kar ve Zarar Paylaşımı

Katılım bankalarının temel ilkelerinden biri de kar- zarar paylaşımıdır. İslam faizi yasaklamış ve paranın ticaret yapılarak kazanılması kuralını getirmiştir. Katılım bankaları, fon arz edenler ve fon talep edenlerin kar- zarar ortaklığı yoluyla buluşmasını sağlar. Kısa ve uzun vadeli kredi ihtiyaçlarının da bu ilke çerçevesinde sağlanması mümkündür (Karahana ve Ersoy, 2016: 97).

Geleneksel bankalar tasarruf sahiplerinin elindeki mevduatları belirli bir faiz karşılığında toplar. Bankaların toplamış oldukları mevduattan ne kadar kar ya da zarar elde ettikleri yalnızca kendilerini ilgilendirmektedir. Çünkü bankalar sonuç ne olursa olsun tasarruf sahiplerine taahhüt ettikleri faizi ödemek zorundadır. Katılım bankaları ise tasarruf sahiplerinden fonları kara ve zarara katılma ilkesine göre toplamaktadır. Bu durumda anapara garantisi vermedikleri gibi belirli bir oran üzerinden getiri verme taahhüdünde bulunmamaktadır. Faizsiz finansman araçlarının temel görevlerinden biri de önceden belirlenmiş bir getiri olmadığı için ortaya çıkan zararın veya karın adil bir şekilde

paylaşımını sağlamaktır. Katılım bankacılığının dayandığı kurallara göre kar elde etmenin yasal yolu zarara da katılmak yani sorumluluğunu üstlenmektir. Katılım bankacılığında öz kaynaklardan ve vadesiz fonlardan elde edilen kar ve zarar doğrudan bankayı ilgilendirirken, katılım hesaplarındaki fonların değerlendirilmesinden elde edilen kar ve zarar hesap sahipleriyle paylaşılmaktadır (Tunç, 2010: 129).

2.2.2.Faizsiz Anlayışı Benimsemeleri

Katılım bankalarının temel ilkelerinin başında İslam dininin faizi yasaklaması gelir. Faizin İslam dini yapısı ve kurallarına uymayışı İslam devletlerinde alternatif bankacılık faaliyetlerine yönelmeye sebep olmuştur Katılım bankaları yasaklanan faiz uygulamalarına alternatif imkânlar sunarak faiz hassasiyeti olan bireylere hizmet etmektedir (Ersoy ve Süner, 2018: 168). İslam dinindeki katı faiz yasağı nedeniyle katılım bankaları faaliyetlerini faizin yer almadığı bir yaklaşımla yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple çalıştıkları faaliyet alanlarını ve yöntemlerini bu çerçevede belirlemekte ve düzenlemektedir. Katılım bankalarının asıl kurulma sebebi inançları gereği faizden uzak duran bireylere ve işletmelere hizmet sağlayabilmektir. Bunu gerçekleştirirken de geleneksel bankalardaki faiz anlayışının yerine kar payı kavramını esas alınmaktadır (Şimşek, 2006: 5).

Değişen piyasa şartları nedeniyle önceden belirlenmiş faiz oranı üzerinden kredi alan ya da veren tarafların zarara uğrama riski artmaktadır. Faizsiz bankacılıkta ise faizin yerini kar zarar ortaklığı alır. Faizle dayalı işlemlerde faiz garantisi verilirken, kar-zarar ortaklığı üretim sonuçlarına göre belirlenir. Yani kar zarar ortaklığı üretken bir ekonomi için olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Avcu, 2015: 15). Katılım bankalarının fon toplarken faizden uzak durması ve topladıkları fonları faize doğrudan duyarlı alanlara aktarmıyor olmaları diğer bankalara göre avantaj sağlamaktadır. Katılım bankaları oluşabilecek kriz zamanlarında faiz dalgalanmalarından diğer bankalara göre daha az etkilenmektedir (Ersöz, 2017: 49).

2.2.3.İşlemlerin Reel Olması

İslam dini sermayenin üretime yönelerek atıl kalmamasını ve kredi ihtiyacının en aza indirilmesini isteyerek faize olan talebin azalmasını amaçlamaktadır. Ayrıca emek faktörünün üretim dışı kalması, faizin önemli bir noktaya gelmesi ve sermayeden

sağlanan gelirle geçimini sağlayan bir grubun oluşması İslami açıdan hoş karşılanmamaktadır (Tabakoğlu, 2013: 334).

Katılım bankaları üretimin ve ticari faaliyetlerin desteklenmesi ilkesiyle hareket etmektedir. İslam dininin faizi katı bir şekilde yasaklayıp, ticaret ve karı serbest bırakması kuruluşları ticaret yapmaya yönlendirmektedir. Katılım bankaları ellerindeki fonları katılım esasına göre ekonomiye tekrar aktarmaktadır. Katılım bankaları tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları üretime ve ticarete sokmak zorundayken, geleneksel bankalar isteklerine bağlı olarak reel ekonomiyi desteklemektedir (Ersöz, 2017: 50).

2.2.4.Risk Paylaşımı

İslam dini emek ve sermayenin birlikte üretime yönelmesi yoluyla faaliyetlerini sürdürürken, sermayenin risk ve zarara katlanmadan tek başına bir kazanç unsuru olmasının önüne geçmek istemiştir. Emek ve sermaye ikilisinin birlikteliği kar, zarar ve riskin aralarında adaletli paylaşımı esasına dayanmaktadır (Ersöz, 2017: 49).

Katılım bankacılığında faiz yerine kar-zarar ortaklığının esas olması nedeniyle bankalar tasarruf sahiplerinden kar payı karşılığında fon toplamaktadır. Katılım bankaları tasarruf sahipleriyle katılım hesabı açarak kar-zarar ortaklığı ilişkisini başlatır ve bu ilişkiyle tasarruf sahibi yatırımcı kimliğine sahip olmaktadır. Faizsiz fon kullandırırken de fon kullanan tarafla müşaraka ve mudaraba yöntemleri ile kar zarar ortaklığı ilişkisini başlatmaktadır. Bu şekilde fon topladığı ve fon kullandığı taraflar arasındaki risk paylaşımına aracılık etmiş olmaktadır. Çünkü iki taraf da ticari ve üretim faaliyetleri sonucunda oluşacak kar ve zararı paylaşma riskini üstlenmektedir (Tunç, 2010: 50).

Ekonomide faiz oranlarının yükselmesi likit varlıkların faize yönelmesine sebep olur. Bu durum yatırımların durmasına dolayısıyla da milli gelirin azalmasına sebep olmaktadır. İnsanlar olağan zamanlarda da risk almadan paralarını geleneksel bankalara yatırarak faiz kazancı elde etmektedir. Bu durumda bize katılım bankacılığındaki risk paylaşım ilkesinin üretimi teşvik etmesi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Kılınç, 2014: 45).

2.2.5.Belirsizliğin Yasak Olması

Belirsizlik, kelime olarak “belirsiz olma hali” anlamına gelmektedir. Ayrıca satıcının ne sattığını bilmediği, alıcının da ne aldığını bilemeyeceği bir risk olarak ifade edilebilir (Güney, 2013: 38) İslami kurallara göre hareket eden katılım bankacılığında

alıcı ve satıcıyı zarara uğratacak, belirsiz fiyatlı, sahip olunandan fazla mal satışı gibi işlemlerin yapılması yasaktır. Faizsiz bankalar yaptıkları işlemlerde tam bilgilendirmeyi amaçlayarak bireylerin aldanma ihtimallerin önüne geçmeye çalışmaktadır (Tunç, 2010: 124).

2.2.6. Spekülatif Davranışların Yasak Olması

Spekülatif işlemler gelir dağılımındaki adaletsizliğin artmasına neden olmaktadır. Spekülatif davranışların yasaklanmasındaki temel etken de budur. Faizsiz bankacılıkta tüm bankacılık işlemleri belirsizlikten ve spekülasyondan uzak, reel sektörle iç içe olmalıdır. Türev finans ürünlerinin işlem gördüğü vadeli işlem yapan borsalarda aşırı belirsizlik ve spekülatif işlemlerin varlığı nedeniyle bu finansal araçlara katılım bankaları yatırım yapmayı tercih etmemektedir (Tunç, 2010: 124).

2.2.7. Bazı Faaliyet Alanlarının Yasak Olması

Katılım bankaları İslami kuralları referans olarak aldıkları için yapacakları yatırımlarda hassas davranmaya mecburdur. Bu hassasiyet katılım bankalarının nüfusunun çoğunluğu Müslüman olmayan ülkeler tarafından da tercih edilmesine katkı sağlamıştır. Bu bankaların İslam ahlakına aykırı, topluma zarar verici alanlarda faaliyette bulunan işletmelere fon sağlayıp, bu işletmelerle işbirliği yapmaları mümkün değildir. Örneğin gece kulüpleri, gazino, şarap fabrikası kurulması, domuz ve domuz ürünleri gibi ürünlerin üretimi, ticareti ve bu işi yapan kişilere finansman sağlanması yasaktır. Bu yüzden faizsiz bankacılık sisteminin destekleyeceği faaliyetlerin İslami ilkelere uygun olması şarttır (Aslan, 2012: 26-27).

2.3. Katılım Bankacılığının Amaçları

Katılım bankacılığın en önemli amacı, ekonomiden çeşitli sebeplerle uzak duran finansal değerleri yastık altından çıkararak faizsizlik prensibiyle milli ekonomiye kazandırmaktır. Atıl fonları bulunan tasarruf sahipleri faiz hassasiyetleri nedeniyle geleneksel bankacılık sisteminden uzak durmaktadır. Katılım bankaları da tüm bankacılık hizmetlerinin yanında, bu anlayışta olan tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olan kişileri bir araya getirmek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca katılım bankaları yalnızca faiz hassasiyeti olan kişilere değil diğer tüm kişilere de hitap etmektedir (Özen, 2018: 21). Çünkü katılım bankalarının en genel amacı, İslami şartlar doğrultusunda ekonominin gelişmesini

sağlamaktır. Faizden uzak duran kesimin sermaye oluşumunda etkin rol oynaması ancak buna uygun ortamın sağlanmasıyla olmaktadır. Bu nedenle katılım bankaları faizin yer alamadığı, şeffaflığın olduğu, riskin paylaşıldığı ve İslami açıdan uygun ticaretin yapıldığı bir piyasa ortamı oluşturmaya çalışmaktadır (Özulucan ve Deran, 2009: 89).

Katılım bankaları diğer bankaların ekonomiye çekemedikleri tasarruf fonlarını doğrudan para ve sermaye piyasasına kazandırarak, tasarruf miktarlarının artmasına ve ekonomide daha verimli bir hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Katılım bankalarının faizi göz ardı edip kar-zarar ortaklığı prensibiyle hareket etmeleri faizsiz bankacılığa işlerlik kazandırmıştır (Özulucan ve Deran, 2009: 89).

Katılım bankaları ekonomik anlamda ülkelere fon bulmakla birlikte ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik bağların güçlenmesine de katkıda bulunmak istemektedir. Özellikle İslami devletlerden sağlanan fonların yatırımlarda kullanılmasıyla ekonomik işbirliğinin yanında siyasi ilişkiler de güçlenmektedir. Katılım bankacılığı sisteminin amaçlarından biri de resmi olmayan ticari faaliyetlerin önüne geçmektir. Katılım bankaları kredileri alıcı ya da işleticilere doğrudan vermeyip bunun yerine kişilerin yatırımlarını finanse ederek ortaklık ilişkisi kurmaktadır. Bu işleyiş ticari hizmetlerin resmiyet kazanmalarına katkıda bulunmaktadır (Çağlar, 2019: 5-6).

2.4.Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri

Kur'an ve sünnetlerin insanların yaşamlarının birçok alanında olduğu gibi ekonomik yaşantıları içinde düzenleyici kuralları vardır. İslamiyet'in faizi yasaklaması geleneksel bankalara alternatif banka sistemlerinin oluşmasını gerekli hale getirmiştir. Bu faizsiz sisteme yol açan nedenler dini, sosyal, ekonomik ve politik olmak üzere dört noktada ele alınmaktadır (Kodra, 2018: 43).

2.4.1.Dini Nedenler

Yatırım yapmak isteyen insanlar maddi nedenlerin yanında manevi nedenlerin de etkisi altında kalırlar. Bu noktada manevi olarak dini kaynaklardan yardım alırlar (Sakıncı ve Boyraz, 2018: 435). İslam dini insanların zarar görmesini istemediği için haksız kazanç konusunda yasaklar getirmiştir. Bu yasakların başında da faiz yasağı gelmektedir. Faizin yasak olması tasarruf sahiplerinin mevduat bankalarına uzak durmalarına sebep olmuştur. İslami şartların gerektirdiği gibi tasarruflarını değerlendirmek isteyen tasarruf

sahiplerinin birikimlerinin reel ekonomiye kazandırılması ve kaynak ihtiyacı olanlara aktarılması önemlidir. Bu düşünce faizsiz bankacılık sisteminin ortaya çıkmasını zorunlu hale getirmiştir (Korkmaz, 2020: 12).

Dünya da, İslam ülkelerindeki Müslüman halkın inançlarına uyan bankacılık sistemi arayışı İslami bankacılık kavramını ortaya çıkarmıştır. Ülkemizde de görülebileceği üzere maneviyatı yüksek kesimin varlığı özel finans kurumlarının kurulmasına, devamında da katılım bankalarının kurulmasına ortam hazırlamıştır (Tunç, 2010: 172).

2.4.2.Sosyal Nedenler

Geleneksel bankacılıkta var olan faiz toplumsal anlamda adaletsizliklere sebep olmaktadır. Toplumsal alandaki bu ekonomik adaletsizliğin bir sonucu olarak zenginler zenginliklerine daha fazlasını katarken fakir olanın daha fazla fakirleşmesine sebep olur. Faizsiz bankacılık bu noktada gelir dağılımında eşitlik sağlamaya çalışarak aradaki uçurumun artmasının önüne geçmeyi hedeflemektedir (Türk, 2020: 13).

Katılım bankacılığı sistemindeki kar-zarar ortaklığı sayesinde sermaye sahiplerine tek taraflı ve doğrudan gelir transferi söz konusu olmaz. Ayrıca katılım bankaları topladıkları fonları ekonomide kaynak ihtiyacı olan yatırımcılara sunarak istihdamın artmasını sağlar, dolayısıyla da gelir dağılımındaki adaletsizliğin azalmasına katkıda bulunur (Çidem, 2020: 33).Toplumda paylaşım fikrinin yaygınlaştırılması faizsiz bankacılığın doğması ve hızlı büyümesinde etkili olmuştur. Toplum devleti olma düşüncesi de katılım bankacılığının ilerlemesine katkı sağlamıştır (Mücahitoğlu, 2015: 7).

2.4.3.Ekonomik Nedenler

Petrol üreticisi İslami devletlerin tasarruflarının batıya kaymasını önleme fikri katılım bankacılığının benimsenmesinde etkili olan ekonomik nedenlerin başında gelir. Ayrıca petrol üreticisi olmayıp doğal kaynağı ve iş gücü yüksek ancak bunları değerlendirebilecek sermayeleri olmayan İslami ülkeler de mevcuttur. Sermaye fazlası olan İslami ülkelere sermaye açığı olan İslami ülkelere sermaye aktarımının iki taraf içinde sağlayacağı avantajlar İslami bankaların kurulmasında etkili olmuştur (Korkmaz, 2020: 12).

Geleneksel bankalar uzun vadeli yatırım kredisi vermektense kısa vadeli ticari kredi vermeyi tercih etmektedir. Katılım bankaları ise reel ekonominin desteklenmesi adına yatırım projelerini finanse etmektedir. Katılım bankalarının fonları ortaklık esasına göre kullandırması ve bu sebeple yatırımın verimliliğini önemsemesi, ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır (Kodra, 2018: 43,44).

Katılım bankacılığının Türkiye’de doğmasının ekonomik sebepleri ise, İslam ülkelerindeki faizsiz bankacılık yoluyla transfer edilen fonlardan yararlanma ve faiz hassasiyeti olan tasarruf sahiplerinin atıl durumdaki tasarruflarının ekonomik sisteme kazandırılması isteğidir (Kalaycı, 2013: 61).

2.4.4.Politik Nedenler

İslam ülkelerinin bir kısmında faizsiz bankacık sisteminin uygulanması politik nedenlere dayanır. İran ve Pakistan’ın dini esaslara göre yönetilmesi İslami bankacılığın uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca İran ve Pakistan’daki sarrafların petrol gelirleriyle zenginleşmesi neticesinde onların kontrol altına alınma isteği Suudi Arabistan’da İslami bankacılık sisteminin oluşmasında etkili olan politik sebeplerden biridir (Ercankal, 2019: 77).

İslam ülkeleri, kalkınma ve büyümeyi gerçekleştirerek uluslararası alanda güçlü olmak adına faizsiz bankacılığın sağladığı avantajlardan yararlanmak istemiştir (Özkan, 2012: 8,9). İslam devletlerinin işbirliği yapma istekleri de faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasında etkili olan politik sebeplerdendir. İslami Kalkınma Bankasının kuruluşu İslami ülkeleri ekonomik anlamda birbirlerine yakınlaştırmıştır. Ayrıca mali ve ticari piyasaların gelişmesini sağlayarak az gelişmiş İslam ülkelerine likidite akışının yönelmesine katkıda bulunmuştur (Daşçi, 2020: 12).

Dünyada uygulanan faizsiz bankacılık sisteminin Türkiye’de uygulanması için ulusal ve uluslararası anlamda adımlar atılmıştır. Örneğin Türkiye, İslami Kalkınma Bankasının kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Bu üyelikle İslam ülkeleriyle olan ilişkileri güçlendirme ve etkinliğini artırma imkânı yakalamıştır (Özulucan ve Deran, 2009: 90).

2.5.Katılım Bankacılığının Genel Özellikleri

Katılım Bankacılığının sahip olduğu özelliklere bu başlıkta detaylı olarak yer verilmiştir.

2.5.1.Banka Niteliğine Sahip Olması

Katılım bankaları 2005 yılında çıkarılan 5411 sayılı kanunla bankacılık türlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun kararı ile katılım bankalarının kuruluş ve faaliyete geçme aşamaları gerçekleşmektedir (Doğan, 2013: 9-10).

Katılım bankaları topladıkları fonların dağıtım aşamasındaki süreçler yönünden klasik bankalardan ayrılır. Bunun yanında müşterilerinin diğer bankalardan bekledikleri tüm hizmetleri yerine getirebilir. Ancak bu hizmetleri yerine getirirken işlemlerinde hiçbir şekilde faize yer veremez. Ayrıca bankalar faiz vermeyi taahhüt ederek fon toplar ve topladıkları fonları faiz karşılığında kullanılmaktadır. Katılım bankaları ise cari ve katılım hesabı altında tasarrufları toplar ve fon talep edenlere kullanılmaktadır (Korkmaz, 2020: 11).

2.5.2.Faizsiz Bankacılık Faaliyeti Yapması

Katılım bankalarının en önemli özelliği faizsiz işlem yapmalarıdır. Yani fon toplarken faiz vermedikleri gibi ve topladıkları fonları kullanırken de faiz almaz. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda da katılım bankalarının mevduat toplayamayacakları ve topladıkları fona karşılık sabit faiz getirisi sözü veremeyecekleri ifade edilmektedir. Katılım bankaları işlemlerini İslami bankacılık esaslarına dayandırır. İslam dinine göre para bir mübadele aracıdır. Ticari bankalar parayı ticari mal olarak görüp paradan para kazanma anlayışıyla hareket ederken, katılım bankaları ise parayı ticari faaliyetleri için bir araç olarak görmektedir. Bunda İslam dininin faizi yasaklamış olması etkilidir (Ersöz, 2017: 47).

Katılım bankaları faizden uzak durmak isteyen tasarruf sahipleri için faizsiz bankacılık esaslarına dayalı ve yeni finansal araçlar geliştirmekte ve bankacılık faaliyetlerinde faizi değil kar payını esas almaktadır. Böylelikle tasarruf sahipleri katkıları oranında işletmelerin karlarından pay alabilmektedir. Fakat işletmelerin kar etmemeleri halinde ise ortaya çıkan zararı paylaşacaklardır (Doğan, 2013: 10).

2.5.3.Aracı Kurum Niteliğine Sahip Olması

Ekonomide atıl kalan mali değerleri yatırıma dönüştürmeye aracılık eden finansal araçlar iktisadi hayatın vazgeçilmez kurumlarıdır. Katılım bankaları İslami kurallara uygun olarak finansal piyasalarda fon toplar ve topladıkları bu fonları kar zarar ortaklık prensibine uygun şekilde fon talep edenlere kullandırmaktadır. Bu yönüyle aracı kurum niteliği taşımaktadır (Ersöz, 2017: 45).

İnsanların bir kısmı dini hassasiyetleri nedeniyle faizli işlem yapmaktan kaçınırlar. Bu sebeple ellerindeki fonlar atıl kalır. Ancak katılım bankaları geleneksel bankalarca işleme alınamayan bu fonları ekonomiye kazandırmak ve tasarruf sahiplerinin fonlarını güvenle değerlendirmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu yönüyle katılım bankalarının bankacılık sektörünün tamamlayıcı kurumları olduklarını söylemek mümkün olmaktadır (Aydın, 2012:115).

İslami bankacılık kurallarına göre hareket eden katılım bankaları iş adamlarına ve sanayicilere alternatif finansman imkânı sağlar. Kar ve zarar paylaşımı esaslı çalışan katılım bankaları bu sistemin ve sağlıklı fon kullandırma yöntemlerinin bir sonucu olarak ekonomide yaşanabilecek mali ve ekonomik bunalımlardan daha az etkilenecektir (Avcu, 2015: 18).

2.5.4.Güven Kurumu Niteliğine Sahip Olması

Ticari bankalar mevduat karşılığında faiz garantisi vermektedir. Katılım bankaları ise topladıkları fonlar karşılığında böyle bir garanti vermeyip kara ve zarara katılma prensibiyle çalışmaktadır. Buna rağmen tasarruf sahiplerinin ellerinde atıl olarak bulundurdıkları fonları katılım bankasına getirmeleri ile güven ilişkisi kurulmakta ve tasarruf sahipleri toplanan paranın banka yöneticileri tarafından basiretli bir şekilde işletileceğine itimat etmektedirler. Buda katılım bankalarına olan güvenin göstergesidir (Tok, 2006: 27).

Katılım bankalarının 5411 sayılı kanuna tabii olarak devlet güvencesi altında olması ve kanunla belirtilen yükümlülüklerin üstlenilmesiyle güvenilir yatırımın kurumları haline gelmiştir. Katılım bankaları anapara ya da sabit getiri garantisi vermeden kar ve zarar ortaklığı anlayışıyla fon toplayabilmektedir. Bu şekilde fon topladıkları için katılım bankalarının önemli güven kurumlarından biri olarak kabul edildiklerinin göstergesidir (Ersöz, 2017: 46).

2.6.Katılım Bankacılığının Çalışma Yöntemleri

Katılım bankaları diğer finans kurumlarından farklı olarak faaliyetlerini faizsizlik prensibiyle sürdürür. Bu nedenle faizli sistem ile hizmet veren kurumların gerçekleştirdiği bazı faaliyetleri yapamayan katılım bankaları mevcut ekonomik düzen içerisinde faizsiz bankacılığı işler hale getirmiştir. Katılım bankacılığının ortaklık prensibini benimsemesi mevcut ekonomi içerisinde faizsiz bankacılığın ortaya koyduğu finansman yöntemlerinin kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca dini kaygılarla faiz duyarlılığı olanı kurumsal ve bireysel müşterilerin ellerindeki atıl fonların sanayi ve ticaretin finansmanı için kullanmasına olanak sağlamıştır (Çoban, 2016: 59).

Katılım bankaları sigorta, bireysel emeklilik, teminat mektubu verilmesi, çek karnesi verilmesi, akreditif açılması, kredi kartı hizmeti, tüm fatura ödemeleri, vergi ödeme ve para transferi gibi faizsiz işlemleri de yerine getirir (Dikmen, 2019: 7). Faizsiz bankacılık, fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri olarak iki ana başlık altında incelenebilir.

2.6.1.Katılım Bankacılığında Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları yasal düzenlemeler çerçevesinde asgari bir sermaye ile kurularak takip eden yıllarda sermaye artırımını yapıp faaliyetlerine devam eder. Katılım bankalarının sermayesi öz kaynak ve yabancı kaynaklardan oluşur. Kurumların bilançolarında gösterdikleri öz kaynakları, işletme sahibi ya da ortaklarının sermaye olarak verdikleri değerler ile işletme faaliyetleri sonucu sağlanan kardan oluşur. Katılım bankacılığında ise sistem biraz farklı işlemektedir. Kurumların yabancı kaynaklardan oluşan fonları asıl kaynaklarını oluşturmaktadır. Yani katılım bankaları tasarruf sahiplerinden topladıkları fonlarla müşterilerinin ihtiyacı olan finansmanı sağlar (Dikmen, 2019: 7).

Katılım bankalarının fon toplama şekline ilişkin yasal düzenleme 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda yer almıştır. Kanunda katılım bankalarının “mevduat kabulü ” işlemini gerçekleştiremeyeceklerini, bunun yerine “katılım fonu kabulü” işlemini gerçekleştirebileceklerini belirtmektedir. Katılım bankaları kar ve zarara katılım esasına dayanarak fon toplar. Böylece işlem sonucu ortaya çıkan sonuç parayı veren ve kullanan arasında adil bir şekilde paylaştırılacaktır (Tok, 2009: 31).

Katılım bankaları faaliyetlerinin yürümesi amacıyla bankacılık sisteminde kendine özgü fon toplama yöntemleri uygulamaktadır. Fon toplama işlemini geleneksel

bankalar vadeli ve vadesiz mevduat hesapları aracılığıyla gerçekleştirirken, katılım bankaları ise özel cari hesaplar ve katılma hesapları aracılığıyla gerçekleştirir (Şahin, 2019: 16).

2.6.1.1.Özel Cari Hesaplar

Bankacılık Kanunu'nda özel cari hesaplar; *“Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplar”* şeklinde ifade edilmiştir. Geleneksel bankacılıktaki vadesiz hesabın katılım bankacılığında karşılığı özel cari hesaplardır. Aynı vadesiz hesaplar gibi özel cari hesaplar da hesap sahibine getiri sağlamayan ve hesap sahibinin istediği an parasını çekebildiği hesaplardır (Topdağ, 2018: 64).

Katılım bankaları bu hesap türünde bulunan fonları işletir ve kazancını kendi alır. Bunun yanında banka yanlış ticaret sonucu hesaptaki parayı kaybederse hesap sahibine bu parayı ödemekle mükelleftir. Yani özel cari hesaplardaki fonların banka tarafından değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan kar ve zarar yalnızca bankayı ilgilendirmektedir. Katılım bankaları özel cari hesap sahiplerine kar payı ödemesi yapmamaktadır. Bu yüzden bu hesaptaki kaynaklar katılım bankacılığı açısından karlı bir kaynaktır. Ayrıca katılım bankaları özel cari hesaplardaki fonları kullanarak müşterilerin kredi taleplerine cevap verebilir (Aktepe, 2010: 72).

Özel cari hesapların hedefi, belli bir kazanç sağlamaktan daha çok bireylerin tasarruflarını güvence altında olması ve istedikleri zaman kullanabilmeleridir. Bu nedenle bu hesap tasarruflarını değerlendirmek isteyen kişilerden ziyade ticari işlerle uğraşan kişiler tarafından tercih edilmektedir (Tekçam, 2002: 43). Katılım bankaları özel cari hesaplar hakkında iki temel görüşe sahiptir: Emanet, karşılıksız borç vermek. Özel cari hesapları emanet gibi gördüklerinde, hesap bakiyesini kullanmak istediğinde fon sahibinden izin almak zorundadır. Karşılıksız borç verme gibi gördüğünde ise izin almaya gerek duymadan hesaptaki fonları istediği gibi kullanır. Banka bu işlem sonucunda zarar ederse fon sahibi bundan etkilenmez (Şahin, 2007: 52).

2.6.1.2.Katılma Hesapları

Bankacılık Kanunu'nda katılım hesapları; *“Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve*

anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar ”şeklinde ifade edilmiştir. Konvansiyonel bankacılıktaki vadeli hesabın, katılım bankacılığındaki karşılığı katılma hesaplarıdır. Katılım hesapları Türk lirası ya da yabancı para cinsinden ve minimum bir ay olmak üzere 3 ay, 6 ay, 1 yıl ve üzeri vadelerde açılmaktadır (Daşçi, 2020: 16-17).

İşletilmesi için tasarruflarını bankaya emanet eden katılım hesabı sahipleri ile katılım bankaları arasında kar ve zarar ortaklığı anlaşması yapılmaktadır. Bu anlaşma ile katılım bankası ilgili hesaptaki tasarrufları işletme görevini üstlenmiş olmaktadır. Katılma hesabına yatırılan fonlar karşılığında anapara garantisi ve herhangi bir getiri taahhüdünde bulunmamak şartıyla bu fonların reel alanlarda değerlendirilmesi esastır (Aktepe, 2010: 73).

Katılım hesabına yatırılan paranın vade sonunda ne kadar gelir getireceği önceden bilinmemektedir. Vade sonunda elde edilen kâr, hesap açımında mevduat sahibi ve kurumun anlaşmış oldukları kar-zarar oranı üzerinden mevduat sahibine ödenir. Ayrıca gerçekleştirilen kar zarar ortaklığı sonucunda zarar edilmesi ihtimali de mevcuttur. Katılım hesabı sahibi isterse vadesinden önce anlaşmadaki limitlere göre parasını çekebilir. Katılma hesaplarına faiz işlemesi söz konusu olmadığından bir hak kaybı yaşanmaz ve hesapta kalan para üzerinden kar payı hesaplanmaya devam edilir (Orhan, 2018: 13).

Mevduat sahipleri katılım hesaplarına yatırmış oldukları fona göre kar payı alabilmektedir. İsterlerse yatırmış oldukları parayı ve vadeyi arttırarak kar paylarını yükseltebilirler. Ayrıca faize duyarlı kişilerde katılım hesapları sayesinde ek gelir sağlamaktadır. Katılım bankaları katılma hesapları aracılığıyla atıl halde bulunan fanların toplayarak ihtiyacı olan kişilere fon sağlamaktadır. Yaptıkları bu hizmet karşılığında da kar paylaşım oranınca kar elde etmektedir (Dikmen, 2019: 10-11).

2.6.2. Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri

Özel cari hesap ve katılım hesabı adı altında müşterilerinden fon toplayan katılım bankalarını, diğer bankalardan ayıran en önemli özelliği fon kullandırma yöntemleridir. Katılım bankaları tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları ihtiyaç sahibi girişimcilere kredi hizmeti olarak sunar. Katılım bankalarının fon sağlarken üretime katkıda bulunmaları, ticari faaliyetlerde etkin olmaları ve kar etmeleri gerekmektedir. Sanayi ve

üretime fon sağlayan katılım bankaları ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Topdağ, 2018: 66). Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerine aşağıda kısaca yer verilmiştir.

2.6.2.1.Murabaha

İşletmeler faaliyetlerini sürdürürken ihtiyaç duydukları hammadde, yarı mamul, mamul, makine, teçhizat, gayrimenkul, işletme içi malzeme alımı ve yatırım projeleri için katılım bankalarından kredi talep etmektedir. Müşteri almak istediği malların proforma faturasını aracı kurum görevini üstlenen katılım bankasına ibraz ederek kredi başvurusunda bulunur. Banka müşterinin ödeme gücünü değerlendirir ve kredi talebini uygun bulması durumunda ne kadar vade farkı uygulayacağını müşteriye bildirir. İki tarafın anlaşmaya varması halinde, banka üçüncü şahıslardan malı peşin satın alır ve başvuran müşteriye vadeli olarak satmaktadır (Daşçi, 2020: 18). Murabaha sisteminde banka, banka müşterisi ve banka müşterisinin talep ettiği malın sahibi olmak üzere üç taraf vardır. Katılım bankalarının en çok kullandığı yöntemdir (Dikmen, 2019: 11).

Murabahaya konu mal ve hizmetin katılım bankacılığı sistemine aykırı mal ve hizmet olmamasının yanında malın alım fiyatı, oluşacak kar, malın satış fiyatının belli olması zorunluluktur. Ayrıca malların fiziken elle tutulur gözle görülür olması şartı vardır. Bankalar müşterinin malı almaktan vazgeçme riskine karşılık taleplerini yazılı almaktadır (Erdoğan, 2011: 48). Murabaha yönteminde esas olan malı önce katılım bankasının alması sonrasında müşteriye belirli bir kar karşılığında vadeli olarak satmasıdır. Müşteri satın almak istediği mallar için bankadan doğrudan finansman talebinde bulunamaz. Çünkü bu durum borcun finansmanı anlamına gelir ve faiz doğurur. Murabaha yönteminde faiz değil kar payı söz konusudur (Alkış, 2013: 126).

2.6.2.2.Mudaraba (Emek - Sermaye Ortaklığı)

Mudaraba; bir ticari işlemi gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelen sermayedar ile işletici arasında oluşturulan emek-sermaye ortaklığını ifade etmektedir. Bu ortaklıkta taraflardan biri sermaye ya da malını diğer taraf da bilgi, emek ve tecrübesini ortaya koyar. Mudaraba da girişim sonucunda ortaya çıkacak karın nasıl paylaşılacağı sözleşme yapılırken belirtilir ve buna göre hareket edilir. Zarar edilmesi halinde ise tüm zarar sermayedara aittir. İşleticinin zararı ise boşa giden emeğidir. Ancak zarar edilmesinde

işleticinin kasıt, kusur ya da sözleşme şartlarına uymaması etkili olduysa işleticiden zararı karşılaması istenebilir. Katılım bankaları finansman sağlayan taraf olmamakla birlikte girişim ile yakından ilgilenmektedir. Çünkü iki tarafın da kazançlı çıkması için girişimin başarılı olması şarttır. Ayrıca zarar riskinin yüksek olması nedeniyle katılım bankaları tarafından çok tercih edilmeyen bir yöntemdir (Topdağ, 2018: 68).

2.6.2.3.Müşareke (Sermaye - Sermaye Ortaklığı)

Sermaye ortaklığı, iki tarafın da sermaye koyması ve ortaklık sonucunda oluşacak kar veya zararı paylaşmak üzere bir araya gelmeleridir. Bu yöntemde katılım bankaları ticari anlaşmada belirlenen oranda sermaye koyarken girişimci hem sermaye hem de emeğini koymaktadır. Bu açıdan baktığımızda bu ortaklık modelinin temelinde hem sermaye hem de emek ortaklığı söz konusudur. Yöntemde kar-zarar ortaklığı esasıyla hareket edildiğinden taraflar arasında kar ve zarar paylaşımı sermaye ile orantılı yapılmaktadır. Ayrıca emeğini ortaya koyan ortağa bunun karşılığında belli bir miktar ücret ödenmektedir (Şekeroğlu ve Özer, 2017: 18). Katılım bankaları kar payı yüksek olan alanlarda faaliyette bulunan işletmelere kendi öz sermayesi ile ortak olur. Böylece hem sermayede hem de yönetimde söz hakkına sahip olmaktadır (Dikmen, 2019: 12).

2.6.2.4.İcara

Kiralamak anlamına gelir ve doğrudan satış işlemi olmayıp malın mülkiyetinin kiralama süresinin bitiminde alıcıya geçmesidir. Müşteri icara sözleşmesinde hangi taşınır ve taşınmazları kiralamak istediğini bankaya bildirir. Banka satıcıdan kiraya konu malı peşin olarak satın alır ve müşteriye kiraya verir. Müşteri taksitler halinde kira bedelini öder ve kira süresinin sonunda malın mülkiyeti müşteriye geçer. Bu yöntemle kişiler yatırımlarını tamamlamak için gerekli ürünleri tüm sermayeleri kullanarak almak yerine kira ödeyerek tamamlar (Daşçı, 2020: 19).

İcara daha çok orta ve uzun vadeli bir fon kullandırma yöntemi olup katılım bankaları tarafından fazlasıyla tercih edilmektedir. İcara, kredinin alıcıya nakit olarak verilmesi yerine kiraya konu malın banka tarafından satın alınarak müşterinin kullanımına verilmesi bakımından geleneksel kredilerden ayrılmaktadır (Topdağ, 2018: 70).

2.6.2.5.Sukuk

Arapçada sak kelimesinin çoğulu olan sukuk sertifikalar anlamına gelmektedir. Sukuk orta çağda Müslüman tüccarların gerçekleştirdikleri herhangi bir ticari faaliyetten doğan yükümlülükleri temsil eden kâğıtları ifade etmekten günümüzde İslami kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen menkul kıymetleştirme işlemi olarak tanımlanmaktadır (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012: 2,3).

İslami finansman yöntemlerine istinaden ihraç edilen sukuk; orta veya uzun vadeli, sabit ve değişken gelir akışı sağlayan, faizsiz sermaye piyasası aracıdır. Dayanak varlık üzerindeki sahipliği yansıtan sukuk aynı zamanda ondan yararlanma hakkını gösterir. Bu hak yalnızca nakit akışı değil, risk ve getiriler sağlayan mülkiyet hakkıdır (Sevil vd., 2013: 128).

2.6.2.6. Selem

Gelecekte teslim alınacak bir malın bedelinin sözleşme sırasında peşin ödendiği alım-satım akdidir. Nakit ihtiyacı duyan kişi, henüz üretmediği fakat nitelikleri belli bir malı ileri bir tarihte teslim etme sözü verip, peşin bedelle satma işlemini gerçekleştirerek faiz ödemedi nakit ihtiyacını giderebilmektedir. Selem işleminin verisiye satışın tersi olduğu söylenebilir. Taraflar arasında yapılan sözleşmede malın nitelikleri, miktarı, teslim yeri ve tarihinin belirtilmesi şarttır. Günümüzde çiftçilikle uğrasan kişiler ekim zamanında nakit ihtiyaçlarını selem yöntemiyle karşılayabilmekte ve hasat döneminde ise mahsullerini söz verdikleri gibi finans sağlayan kurum ya da kişilere teslim etmektedir (Tok, 2009: 11-12).

Katılım bankalarının selem yöntemini uygulama şeklinden bahsedersek, banka müşterinin talep ettiği özellikte malı sipariş eder ve malın bedelini peşin ödemektedir. Banka kararlaştırılan süre sonunda teslim aldığı malı müşterisine satmaktadır. Müşterisi de malı teslim aldığı ya da sonrasında ödemeyi yapmaktadır. Satışa konu olan malın satıcı tarafından üretilmemesi ya da sahip olunamaması durumunda, satıcı malı piyasadan bulup teslim etmek zorundadır (Topdağ, 2018: 70-71).

2.6.2.7. İstisna

Bir malın üretilmesi için peşin ödemenin yapılmadığı ve üretimin ne zaman biteceğinin belirtilmediği, müşteri ile imalatçı arasında yapılan satış sözleşmesidir. İstisna

yönteminde müşteri bankadan malı talep eder ve talep edilen malın üretilmesi ya da temin edilmesi yükümlülüğünü banka üstlenir. Daha sonra mal temin edilir ve kararlaştırılan bedel üzerinden müşteriye teslim edilir (Tunç, 2010: 151).

Bu yöntem daha çok üretilmesi veya tedarik edilmesi uzun süren malların alım ve satım işlemlerinde tercih edilmektedir. İstisna yöntemi sayesinde taraflardan biri ürününün satılıp satılmama kaygısını yaşamazken diğer tarafta ihtiyaç duyduğu ürünün üretilmesinin rahatlığını yaşar (Dikmen, 2019: 14).

2.6.2.8.Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen, katılım bankalarının maddi sorunlar yaşayan kişi ya da kurumlara ihtiyaçlarını karşılamak için verdiği borç paradır. Bu yöntemde katılım bankaları kar amacı gütmeyip insani yardım amacıyla hizmet sunmaktadır. İhtiyaç sahipleri bu yöntemle faizsiz borçlanmakta ve bankaya yalnızca anapara ödemesi yapmaktadır (Arabacı, 2018: 29).

Katılım bankaları sosyal amaçlı verilen karz-ı hasen ve üretim amaçlı verilen karz-ı hasen olmak üzere iki yolla ihtiyaç sahiplerine faizsiz borç vermektedir. Bankalar bu tür fonları hastalık, evlenme gibi acil nakit ihtiyacı olan durumlarda verebilecekleri gibi küçük ölçekli sanayi erbabının projelerini desteklemek amacıyla da verebilmektedir (Arabacı, 2018: 29).

2.6.2.9.Teverruk

Teverruk uygulaması, nakit bulmak amacıyla bir şahıstan vadeli olarak satın alınan mal ve hizmetlerin peşin olarak bir başka şahsa satılması işlemidir. Bu yöntemde banka bir malı piyasadan peşin alır ve müşteriye taksitle satar. Daha sonra müşteriden aldığı vekâletle aynı malı piyasada peşin olarak satıp bedelini müşteriye verir (Topdağ, 2018: 71).

Teverruk fon kullandırma yönteminde katılım bankaları kısa vadeli likidite fazlalıklarını kullandırmaktadır. Faizsiz bankalar uluslararası kişi ve firmalardan peşin aldıkları malların maliyetleri üzerine belli bir kar ekleyerek ihtiyaç sahibi olan müşterilerine vadeli olarak satmaktadır. Katılım bankaları tarafından bu sistemle, borçlarını ödemekte güçlük çeken müşterilerin borçları yapılandırılabilir (Dikmen, 2019: 15).

2.7.Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Mevduat bankaları ile yatırım ve kalkınma bankalarını tamamlayıcı bankalar olarak kurulan katılım bankalarının dünya ve Türkiye bankacılık sektöründeki gelişim sürecine aşağıda yer verilmiştir.

2.7.1.Dünyadaki Gelişim Süreci

Faizsiz bankacılığın finansman kurumu olarak ilk uygulamasına 1963 yılında Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki Mit- Gamr kasabasında rastlanmaktadır. Devlet başkanı Cemal Abdül Nasır zamanında bütün bankaların devletleştirilmesine tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1975 yılında Dubai'de kurulan Dubai Islamic Bank (Dubai İslam Bankası) faizsiz bankacılığın ilk denemeleri arasında sayılmaktadır. Lüksemburg'da, 1987'de ilk İslam bankası olarak Islamic Banking System International Holding S.A. kurulmuştur (Sakınç ve Boyraz, 2018: 436).

İslami bankacılığın ortaya çıkmasına etki eden dört neden vardır ve bunların ilki ekonomik nedendir. 1970'li yıllarda Ortadoğu'daki İslam ülkeleri ellerindeki birikimleri daha çok batı ülkelerinde değerlendirmekteydi. Tasarruf sahibi İslam ülkeleri büyük çaplı tasarruflarını batılı ülkelerin bankaları yerine fon ihtiyacı olan İslam devletlerinde değerlendirmenin iki taraf için de iyi olacağı kanaatine varmışlardır. İkinci neden de sosyal nedenlerdir. İslami bankacılığın temel amaçlarından biri de ülkedeki adil olmayan gelir dağılımının önüne geçmektir. Bu da ancak tüketen değil üreten toplumla mümkün olmaktadır. Faizsiz bankacılığın kar zarar ortaklığı esasıyla çalışması ve üretimi teşvik etmesi etkili olmuştur. İslami bankacılığın ortaya çıkışındaki nedenlerin üçüncüsü de politik nedenlerdir. İslam devletlerinin yönetim şekilleri ve birlikte iş yapmak istemeleri etkili olmuştur. Sonuncusu ve en önemlisi dini nedenlerdir. Faiz, gelir ve gider arasındaki dengenin bozulmasına sebep olmakta ve ülke kalkınma hızını düşürmektedir (Sarı ve Güngör, 2018: 1298).

Modern İslami bankacılığın 1960'lı yıllarda faaliyete geçmiş olması İslami finans alanında 1980'li yılların ortalarına kadar önemli bir büyüme olamamasının nedenlerindendir. Çünkü faizsiz bankacılığa yol gösterebilecek olan modern İslam bankacılık uygulamaları henüz yeni sayılmaktadır. 1970'li yılların ortalarından itibaren petrol fiyatlarındaki ani yükseliş geleneksel bankalara alternatif, dini inançlara uygun

çözümler gerektirmiştir. Sonrasında İslami kuruluşların sayısı ile birlikte bu kuruluşları düzenleyici kurumlara olan gereklilik artmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak adına 1991 yılında İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) kurulmuştur (Sarı ve Güngör, 2018: 1299).

Dünyada faizsiz bankacılık 1983 yılında özel finans kurumlarının kurulmasıyla başlamıştır. 2001 yılında yaşanan finansal kriz bankaların iflas etmesine sebep olmuş ve bu ortamdan en az etkilenen faizsiz bankalar olmuştur. Bu durum da faizsiz bankaların önemini arttırmıştır. Tarihsel gelişim olarak faizsiz bankacılık, inançlarına uygun olarak kişilerin tasarruflarını değerlendirme ve tasarruf ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle yaygınlaşmıştır (Sakınç ve Boyraz, 2018: 436).

2000'li yılları katılım bankacılığı için olgunlaşma dönemi olarak görebiliriz. Katılım bankacılığı ilk defa sınırlarını Amerika ve Avrupa'ya kadar genişletmiştir. Faizsiz bankacılık sistemine varlık yönetim şirketlerinin dahil olması ile yenilikçi hizmetler ortaya çıkmıştır. Gelişmeler sonucunda katılım bankalarının sayılarının artması ile düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara olan ihtiyaç artmıştır. Bunu karşılamak adına da 2002 yılında İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) kurulmuştur. Katılım bankasının Avrupa da öneminin artmasıyla 2006 yılında Avrupa İslami Yatırım Bankası kurulmuştur (Tarhan, 2019: 116).

Malezya İslami bankacılık alanında öne geçen ülkelerdendir. Bankacılık sektörünü İslami bankacılık prensiplerine göre düzenleyen İran'da toplam finansal varlıkların %40'ının olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca dünyadaki on büyük bankadan yedi tanesi İran'da bulunmaktadır. Gelişen faizsiz bankacılık 2012 yılında bankacılık sektörünün %20'sine ulaşmıştır. Dünya üzerinde yüzden fazla faizsizlik prensibiyle faaliyet gösteren banka bulunmaktadır (Pehlivan, 2016: 303).

2.7.2.Türkiye'deki Gelişim Süreci

Birçok dinde olduğu gibi İslam dininde de faizin yasak olması nedeniyle dini inançları gereği bireyler faizden uzak durmuşlardır. Geleneksel bankacılığın faiz esaslı çalışması ve geleneksel bankacılığa alternatif herhangi bir sistemin olamayışı tasarrufların atıl kalmasına sebep olmuştur. Bu durumların etkisiyle yeni sistem arayışına girilmiş ve faizsizlik prensibiyle hareket eden kuruluşlar kurulmaya başlanmıştır.

Dünyadaki gelişmelerin etkisiyle Türkiye’de de faizsiz kuruluşlar ortaya çıkmıştır (Osanmaz, 2020: 50).

İslami hassasiyetleri nedeniyle faizli sistemden uzak duran yurt içindeki ve yurt dışındaki tasarruf sahiplerinin ellerindeki birikimlerin değerlendirilmesi amacıyla 1975 yılında Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) kurulmuştur. DESİYAB Türkiye’de faizsiz bankacılık alanında ortaya çıkan ilk kurumdur. Tasarruflarını faizden uzak değerlendirmek isteyen yatırımcılar ile küçük ve orta ölçekli işletmelere destek hizmeti sunmaktadır. 1978 yılında faaliyetini sonlandıran DESİYAB’ın kuruluşunu faizsiz bankacılık yolunda atılan önemli bir adım olarak görebiliriz (Sakınç ve Boyraz, 2018: 437).

Türkiye’de faizsiz bankacılığa geçiş süreci, 1980’li yıllarda kapalı ekonominin yerine dışa açık ekonominin benimsenmesi ve liberalleşme sürecinin gerçekleşmesiyle hızlanmıştır. Ayrıca 1975 yılında İslami kalkınma bankasının kurucu üyesi olmuş ve bu sayede faizsiz sistemle tanışmıştır. 1984 yılında da sermaye miktarını arttırarak bu kuruluşun en büyük ortaklardan biri haline gelip yönetim kurulunda daimi üye bulundurma hakkına sahip olmuştur. Böylelikle İslam ülkeleriyle iktisadi ilişkiler konusunda daha iyi bir noktaya ulaşılmış ve Arap ülkesi fonlarının ülke ekonomisine akış hızında ve hacminde artış meydana gelmiştir (Sakınç ve Boyraz, 2018: 437).

Türkiye’de katılım bankacılığın temeli, 16.12.1983 tarih 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Özel Finans Kurumu (ÖFK)” adı altında atılmıştır. Bu kararname ile faizsiz işlem yapan kurumların kurulmasına fırsat verilerek faiz hassasiyeti olduğu için ticari bankalarda işlem yapmak istemeyen kesimin atıl fonlarını ekonomiye kazandırmak amaçlanmıştır. Özel Finans Kurumları, 18.06.1999 tarihinde 4491 sayılı “4389 sayılı Bankalar Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile Bankalar Kanunu kapsamına dâhil edilmiştir. 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun bazı maddelerinden muaf tutularak Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumunun (BDDK) kapsamına dâhil olmuşlardır. 2000 yılının sonlarına doğru yaşanan ekonomik krizden olumsuz etkilenen İhlâs Finans Kurumunun faaliyet izni BDDK’nin 10.02.2001 tarih ve 171 sayılı kararı ile durdurularak, kurum Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir (Tetik ve Şahin, 2020: 297-298).

19.10.2005 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık Kanun ile Özel Finans Kurumu adı “Katılım Bankası” olarak değiştirilmiştir. Kurumların çalışma ilkeleri ve finansman

yöntemleri aynı kalmış, tek değişen şey adları olmuştur (Tarhan, 2019: 119). Bununla birlikte ÖFK’lerin koordinasyonunu sağlayan Özel Finans Kurumları Birliği’nin adı da “Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)” olarak değiştirilmiştir (Tetik ve Şahin, 2020: 298).

Aşağıdaki tabloda Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların Aralık 2020 itibarıyla Türk bankacılık sektörünün büyüklüğü içindeki yeri gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Aralık 2020)

Bankalar	Kuruluş Sayısı	Aktifler		Toplanan Fonlar		Kullandırılan Fonlar	
		Milyon TL	Payı (%)	Milyon TL	Payı (%)	Milyon TL	Payı (%)
Mevduat Bankaları	32	5.282.917	86,49	3.133.909	90,7	3.204.283	85,82
Katılım Bankaları	6	437.092	7,16	321.405	9,3	246.952	6,61
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	387.823	6,35	-	-	282.517	7,57
Toplam	52	6.107.832	100	3.455.314	100	3.733.752	100

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo 2.1 incelendiğinde bankacılık sektörünün aktiflerinin %86,49’unun mevduat bankalarına, %7,16’sının katılım bankalarına, %6,35’inin kalkınma ve yatırım bankalarına ait olduğunu görüyoruz. Toplanan ve kullandırılan fonların büyük bir kısmı mevduat bankalarına aittir.

Katılım Bankalarının Aralık 2020 ve Aralık 2019 ayı başlıca finansal verilerini ve yüzde olarak değişimini gösteren veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2.2. Katılım Bankaları Başlıca Finansal Büyüklükleri

Finansal Başlıklar		Katılım Bankaları		
		2020 Aralık (Milyon TL)	2019 Aralık (Milyon TL)	Değişim (%)
Toplanan Fonlar	Tp	102.620	91.145	12,6
	Yp	149.513	106.533	40,3
	Yp-Maden	69.884	18.305	281,8
	Toplam	322.017	215.983	49,1
Kullandırılan Fonlar		240.133	149.475	60,7
Takipteki Alacaklar (Brüt)		8.713	7.763	12,2
Toplam Aktif		437.092	284.450	53,7
Öz Varlık		27.603	21.762	26,8
Net Kâr		3.716	2.438	52,4
Personel Sayısı		16.849	16.040	5
Şube Sayısı		1.255	1.179	6,4

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo 2.2 incelendiğinde katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü 2020 yılında bir önceki yıla göre %53,7 artışla 437.092 milyon TL'ye ulaşmıştır. Katılım bankalarının net dönem kârı, 2019'da 2.438 milyon TL'den %52,4 oranında artarak 2020 yılında 3.716 milyon TL'ye çıkmıştır

2.7.2.1. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

Türkiye'de faaliyette bulunan altı adet katılım bankası vardır. Bu bankalar; Albaraka Türk Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası ve Emlak Katılım Bankası'dır. Aşağıda başlıklar halinde bu bankalar hakkında bilgiler verilmiş ve bazı veriler sunulmuştur.

2.7.2.1.1. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.

Türkiye'de faizsiz bankacılık sistemindeki finansal kuruluşların ilki Albaraka Türk Katılım Bankasıdır. 1985 yılından itibaren faaliyetlerini 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olarak sürdürmektedir. Albaraka Türk Bankası, Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve Türk ekonomisine uzun yıllardır hizmet

veren yerli bir sanayi grubunun liderliğinde kurulmuştur. Özel cari ve katılma hesaplarında topladığı fonları bireysel finansman, kurumsal finansman, finansal kiralama ve proje bazında kâr-zarar ortaklığı gibi ürünler aracılığıyla yeniden ülke ekonomisine kazandırmaktadır (www.albaraka.com.tr., 2020). Albaraka Türk Katılım Bankasının ödenmiş sermayesi 15 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla 1.350.000.000 TL’dir.

Albaraka Türk Katılım Bankasının başlıca finansal verilerinin Aralık 2020 göstergeleri ile Aralık 2019 dönemine göre yüzde olarak değişimini gösteren veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo:2.3. Albaraka Türk Katılım Bankası Finansal Göstergeleri

Finansal Başlıklar		Albaraka Türk Katılım Bankası	
		2020 Aralık (Bin TL)	2020 Aralık-2019 Aralık (%)
Toplanan Fonlar	Tp	15.465.033	5,2
	Yp	36.148.091	44,2
	Toplam	51.613.124	29,8
Kullandırılan Fonlar		42.415.955	37,4
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		2.045.276	-7,9
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar		4,80%	-
Toplam Aktif		69.315.799	34,9
Öz Varlık		4.044.227	5,8
Net Kâr		254.737	301,6
Personel Sayısı		3.390	-10,6
Şube Sayısı		229	-0,4

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo 2.3 incelendiğinde, Albaraka Türk Katılım Bankasının geçen yılın aynı dönemine göre aktif büyüklüğü %34,9 artışla 69.315.799 TL’ye, kullandırılan fonlar %37,4 artışla 42.415.955 TL’ye ulaşmıştır. Öz kaynak %5,8 artışla 4.044.227 TL’ye, net karıda %301,6 artışla 254.737 TL’ye yükselmiştir. Şube sayısı ise %-0,4 azalışla 229’a düşmüştür ve bununla bağlantılı olarak personel sayısında da azalış söz konusu olmuştur.

2.7.2.1.2.Ziraat Katılım Bankası A.Ş

Kamu destekli olan Ziraat Katılım Bankası, tamamı T.C. Hazinesi tarafından ödenmiş 675.000.000 TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 15 Ekim 2014 tarih ve 29146 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan izni ile kurulmuştur. 2018 yılında Olağanüstü Genel Kurulu tarafından alınan kararla sermayesi 1.750.000.000 TL ‘ye yükseltilmiştir. Ana faaliyet alanı, özel cari ve katılma hesapları aracılığıyla topladığı fonlarla zirai, sınai ve ticari faaliyet ve hizmetlerle uğraşan gerçek ve tüzel kişilerin yatırım faaliyetlerini desteklemek, mevzuat çerçevesinde her türlü finansman faaliyetinde bulunmak ve bunları katılım bankacılığı ilkelerine uygun yapmaktır. Bunu yanında katılım bankacılığı esaslarına dayanarak BDDK’nin verdiği izinler doğrultusunda tüm bankacılık işlemlerini gerçekleştirmektedir (www.ziraatkatilim.com.tr, 2020: 1). Ziraat Katılım Bankasının başlıca finansal verilerinin Aralık 2020 göstergeleri ile Aralık 2019 dönemine göre yüzde olarak değişimini gösteren veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo:2.4. Ziraat Katılım Bankası Finansal Göstergeleri

Finansal Başlıklar		Ziraat Katılım Bankası	
		2020 Aralık (Bin TL)	2020 Aralık-2019 Aralık (%)
Toplanan Fonlar	Tp	24.902.562	91,1
	Yp	21.483.588	72,9
	Toplam	46.386.150	82,2
Kullandırılan Fonlar		43.359.636	46,7
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		1.181.058	74,9
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar		2,7 %	-
Toplam Aktif		60.186.996	65,4
Öz Varlık		3.734.273	17,9
Net Kâr		638.562	23,6
Personel Sayısı		1.261	11,3
Şube Sayısı		105	12,9

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo 2.4 incelendiğinde Ziraat Katılım Bankasının geçen yılın aynı dönemine göre aktif büyüklüğü %65,4 artışla 60.186.996 TL'ye, kullandırılan fonlar %46,7 artışla 43.359.636 TL'ye, öz kaynak %17,9 artışla 3.734.273 TL'ye yükselmiştir.

2.7.2.1.3. Vakıf Katılım Bankası A.Ş.

Vakıf Katılım Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 3 Mart 2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan izni ile kurulmuştur. 24 Şubat 2016 tarihi itibarıyla katılım bankacılığı faaliyetlerine başlamış olup ödenmiş sermayesi 3.220.000.000 TL'dir. Sermayesinin tamamı T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bayezid Han-ı Sani (II.Bayezid) Vakfı, Mahmut Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I.Mahmut) Vakfı, Mahmut Han-ı Sani Bin Abdülhamit Han-Evvel (II.Mahmut) Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı'na aittir (Vakıf Katılım, 2020). Vakıf Katılım Bankasının ödenmiş sermayesi 15 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla 5.720.000.000 TL'dir. Vakıf Katılım Bankasının başlıca finansal verilerinin Aralık 2020 göstergeleri ile Aralık 2019 dönemine göre yüzde olarak değişimini gösteren veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo:2.5. Vakıf Katılım Bankası Finansal Göstergeleri

Finansal Başlıklar		Vakıf Katılım Bankası	
		2020 Aralık (Bin TL)	2020 Aralık-2019 Aralık (%)
Toplanan Fonlar	Tp	12.549.368	25,2
	Yp	27.017.103	109,0
	Toplam	39.566.471	72,4
Kullandırılan Fonlar		39.566.471	72,4
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		714.652	25,1
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar		2,4 %	-
Toplam Aktif		53.157.628	75,2
Öz Varlık		4.798.566	144,7
Net Kâr		666.866	105,3
Personel Sayısı		1.642	24,2
Şube Sayısı		116	11,5

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo 2.5 incelendiğinde Vakıf Katılım Bankasının geçen yılın aynı dönemine göre aktif büyüklüğü %75,2 artışla 53.157.628 TL'ye, kullandırılan fonlar %56,8 artışla 29.423.793 TL'ye yükselmiştir. Öz kaynağı %144,7 artışla 4.798.566 TL'ye, net karıda %105,3 artışla 666.866 TL'ye ulaşmıştır.

2.7.2.1.4. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.

Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının 28 Şubat 1989 tarihli izniyle Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu AŞ adıyla kurulmuş ve sonrasında 2006 yılında unvanı Kuveyt Türk Katılım Bankası AŞ olarak değiştirilmiştir. Banka, özel cari ve katılma hesapları aracılığıyla topladığı fonları piyasaya sunarak zirai, sınai ve ticari faaliyet ve hizmetlerle uğraşan gerçek ve tüzel kişilerin yatırım faaliyetlerini desteklemektedir (www.tkbb.org.tr, 2020: 1). Kuveyt Türk Katılım Bankasının ödenmiş sermayesi 30 Eylül 2020 tarihi itibarıyla 4.600.000.000 TL'dir (www.kuveytturk.com.tr, 2020). Kuveyt Türk Katılım Bankasının başlıca finansal verilerinin Aralık 2020 göstergeleri ile Aralık 2019 dönemine göre yüzde olarak değişimini gösteren veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo:2.6. Kuveyt Türk Katılım Bankası Finansal Göstergeleri

Finansal Başlıklar		Kuveyt Türk Katılım Bankası	
		2020 Aralık (Bin TL)	2020 Aralık-2019 Aralık (%)
Toplanan Fonlar	Tp	33.499.285	-5,4
	Yp	88.673.699	77,0
	Toplam	122.172.984	42,9
Kullandırılan Fonlar		79.054.048	36,5
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		2.934.591	43,6
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar		3,7%	-
Toplam Aktif		152.290.315	45,8
Öz Varlık		7.995.097	17,2
Net Kâr		1.400.281	26,2
Personel Sayısı		6.000	1,0
Şube Sayısı		435	0,9

Kaynak: TKBB, 2021

Yukarıdaki tablo (2.6) incelendiğinde Kuveyt Türk Katılım Bankasının geçen yılın aynı dönemine göre aktif büyüklüğü %45,8 artışla 152.290.315 TL’ye, kullandırılan fonlar %36,5 artışla 79.054.048 TL’ye, öz kaynağı %17,2 artışla 7.995.097 TL’ye yükselmiştir. Şube sayısı ile personel sayısında artış söz konusudur.

2.7.2.1.5. Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.

Türkiye Finans Katılım Bankası, 1991 yılında tamamı yerli sermayeli ilk özel finans kurumu olarak kurulan Anadolu Finans’’ ile 1985-2001 yılları arasında “Faisal Finans Kurumu’’ adıyla katılım bankacılığı hizmeti veren “Family Finans’ın’’ tek çatı altında bir araya gelmeleri ile 2005 yılında kurulmuştur. 30 Aralık 2005 tarihinden itibaren Türkiye Finans Katılım Bankası adıyla faaliyetlerini yürütmektedir. Türkiye Finans Bankası birleşmenin sonucunda kısa zamanda Türkiye’nin en büyük katılım bankalarından biri haline gelmiştir (Türkiye Finans Katılım Bankası, 2020). Türkiye Finans Katılım Bankasının ödenmiş sermayesi 15.05.2021 tarihi itibarıyla 2.600.000.000 TL’dir. Aşağıdaki tabloda sermaye dağılımı ve ortaklık yapısı gösterilmiştir.

Tablo:2.7. Türkiye Finans Katılım Bankası Finansal Göstergeleri

Finansal Başlıklar		Türkiye Finans Katılım Bankası	
		2020 Aralık (Bin TL)	2020 Aralık-2019 Aralık (%)
Toplanan Fonlar	Tp	15.485.189	1,4
	Yp	41.905.397	69,6
	Toplam	57.390.586	43,6
Kullandırılan Fonlar		47.739.939	43,5
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		2.652.383	-0,5
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar		5,6%	-
Toplam Aktif		81.370.822	55,2
Öz Varlık		5.495.302	13,8
Net Kâr		675.677	78,7
Personel Sayısı		3.731	7,8
Şube Sayısı		319	2,9

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo 2.7. incelendiğinde, Türkiye Finans Katılım Bankasının geçen yılın aynı dönemine göre aktif büyüklüğü %55,2 artışla 81.370.822 TL'ye, kullandırılan fonlar %43,5 artışla 47.739.939 TL'ye ulaşmıştır. Öz kaynağı %13,8 artışla 5.495.302 TL'ye, net karı da %78,7 artışla 675.677 TL'ye yükselmiştir. Şube sayısı ise %2,9 artışla 319 olmuş ve toplamda 3.731 personel çalıştırılmaktadır.

2.7.2.1.6.Emlak Katılım Bankası

Türkiye Emlak Katılım Bankası ülkemizdeki katılım bankacılığı sistemine katılan en genç katılım bankasıdır. Emlak Katılım Bankası, 2019 yılı vadeli program kapsamındaki kararlar doğrultusunda kurulmuş ve BDDK tarafından 27 Şubat 2019 tarihinde bankacılık faaliyet izni verilmiştir. Türkiye Emlak Katılım Bankasının 750.000 TL tutarındaki ödenmiş sermayesi mevcuttur (Daşçi, 2020: 38).Emlak Katılım Bankasının ödenmiş sermayesi 30 Eylül 2020 tarihi itibarıyla 750.000.000 TL'dir. Aşağıdaki tabloda sermaye dağılımı ve ortaklık yapısı gösterilmiştir. Emlak Katılım Bankasının başlıca finansal verilerinin Aralık 2020 göstergeleri ile Aralık 2019 dönemine göre yüzde olarak değişimini gösteren veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo:2.8. Emlak Katılım Bankası Finansal Göstergeleri

Finansal Başlıklar		Emlak Katılım Bankası	
		2020 Aralık (Bin TL)	2020 Aralık-2019 Aralık (%)
Toplanan Fonlar	Tp	5.332.739	94,1
	Yp	6.344.661	97,9
	Toplam	11.677.400	96,2
Kullandırılan Fonlar		13.599.033	137,3
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)		172.697	-8,3
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar		1,3%	-
Toplam Aktif		20.390.177	119,7
Öz Varlık		1.539.266	31,7
Net Kâr		80.597	79,2
Personel Sayısı		814	113,1
Şube Sayısı		50	354,5

Kaynak: TKBB, 2021

Tablo 2.8 incelendiğinde, Emlak Katılım Bankasının geçen yılın aynı dönemine göre aktif büyüklüğü %119,7 artışla 20.390.177 TL'ye, net karı da %79,2 artışla 80.597 TL'ye yükselmiştir. Öz kaynağı %2 artışla 1.197.381 TL'ye ulaşmıştır.

2.8.Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankalarının birçok açıdan güçlü ve zayıf yönleri vardır. Katılım bankalarının güçlü yönleri şu şekilde sıralanabilir:

- Faiz hassasiyeti yüksek nüfusun çoğunlukta olması kaynak bulmayı kolaylaştırmaktadır.
- Kamu destekli katılım bankalarının bankacılık sektörüne dahil olması katılım bankalarına olan güveni attırmaktadır.
- Katılım bankalarının çoğunlukla reel sektör yatırımlarına finansman desteği sunmaları milli ekonominin gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- Katılım bankaları prensipleri gereği krediyi yatırımcıya doğrudan vermek yerine malı satan satıcıya vererek, kredinin verilmiş amacında dışında kullanılmasına engel olmaktadır.
- Katılım bankaları yabancı paraları açık pozisyonda tutarak kur riski almazlar. Böylece yaşanan kur baskılarından fazla etkilenmezler ve tasarruflar için fiili güvence oluşturmuş olurlar.
- Katılım bankaları müşterilerinin talep ettikleri mal ve hizmetleri fatura karşılığında kredilendirdikleri için ticari faaliyetler kayıt altına alınmaktadır. Bu durumda vergi gelirlerinin atmasına katkı sağlamaktadır.
- Katılım bankalarının sağlamış olduğu krediler içerisinde takibe alınanların oranlarının düşük olması pazarlamayı doğru yaptıklarını göstermektedir (Daşçi, 2020: 50-51).
- Katılım bankaları kısa vadeli olarak topladıkları fonları kısa vadeli yatırımların, uzun vadeli olarak topladıkları fonları da uzun vadeli yatırımların finansmanında kullanmaktadır. Bu durum katılım bankalarını hem likidite riskinden korumakta hem de bilançolarının muhasebeleştirilmesinde kolaylık sağlamaktadır.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında katılım bankaları bünyesindeki tasarruf mevduatı ve katılım fonlarının korunmaya alınmasıyla tasarruf sahipleri için artı bir güvence sağlanmıştır (Coşkun, 2008: 65-66).

- Katılım bankaları kredi geri ödemelerinde sıkıntı yaşandığında ve kredilerin takip gerektirmesi durumlarında diğer bankalardan daha anlayışlı davranarak kredinin yapılandırılması ve takip süresinin uzatılması gibi kolaylıklar sunmaktadırlar.
- Katılım bankalarının aktif olarak büyümesiyle şube sayısı ve istihdam edilen insan sayısı artmıştır (Çiftçioğlu, 2019: 29).

Katılım bankalarının güçlü yönlerine karşılık, uygulamaları ve faaliyetleri açısından zayıf yönleri de bulunmaktadır. Katılım bankalarının zayıf yönleri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Geleneksel bankalara oranla bankacılık sektörü içinde şube sayısı ve katılım banka sayısının az olması ulaşılabilirliğini zorlaştırmaktadır.
- Katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılığa aynı mevzuatın uygulanması katılım bankacılığı açısından rekabette zorluklar yaşatmaktadır.
- Katılım bankalarının sektör içindeki payının düşüklüğü istediği noktada olmadığını göstermektedir.
- Türkiye'deki tasarruf miktarlarının az olması katılım bankalarının fon bulmasını zorlaştırmaktadır.
- Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki istikrarlı olmayan siyasi ve ekonomik hayat likit para miktarını azaltmaktadır.
- Türkiye'de genç nüfusun fazla olması ve istihdam düzeyinin düşük olması nedeniyle beyin göçünün yaşanması toplumu mutsuzlaştırmaktadır (Daşçi, 2020: 52).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUKUK VE UYGULAMALARI

3.1.Sukuk Tanımı

Arapçada sak kelimesinin çoğulu olan sukuk sertifikalar anlamına gelmektedir. Sukuk orta çağda Müslüman tüccarların gerçekleştirdikleri herhangi bir ticari faaliyetten doğan yükümlülükleri temsil eden kâğıtları ifade etmekten günümüzde İslami kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen menkul kıymetleştirme işlemi olarak tanımlanmaktadır (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012: 2,3).

İslami finansman yöntemlerine istinaden ihraç edilen sukuk; orta veya uzun vadeli, sabit ve değişken gelir akışı sağlayan, faizin söz konusu olmadığı sermaye piyasası aracıdır. Dayanak varlık üzerindeki sahipliği yansıtan sukuk aynı zamanda ondan yararlanma hakkını gösterir. Bu hak yalnızca nakit akışı değil, risk ve getiriler sağlayan mülkiyet hakkıdır (Sevil vd, 2013: 128). Bu hak sayesinde menkul kıymetleştirme ürünlerine yatırım yapan yatırımcılar ödemelerde sıkıntı yaşanması durumunda dayanak mal varlıklarına başvurma imkânı bulur. Sonuç olarak ilgili varlığı satarak elde edilen bedelden yapmış oldukları ödemelerini almaları mümkün hale gelir (Kurdak, 2019: 38).

İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu(AAOIFI)sukuku;

“İhraç edildikten sonra eşit değerleri temsil eden; ihraçtan elde edilen tutarların önceden planlanan şekilde yatırım yapıldığı; yapılan yatırım türüne göre duran varlıklar ve benzerleri üzerindeki haklar ve payların (intifa-kullanım hakkı dahil) temsil edildiği ya da bir projede ya da özel bir yatırım faaliyetinde ortaklık hakkı veren sertifika” şeklinde tanımlamaktadır (Tok, 2009: 14).

Modern İslami finans, sukuku günümüz standartlarına uyarlamıştır. Öncesinde Müslüman tüccarların yükümlülüklerini gösteren kâğıtları ifade ederken bu uyarlama neticesinde faizsiz bankacılığın bir aracı olmuştur (Kömürcü, 2018: 9). Ülkemizde sukuk uygulamaları kira sertifikası adıyla ifade edilmektedir. Katılım bankaları aracılığıyla uygulanan sukuk, bono ve tahvil gibi klasik borçlanma araçlarının İslami kurallara göre düzenlenmesiyle ortaya çıkan alternatif bir sermaye piyasası aracıdır.

Sukuk malikleri, dini nedenlerin etkisiyle modern bankacılık alanında yatırım yapan yatırımcıların aksine yatırım yaptıkları araçları ve gelirin nereden geldiğine bilmek isterler. Modern ekonomilerdeki borçlanma araçlarından tahvilin, İslami bankacılığa

uygun olacak şekilde düzenlenmesiyle İslam dininin haram kıldığı faiz yerine, helal kazanç sağlayan sukuk ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2014: 83).

Sukuk, İslami sermaye piyasalarının başarılı olmasında önemli bir paya sahiptir ve faizin esas olduğu diğer ürünlerin taşıdığı risklerin aksine daha basiretli ilkeleri içinde barındırır. Sukukun özünde, reel bir ticari faaliyet sonucunda elde edilen kazancı paylaşmak bulunmaktadır (Özdemir, 2019: 49). Ayrıca işletmeler sahip oldukları duran varlıklardan kazanç elde etmek isterken, yatırımcılarda tasarruflarını farklı alanlarda değerlendirerek gelirlerini cazip hale getirmek isterler.

3.2.Sukukun Özellikleri

Sukuk, kayda değer bir hızla büyüyerek İslamî finansal hizmetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Finansal piyasalardan finansal kurum ve kuruluşlara, işletmelere, ülke hazinelerine, projelere, katılım bankalarına İslami kurallara uygun kaynak temini sağlamaktadır (Yılmaz, 2014: 87).

Sukuk, geleneksel finans sisteminde yer alan tahvil ve bonolara alternatif bir finansman aracı olarak geliştirilmiştir. Temel ilkesi faizin yasak olduğu İslami kurallarla uyum içinde olmasıdır. İslami ilkeler ortaklığa dayandığından yatırımın risk ve getirisi borç alan ve borç veren olmak üzere iki taraf arasında pay edilmektedir. Sukukun temelinde mutlaka bir dayanak varlık söz konusu olup, ilgili dayanak varlık ise ticari bir işleme konu olmaktadır (Karabacak, 2015: 62).

Sukukun daha iyi anlaşılması amacıyla kendine has bazı özellikleri aşağıda sıralanmıştır (Aslan, 2012: 56):

- Faizsizlik esasına dayanan sukukta kazançlar kar payı ya da kira geliri olarak ortaya çıkmaktadır.
- Likit olma özelliği gösteren sukuklar türlerine göre ikincil piyasalarda işlem görmektedir.
- Sukuk işlemlerinde, İslami finansman prensipleri gereği spekülasyon içeren yatırımlardan uzak durulmaktadır ve İslami hükümlere uygun olan ticari faaliyetler gerçekleştirilmelidir.
- Sukuk, yatırımcısına ait hak ve yükümlülükleri gösteren senetler olup nama ve ya hamiline yazılı olarak düzenlenmektedir.

- Sukukların düzenlenmesinde ve ikincil piyasalarda işlem görmesinde İslam hukuku ilkelerine uygun hareket edilmelidir.
- Elde edilen kar yatırımcılar arasında sukuk ihracı esnasında belirlenen oranda, ortaya çıkan zarar ise payları ölçüsünde dağıtılmaktadır.
- Sukuk, yatırıma ait tüm riskleri taşır. Bu sebeple sukuk yöneticileri tarafından hem kar garantisi hem de önceden belirlenmiş kar oranı verilmesi yasaktır.
- Sukuka konu dayanak varlığın ve menkul kıymetleştirme sonucu elde edilecek fonla gerçekleştirilecek yatırım faaliyetinin İslami kurallara uygun olması gerekmektedir.
- Sukuk ihracında bulunulan mal, hizmet veya menfaat üzerinde ortak mülkiyet hakkı söz konusu olmaktadır.

İslami finans yapısının ilkelerinden hareketle sukuk faaliyeti sırasında bazı durumlara dikkat edilmesi esastır. Sukuk ihracı yoluyla yatırımcılardan sağlanan fonlar İslami ilkelere uygun reel bir hizmet ya da varlığın finansmanında kullanılmalıdır. Ayrıca sukuk yatırımcıları gelirlerini elde ettikleri ihraca konu dayanak varlık üzerinde mülkiyet hakkına sahip olmalıdırlar ve sözleşmede tüm tarafların hak ve yükümlülükleri açık bir şekilde belirlenmelidir (Sümer, 2020: 27).

3.3.Sukuk İşleyişi

İslami menkul kıymetler, varlığın menkul kıymetleştirilmesi ve menkul kıymetin doğrudan yapılandırılması şeklinde iki yolla oluşturulmaktadır. Varlığın menkul kıymetleştirilmesinde önce konu edilen varlıklar tanımlanır, bir araya toparlanır ve sonrasında bu varlıklar dayanak gösterilerek menkul kıymet ihracı gerçekleştirilir. Doğrudan yapılandırma uygulamasında ise ilk olarak menkul kıymet ihraç edilir ve ihraç sonrası elde edilen fonlarla proje ya da belirlenmiş varlıkların finansmanı sağlanmaktadır. Bu işlem sonucunda ortaya çıkan gelirler de ihraç edilen menkul kıymetlerin alıcılarına dağıtılır (Keten, 2016: 66).

Sukuk ihraçlarına bakıldığında bu iki uygulama varlığa dayalı (asset-backed) ve varlık temelli (asset-based) ihraç tipi şeklinde ortaya çıkar. Varlığa dayalı sukuk ihraçları menkul kıymetleştirme işleminin özüne daha uygundur. Çünkü ihraca konu olan dayanak varlığın gerçek satışı söz konusu olur ve yasal olarak mülkiyetin kaynak kuruluşan

üçüncü bir kişiye devri gerçekleşir. Bu şekilde ilgili mal varlıkları kaynak kuruluşun bilançosundan ayrılır ve yatırımcılar getiri konusunda dayanak varlığa güvenirler. Varlık temelli sukuk ihraçlarında ise gerçek anlamda satış olmaz ve varlığın sadece faydasal açıdan sahipliği yatırımcıya geçer. Sukuk ihraç eden kaynak kuruluş varlığın yasal olarak mülkiyetini devretmediği için ilgili varlıklar kendi bilançosunda görülür (Aktaş, 2017: 10-11).

Klasik bir sukuk ihracı dört ana unsurdan oluşmaktadır. Bunları kısaca ifade etmek gerekirse (Kurdak, 2019: 39-40):

Kaynak kuruluş: İhraca konu olan malın sahibidir ve ihraç sonrası toplanacak fonun kullanıcısıdır.

İhraca aracılık eden kuruluş: Sukuk ihracını gerçekleştiren ve sukuk sahiplerinin çıkarlarını koruyarak ilgili mal varlıklarını yöneten anonim şirketlerdir. Yurt dışı uygulamalarında SPV(Special Purpose Vehicle),Türk Hukuk düzenlemelerinde de bu kurumlar varlık kiralama şirketi (VKŞ) olarak isimlendirilirler.

Sukuk sahipleri: Sukuka konu olan mal varlıklarının dayanak gösterilerek ihraç edilen ya da halka arz yoluyla satılan sukuk senetlerine yatırım yapan yatırımcıları ifade etmektedir. Devlet hazineleri, bireyler ya da bankalar örnek verilebilir.

Sukuk portföyü: Kaynak kuruluşun ihtiyacı olan nakitin sağlanması amacıyla oluşturulan mal varlığı havuzudur.

Sukuk işleyiş sürecini aşağıdaki aşamaları gerçekleştirerek tamamlar (Gökgöz, 2015: 154):

- Kaynak kuruluş bir varlığını önceden kararlaştırılan bir fiyat üzerinden, söz konusu varlığını vade sonunda geri almak şartıyla varlık kiralama şirketine satar.
- Varlık kiralama şirketi satın aldığı fiyat değerinde sukuk ihraç ederek elde ettiği finansmanı kaynak kuruluşa öder.
- Varlık kiralama şirketi ile varlığı aldığı kaynak kuruluş arasında söz konusu varlık için kira sözleşmesi imzalanır. Varlık kiralama şirketi kaynak kuruluştan belirli vadede ve aralıklarda kira alır.
- Varlık kiralama şirketi, kaynak kuruluştan aldığı kirayı sukuk getiri oranında yatırımcıya transfer eder. Ancak bu kira gelirinin tamamı değildir.

- Belirlenmiş vade sonunda kaynak kuruluş geri almak şartıyla varlık kiralama şirketine sattığı varlığı anaparasını ödeyerek alır.
- Vade bitiminde varlık kiralama şirketi kaynak kuruluştan aldığı anaparayı sukuk yatırımcılarına vererek onlara ihraç ettiği sukukları geri alır. Bu şekilde süreç son bulur.

Sukuk sistemi sayesinde kaynak kuruluş sukuk yatırımcısının kira geliri elde etmesi yoluyla finansman ihtiyacını karşılamıştır.

3.4.Sukuk Türleri

Uluslararası doktrinde ve ülkemizde yapılan çalışmalarda sukuk türleri genellikle; kullanım alanlarına göre sukuk türleri ve dayandığı finansman modeline göre sukuk türleri olarak iki ana başlıkta ifade edilir.

3.4.1.Kullanım Alanına Göre Sukuk Türleri

Çeşitli yapılarda oluşturulabilen ve bu sayede farklı alanlarda kullanılabilen sukuk üç temel kullanım alanına sahiptir. Bunlar; projeye endeksli sukuk, varlığa endeksli sukuk ve bilançoya endeksli sukuk yöntemleridir.

3.4.1.1.Proje Kaynaklı Sukuk

Proje endeksli sukuk, gerçekleştirilmesi planlanan bir projeyi ya da var olan bir projeyi tamamlamak ya da geliştirmek amacıyla ihraç edilir. Projenin gerçekleşmesi için özel amaçlı şirket kurulur ve bu şirket tarafından sukuk ihracı gerçekleştirilir. Bu yolla proje için gerekli olan fon sağlanmış olur ve sukuk sahipleri de sözleşmede belirtilen projenin karlılığına göre kazanç elde ederler (Avcu, 2015: 33).

2014 yılında Endonezya’da çift yönlü tren yollarının ve hac pansiyonlarının yenilenmesine kaynak sağlanması amacıyla ihraç edilen yaklaşık 127,74 milyon Amerikan doları değerindeki sukuk ihracı bu türe örnek verilebilir (Kurdak, 2019: 48).

3.4.1.2.Varlık Kaynaklı Sukuk

Varlığa endeksli sukuk ihraçlarında, bir varlığa ait getirinin esas alınarak varlığın kazanç hakkının yatırımcılara satılması söz konusudur. Bu şekilde kaynak kuruluşun ihtiyacı olan fon sağlanmaktadır. Projeye endeksli sukuk sistemindeki gibi özel amaçlı

şirket varlığa ait tüm hakları satın alır ve yatırımcılara hisseleri satar. Varlığa endeksli sukuk ihracında reel bir varlığın olması şartına uyulmalıdır (Ertaşan, 2019: 50).

Birleşik Krallık Hükümeti tarafından, 2014 yılında devlet malvarlıkları ve bu mal varlıklarından elde edilen kira gelirleri dayanak gösterilerek yapılan 200 milyon GBP tutarındaki ihraç bu türe örnek verilebilir (Kurdak, 2019: 48).

3.4.1.3.Bilanço Kaynaklı Sukuk

Bilanço esaslı sukukta şirket, ticari işletmeler ya da bankalar bilançolarındaki öz varlıklarını dayanak göstermektedirler (Söyler, 2016: 29). Bu sukuk çeşidiyle çok sayıda projeye finansman sağlanır (Yılmaz, 2014: 88). Şirketler yurt içi ve yurt dışı sermaye piyasalarından birden çok projenin finansmanında gerekli olan fonu toplamak için bilançolarındaki öz varlıklar değerinde sukuk ihracı gerçekleştirirler (Özcan, 2015: 40).

İslami Kalkınma Bankası, üye olan ülkelerin çok sayıda projelerinin finansmanı için 2003 yılında 400 milyon Amerikan Doları değerinde sukuk ihracı gerçekleştirmiştir. Banka gerekli sermayeyi beş yıl vadeli olarak temin etmiştir (Nur, 2019: 86-87).

3.4.2.Dayandığı Finansman Modeline Göre Sukuk Türleri

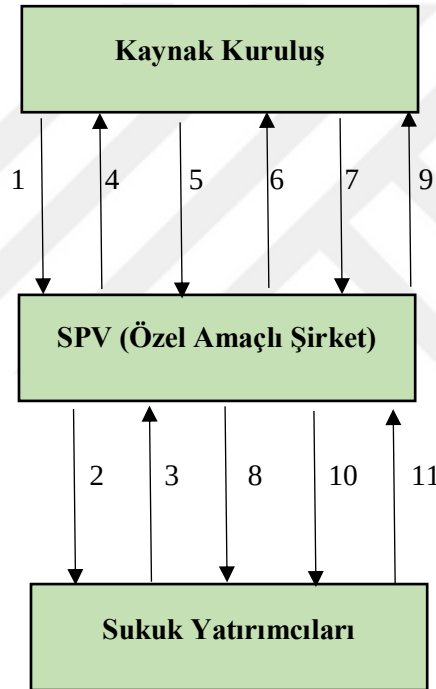
Dayandığı finansman modeline göre sukuk: kira sözleşmesine, satış sözleşmesine, ortaklık sözleşmesine, vekalet sözleşmesine ve karma sözleşmelere dayalı sukuk olmak üzere beş başlıkta detaylıca ele alınmıştır.

3.4.2.1.Kira Sözleşmesine Dayalı Sukuk: İcara Sukuk

İcara, kelime olarak kiraya vermek anlamına gelir ve konvansiyonel bankalar tarafından kullanılan finansal kiralama (leasing) işlemine benzemektedir. Kaynak kuruluş üretim ve diğer ticari faaliyetlerde ihtiyaç duyulan makine, teçhizat, duran varlıkları satın alır ve sabit kira karşılığında müşterisine kiralanmaktadır (Atlı, 2019: 19).

İcara, bir finansal kuruluşun İslami kurallara uygun olan malın kullanım ve yararlanma hakkını bir sözleşmeye dayanarak belli bir süre için, üzerinde anlaşılan bir bedel karşılığında kiraya verdiği finansman işlemidir. İcara sukuk işlemine konu sözleşme ve malın İslami prensiplere uygun olması şartına dikkat edilmelidir. İcara sukuk türü belirli bir varlık, sözleşme, devredilen kullanım hakkı, belirli bir zaman dilimi ve üzerinde anlaşılmış kira ödemeleri olmak üzere beş temel unsurdan oluşmaktadır. (Keten, 2016: 55).

Günümüzde yeni sukuk yapıları ve modelleri önem kazanmaya başlamış olsa da, icara sukuk popülerliğini hiç kaybetmeden modern sukuk uygulamalarının başlangıcından beri en çok kullanılan sukuk türü olmuştur. Bunda icara sukuk uygulamasının olumlu özelliklerinin büyük payı söz konusudur. İcra sukuk uygulama ve şekil şartları açısından pratik olmakla birlikte nitelik olarak likittir. Hem mülkiyet hem de kira gelirlerinin hak sahibi olan sukuk sahiplerine düzenli kira geliri sağlaması açısından avantajlı olup kiracıyı etkilemeyecek şekilde ikinci el piyasalarda satma imkânı da sunar. Ayrıca yatırımcıya tutar olarak karşılayamayacağı yatırımlar konusunda olanak sağlaması da kayda değerdir (Doğan, 2011: 29). Aşağıdaki şekilde icara sukukun işleyişi gösterilmektedir.

Şekil:3.1. İcra Sukukun İşleyişi

Şekil 3.1.'de yapısı ve işleyişi gösterilen icara sukukun işlem adımları şu şekildedir (Kurdak, 2019: 51).

1. Kaynak kuruluş, bir varlığı karşılık göstererek sukuk ihracı yapmak için ya kendisi bir SPV kurar ya da var olan bir SPV'ye başvurur.
2. SPV sukuk ihracında bulunur.
3. Yatırımcılar almış oldukları sukuk karşılığında SPV' ye ödeme yaparak kaynak kurulaşa fon sağlarlar.

4. SPV karşılık gösterilerek sukuk ihracı gerçekleştirilen malı kaynak kuruluştan satın alır.
5. Kaynak kuruluş tarafından SPV'ye malın devri gerçekleştirilir.
6. SPV mülkiyeti kendine geçen malları belirlenen bir süre için kaynak kuruluşa kiralar.
7. Kaynak kuruluş tarafından SPV'ye düzenli kira ödemeleri yapılır.
8. SPV, aldığı bu kira ödemelerini yatırımcılara dönemsel olarak öder.
9. Vadesi sona erdiğinde SPV varlığı tekrar kaynak kuruluşa satarak mülkiyeti devreder.
10. Kaynak kuruluştan alınan anapara değerini sukuk yatırımcılarına payları oranında aktarır.
11. En sonunda da yatırımcılar ellerindeki sukuk senetlerini SPV'ye geri verirler.

Aşağıdaki tabloda dünyada kamu ve özel sektör tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen icara sukuk ihraçları yer almaktadır.

Tablo 3.1. Dünyada Kamu ve Özel Sektör Tarafından Gerçekleştirilen İcra Sukuk İhracı (2019 Yılı-500 Milyon Dolardan Fazla Olan)

İhraç Yılı	İhraççı Ülke	İhracı Gerçekleştiren Kurum/Kuruluş	Yerel / Uluslararası	Sektör	Milyon (USD)	Vade (Yıl)
2019	Umman	Umman Sultanlığı Hükümeti	Yerel	Kamu	520	7
2019	Endonezya	Endonezya Maliye Bakanlığı	Yerel	Kamu	1,499	3
2019	Türkiye	Türkiye Maliye Bakanlığı	Uluslararası	Kamu	2,000	3
2019	Türkiye	Türkiye Maliye Bakanlığı	Uluslararası	Kamu	1,984	2
2019	Türkiye	Türkiye Maliye Bakanlığı	Yerel	Kamu	1,292	2
2019	Pakistan	Power Holding Private Limited	Yerel	Özel	1,280	10

Kaynak: IIFM, 2020: 50-52.

Tablo 3.1 incelendiğinde icara sukuk ihraçlarının daha çok hükümetler tarafından gerçekleştirildiğini söylenebilir. 2019 yılında Türkiye hükümeti tarafından ise iki adet uluslararası yatırımcılara, bir adet de yerel yatırımcılara yönelik ihraç gerçekleştirilmiştir. Diğer sukuk türlerindeki ihraç değerleriyle kıyasladığımızda icara sukuk türünde yüksek meblağlarda ihraçlar gerçekleştirildiğini söylemek mümkün olacaktır. İcra sukukunun uygulamada pratik olması ve likitliği bu türü cazip hale getirmektedir. Ayrıca yatırımcılara bulmakta zorlanacakları kaynakları sağlaması adına önemli bir sukuk türüdür.

3.4.2.2. Satış Sözleşmesine Dayalı Sukuk

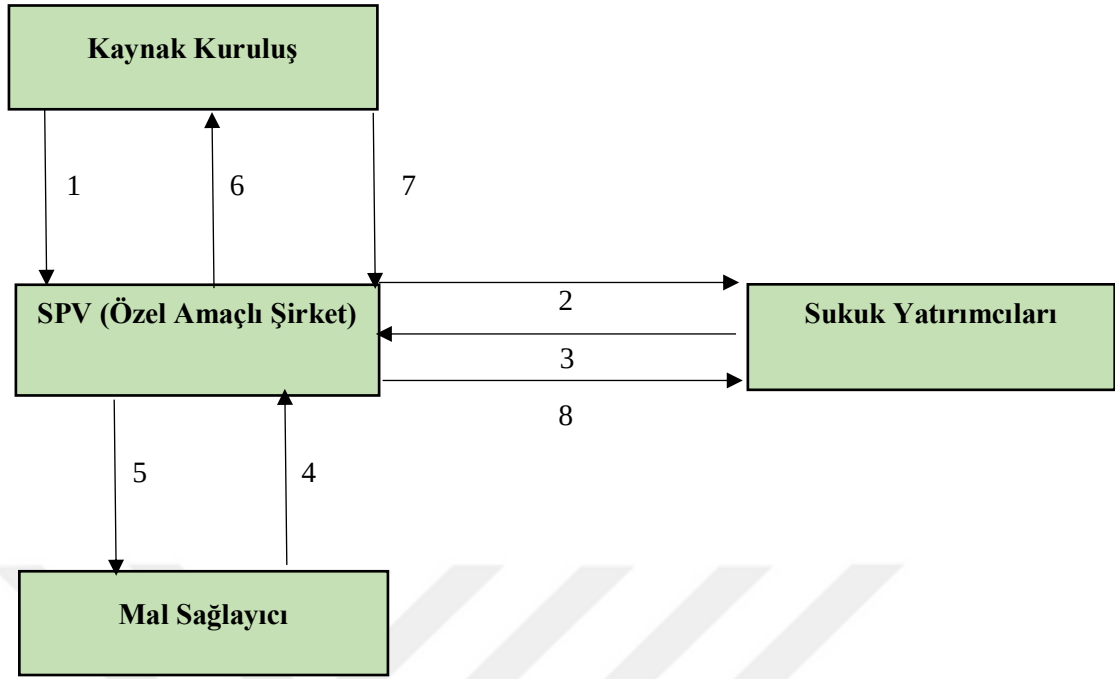
Satış sözleşmesine dayalı sukuk: murabaha, selem ve istisna sukuk olmak üzere üç başlıkta detaylıca ele alınmıştır.

3.4.2.2.1. Murabaha Sukuk

Murabaha, peşin alınan malın maliyetine kararlaştırılan miktarda kâr ilavesi yapılarak vadeli satış işleminin gerçekleştirilmesidir. Satış sözleşmesi olarak değerlendirilen murabaha literatürde kurumsal finansman desteği olarak da ifade edilir (Doğan, 2011: 20). Murabaha sukuk da, murabaha finansman yöntemiyle ihracı yapılan sertifikaları ifade etmektedir. Genellikle kısa vadeli ticari işlemlerin finansmanında tercih edilir. Bununla birlikte uzun vadeli yatırımların finansmanında da kullanılabilen murabaha yöntemi İslami bankacılıkta yaygın olarak kullanılmaktadır (Keten, 2016: 53).

Murabaha sukukta satın alınan bir malın üzerine kar ilave edilerek taksitli ya da peşin olarak başka birine satılması söz konusudur. Malın satışı gerçekleştirilene kadar mülkiyeti SPV üzerinde olup her türlü risk satış işlemine kadar satıcıya aittir. Bu yöntemde alıcıya malı kendisinin alması amacıyla nakit ödeme yapılması söz konusu olmayıp gerçek bir malın satış işlemi yapılmaktadır. Yönteme konu olan malın da üçüncü kişiden SPV tarafından alınması zorunluluğu getirilmiştir (Kurdak, 2019: 52).

Murabaha sukuk yöntemi İslami açıdan uygun olması şartı ile her türlü ev, araba, makine, teçhizat, üretim amaçlı hammadde vb. ihtiyaçlar için kullanılmaktadır. İslami hukuk kuralları murabaha yöntemine dayanılarak çıkarılan sukuk senetlerinin yalnızca birincil piyasalarda işlem görmesine izin vermiştir. Çünkü borcun vadeli olarak alınıp satılması faizi ortaya çıkaracağından İslami esaslar nedeniyle uygun görülmemiştir. (Tok, 2009: 21).Aşağıdaki şekilde murabaha sukukun işleyişi gösterilmektedir.

Şekil 3.2. Murabaha Sukukun İşleyişi

Murabaha sukukun işlem adımları şu şekildedir:

1. Kaynak kuruluş ile SPV arasında asıl sözleşme imzalanır.
2. Kaynak kuruluşun talep ettiği malın satın alınması için SPV sukuk ihracında bulunur.
3. Yatırımcılar SPV' nin ihracına karşılık yatırımda bulunurlar.
4. İhraca konu olan mal SPV tarafından emtia sağlayıcıdan satın alınır.
5. SPV satın aldığı malın karşılığı ödemeyi peşin olarak sağlayıcıya öder.
6. SPV satın almış olduğu mala kar ilave ederek kaynak kuruluşu vadedi olarak satar.
7. Kaynak kuruluş vadedi olarak almış olduğu mala karşılık SPV'ye dönemsel olarak ödemelerde bulunur.
8. SPV kaynak kuruluştan almış olduğu dönemsel ödemeleri yatırımcılara transfer eder (Sümer, 2020: 38).

Aşağıdaki tabloda dünyada kamu ve özel sektör tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen murabaha sukuk ihraçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.2. Dünyada Kamu ve Özel Sektör Tarafından Gerçekleştirilen Murabaha Sukuk İhracı (2019 Yılı-500 Milyon Dolardan Fazla Olan)

İhraç Yılı	İhraççı Ülke	İhracı Gerçekleştiren Kurum/Kuruluş	Yerel / Uluslararası	Sektör	Milyon (USD)	Vade (Yıl)
2019	Umman	Umman Sultanlığı Hükümeti	Yerel	Kamu	520	7
2019	Malezya	Malezya Hükümeti	Yerel	Kamu	1,955	21
2019	Birleşik Arap Emirlikleri	Majid Al Futtaim Green Sukuk	Uluslararası	Özel	600	10
2019	Malezya	Urusharta Jamaah Sendirian Berhad	Yerel	Yarı Kamu	3,300	10
2019	Suudi Arabistan	Saudi Telecom	Uluslararası	Yarı Kamu	1,250	10
2019	Umman	Umman Sultanlığı Hükümeti	Yerel	Kamu	520	7

Kaynak: IIFM, 2020: 50-52.

Tablo 3.2’de gerçekleştirilen ihraçlara bakıldığında murabaha sukuk türünün hem kamu hem de özel sektör yatırımcılar tarafından tercih edildiği görülmektedir. Malezya hükümeti de yerel yatırımcılara yönelik uzun vadeli sukuk ihracı gerçekleştirmiştir.

3.4.2.2.2. Selem Sukuk

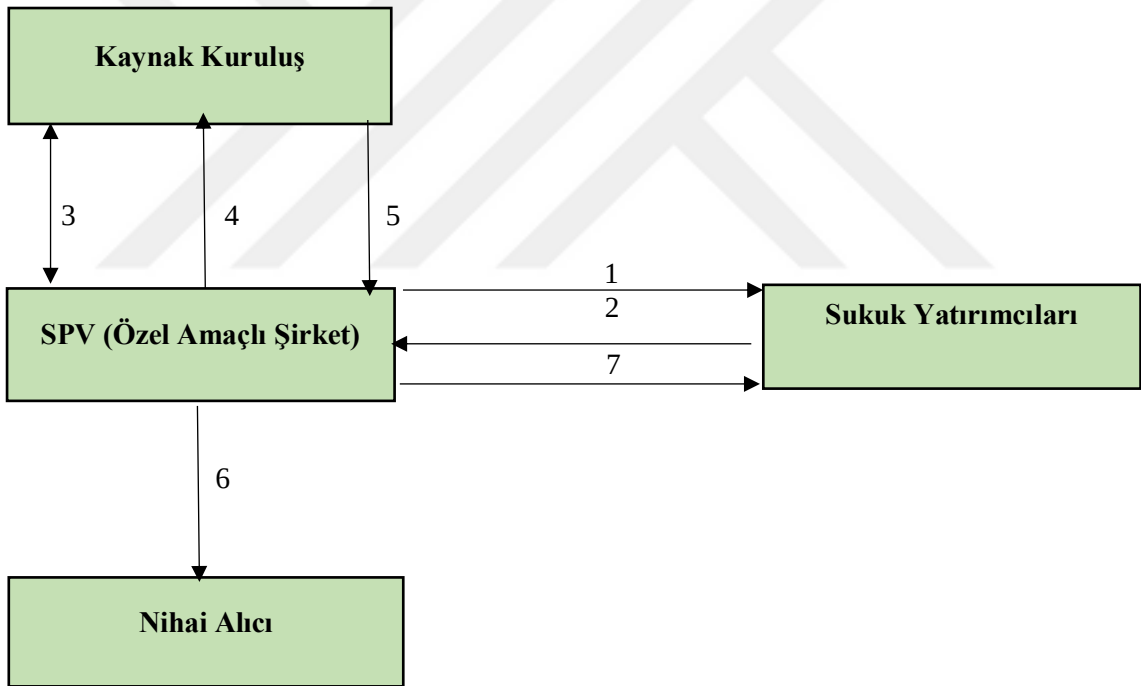
Selem işlemi, ileri bir tarihte teslimi konusunda anlaşılan malın ödemesinin önceden yapılmasını ifade eder. Selem sukuk, sözleşme anında ödemenin yapıldığı ve malın teslimatının alıcı ve satıcının anlaştığı bir tarihte gerçekleştiği sukuk türüdür. Satıcı malın bedelini baz alarak eşit değere sahip sukuk sertifikalarının ihracını gerçekleştirir. Yatırımcılar da bu sertifikaları alarak malın mülkiyetinin peşinen hak sahibi olurlar (Okulu, 2017: 33).

Selem sukuk sözleşmeleri klasik bankacılıktaki “forward” sözleşmesine benzetilmektedir. İslami kurallar gereği selem sukukta faiz unsuru bulunmamaktadır. Belirsizlik oluşmaması için ilgili malın ölçü ve çeşidi gibi tüm özellikleri belirlenmeli ayrıca teslimat tarihi de önceden bilinmelidir. Selem sukuk türünde kalite ve miktar olarak tespit edilmeyen ürünlere uygulamada yer verilmez (Orhan, 2018: 52).

Selem çoğunlukla petrol, tahıl, demir gibi emtialara kaynak sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Tarım ürünlerinde de alıcı üreticiye önceden ödemede bulunur. Üretici de hammadde alıp üretimi gerçekleştirir ve belirlenen vade tarihinde ürünü alıcıya teslim eder. Alıcıların beklentileri ileride bahse konu malların fiyatlarının artacağı yönde ise yatırımda bulunurlar. Malların teslim zamanında bekledikleri geliri elde edemeyecekleri kanısına varırlarsa biraz zararı göze alarak sertifikalarını satıp yatırımdan vazgeçme yoluna gidebilirler (Okulu, 2017: 33).

Selem sukuktaki sertifikalar bir borcu temsil etmektedir. İslam hukukuna göre borç senedinin alınıp satılması yasak olduğu için selem sukuk türü ikincil piyasalarda işlem görmemektedir. Likidite özelliği olmadığından yatırımcılar tarafından az tercih edilmektedir (Çebi, 2018: 36).

Aşağıdaki şekil 3.3 'te selem sukukun işleyişi gösterilmektedir.

Şekil 3.3. Selem Sukukun İşleyişi

Selem sukuk finansman modeli işlem adımları şu şekildedir:

1. SPV, kaynak kuruluştan teslim alacağı malların finansmanı için sukuk ihracatı gerçekleştirir.
2. Yatırımcılar SPV'nin ihraç ettiği sukuklara yatırım yapar.

3. Kaynak kuruluş ile SPV arasında alım-satım sözleşmesi yapılır. Bu sözleşme ile kaynak kuruluş ileri bir tarihte malı teslim edeceğini, SPV de malların parasını peşin ödeyeceğini taahhüt etmiş olur.
4. SPV, söz verdiği gibi kaynak kuruluşu mallar için peşin ödemede bulunur.
5. Kaynak kuruluş belirlenen vade sonunda malları SPV'ye teslim eder.
6. SPV teslim aldığı bu mallar üzerine kar koyarak nihai alıcıya satar.
7. SPV gerçekleştirdiği satış sonucu elde ettiği geliri yatırımcılara koymuş oldukları pay oranında dağıtır (Okulu, 2017: 34).

İşleyişten de anlaşıldığı gibi selem sukuk yönteminde yatırımcıların kar elde edebilmeleri için işleme konu malların fiyatının SPV'nin kaynak kuruluşu başlangıçta verdiği fiyattan daha yüksek olmasına bağlıdır.

3.4.2.2.3. İstisna Sukuk

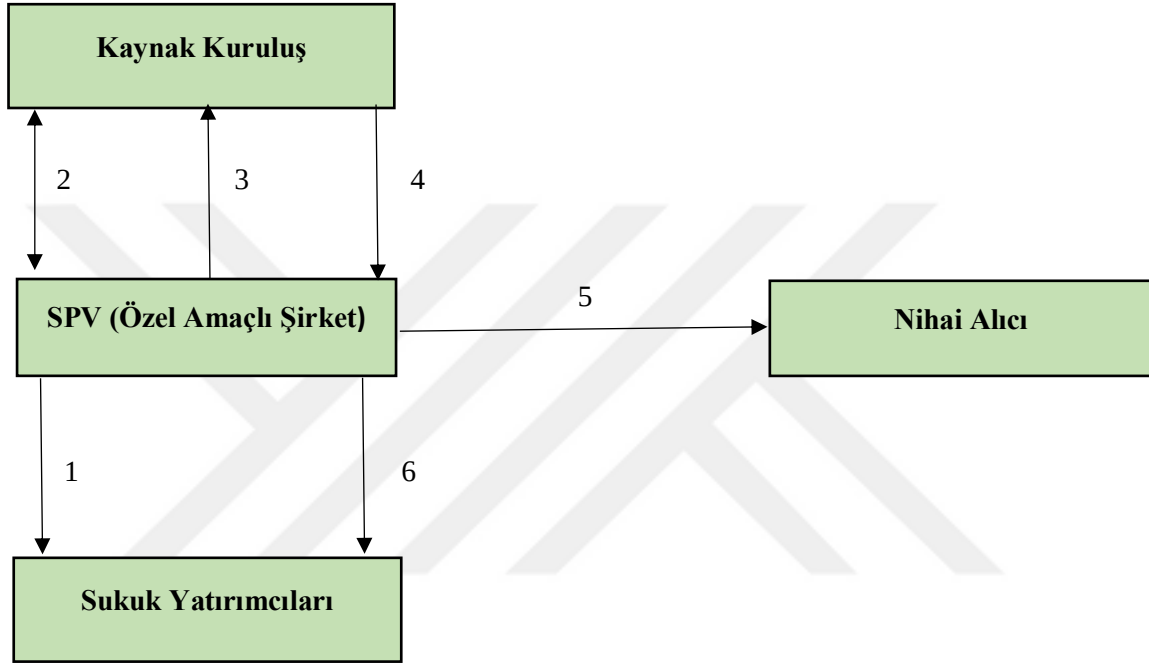
İstisna sukuk, üretimi gerçekleşmemiş ürünlerin imal edilmesi için gerekli olan kaynakların finansmanı amacıyla gerçekleştirilen sukuk ihracını ifade etmektedir. Sukuk sahibi yatırımcılar üretimini destekledikleri ürünlerin karlı satışından gelir elde ederler. Kaynak sıkıntısı çeken üretici de bu yöntem sayesinde hem üretim için kaynak hem de satış için alıcı bulur (Ertaştan, 2019: 55).

Alıcı ile satıcı aralarında malın üretimi için sözleşme yapmaktadırlar. Bu sözleşme ile satıcı özellikleri açıkça belirlenmiş bir mal varlığını kararlaştırılan fiyat ve zamanında teslim şartıyla üretmeyi veya geliştirmeyi taahhüt eder. Alıcı taraf da malın bedelini belirtilen süre içerisinde taksitler halinde ya da süre sonunda toplu olarak ödeyebilir (Çebi, 2018: 38).

Genellikle inşaat sektörüne bağlı yol, köprü, baraj, bina, makine dâhil büyük çaptaki altyapı projelerinin finansmanında uygulanmaktadır. İstisna sukuk yoluyla yapılan sözleşmelerle üretimi yapılacak ürünlerin taahhüt edilen standartlarda üretilmesi amaçlanır. İstisna sukukunda alıcı ve satıcılar doğrudan sözleşme yaparlar ya da buna alternatif olarak finansal aracı kuruluşlardan yararlanırlar. Finansal kuruluşlar kar amacıyla projeyi üstlenerek bir alt yüklenici olan inşaat firmasıyla paralel istisna sözleşmesi yaparlar. Katılım bankaları, İslami finansman piyasalarında genel olarak sukuk ihracı gerçekleştiren taraftır. Dolayısıyla bu sukuk türünde katılım bankaları doğrudan, alt yüklenici inşaat firmaları da dolaylı olarak sözleşmelerde yükümlü olurlar.

Bu durum da bize istisna işleminin finansal aracılığa uygun olduğunu gösterir (Atlı, 2019: 23).

İstisna sukuk işlemi bir borç ya da alacağın satışını ifade etmektedir. İslami kurallar faizi yasakladığı için sukuk senetleri üzerinde belirtilen değerinden farklı fiyatla ikinci el piyasalarda satılamaz ve ikincil piyasalarda işlem göremez (Bafra, 2016: 102). Şekil 3.4.'te istisna sukukun işleyişi gösterilmektedir.

Şekil 3.4. İstisna Sukukun İşleyişi

İstisna sukuk finansman modeli işlem adımları şu şekildedir (Güngören, 2013: 112):

1. SPV üretilecek mal ve hizmet ya da proje için fon toplamak amacıyla sukuk ihraç eder.
2. Kaynak kuruluş ile SPV arasında istisna sözleşmesi yapılır. Bu sözleşme ile kaynak kuruluş ileri bir tarihte belirlenen malı teslim edeceğini taahhüt etmiş olur.
3. Sukuk ihracı yoluyla yatırımcılardan toplanan fonlar projenin finansmanına aktarılır.
4. Belirlenen süre sonunda malın mülkiyeti SPV'ye geçer.
5. SPV tarafından işleme konu mal nihai alıcıya satılır.

6. Nihai alıcıya yapılan satıştan elde edilen gelir yatırımcılara sözleşmeye uygun şekilde aktarılır.

3.4.2.3. Ortaklık Sözleşmesine Dayalı Sukuk

Satış sözleşmesine dayalı sukuk: mudaraba ve muşaraka sukuk olmak üzere iki başlıkta detaylıca ele alınmıştır.

3.4.2.3.1. Mudaraba Sukuk

İslami finans piyasasında mudaraba modeli tercih edilen modeller arasındadır. Mudaraba, bir tarafın yalnızca sermayeyi diğer tarafın ise iş gücü ve fikrini ortaya koyduğu kar ortaklığı anlaşmasıdır. Güvene dayanır ve genellikle birbirini tanıyan kişiler arasında gerçekleşir (Okulu, 2017: 22).

Mudaraba; taraflardan birinin sözleşmeye konu projenin sermayesini sağladığı, diğer tarafın da projenin gerçekleştirilmesi sorumluluğunu üstlendiği İslami finansman yöntemidir. Taraflar arasındaki sözleşme İslami kurallara uygun olarak kar ve zarar paylaşımı esasına dayanmaktadır. Mudaraba yöntemi yapı olarak geleneksel finans sistemindeki risk sermayesine benzetilmektedir. Bu yöntemde sermaye koyan ortak (rabb al-maal) ve emeğini koyan ortak (mudarib) olmak üzere iki taraf mevcuttur. İhraç yoluyla toplanan fon da mudaraba sermayesi olarak adlandırılır (Keten, 2016: 73-74).

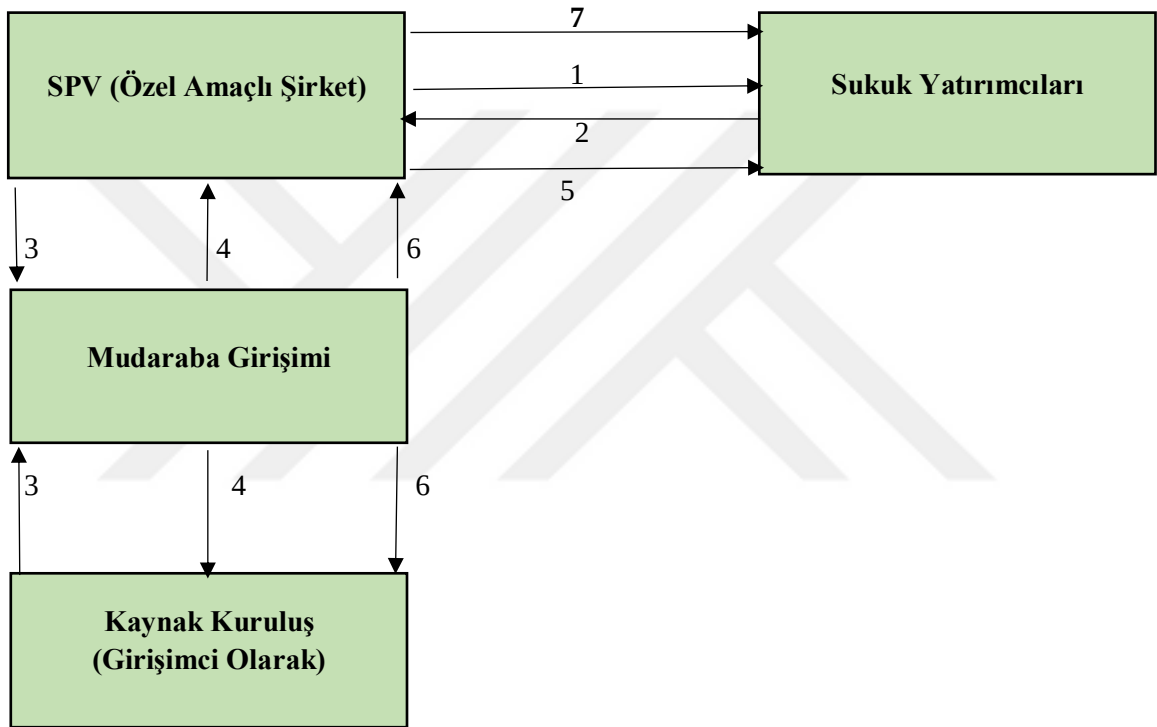
Mudaraba yönteminde girişimcilere yatırımları için ihtiyaç duydukları fonları sağlayan taraf genellikle İslami bankalardır. Bu şekilde İslami bankalar projenin ortağı olur. Proje neticesinde elde edilen kar önceden belirlenen miktarlarda taraflar arasında pay edilir. Fakat projenin zararlarla sonuçlanması halinde söz konusu zararı sadece sermaye sahibi üstlenmektedir. Girişimci projeye yalnızca emeğini koyduğu için zarardan etkilenmeyecektir. Sadece taraflar arasında yapılan anlaşmanın aksine bir durum varsa ya da ihmali söz konusuysa zarara katlanmak zorunda kalacaktır (Doğan, 2011: 17). İkincil piyasalarda işlem görebilen mudaraba sukukun işleyişi aşağıdaki gibidir:

Mudaraba sukuk finansman modeli işlem adımları şu şekildedir (Okulu, 2017: 23):

1. SPV, kaynak kuruluşu fon sağlamak amacıyla sukuk ihraç eder.
2. Sukuk yatırımcıları gerekli fonu sağlar.
3. SPV ile kaynak firma aralarında mudaraba anlaşması imzalar.

4. Projeden elde edilen kar kaynak firma ile yatırımcılar arasında anlaşılan oranda paylaşılır, zarar doğması halinde ise sermaye koyan taraf sermayesi oranında zarara katlanır.
5. SPV elde ettiği karı yatırımcılara aktarır.
6. Vadesi dolduğunda ortaklık tasfiye edilir.
7. Ortaklığın sona ermesiyle SPV ortaya çıkan geliri yatırımcılar arasında paylaşır.

Şekil 3.5 'te mudaraba sukukun işleyişi gösterilmektedir.

Şekil 3.5. Mudaraba Sukukun İşleyişi

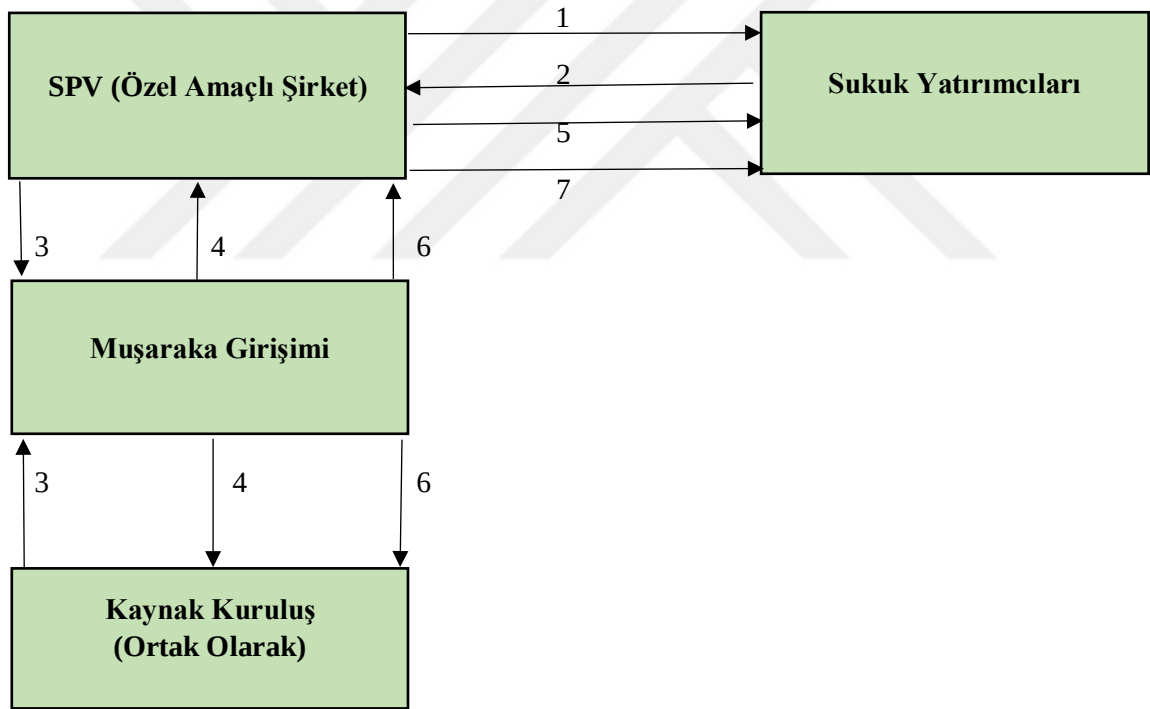
3.4.2.3.2. Muşaraka Sukuk

Muşaraka, iki veya daha fazla tarafın ticari bir projeye sermaye sağladıkları ortak girişimi ifade eder. Muşaraka sukuk da, yeni bir projeyi gerçekleştirme, mevcut bir projeyi geliştirme ya da yarım kalmış bir projenin tamamlanması amacıyla eşit değerlerde sertifika ihracının gerçekleştirilmesidir (Güngören, 2013: 106).

Tarafların hepsi fon sağlamakta oldukları için kar ve zarara ortak olmaktadır. Ortaya çıkan kâr, taraflar arasında önceden kararlaştırılan oranlarda dağıtılırken, zarara da koymuş oldukları sermaye ile orantılı olarak katlanmaktadır. Muşaraka sukuk ciro edilebilir ve ikincil piyasalarda işlem görür (Karabacak, 2015: 70).

Muşaraka sukuk yönteminde girişimci isterse sermaye ile birlikte emeğini ve tecrübesini de ortaya koyarak işin denetim kısmının sorumluluğunu üstlenebilir. Muşaraka sukukta İslami bankalar yalnızca kredi vermekle kalmayıp projenin yatırımcıları konumunda da olurlar. Bu durumun avantajı olarak projeler daha fazla incelenir. Ayrıca bu yöntemde kaynak kuruluşa fon sağlayan yatırımcılar yapılan sözleşme ile projenin sahibi haline gelirler (Kurdak, 2019: 58).

Ortaklık sözleşmesine dayalı mudaraba ve muşaraka sukuk modelleri bazı noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. Muşaraka yönteminde iki taraf da sermaye koyarken, mudaraba yönteminde bir taraf emeğini diğer taraf sermayesini ortaya koymaktadır. İki yöntemde de kar paylaşımı söz konusudur. Fakat muşaraka yönteminde tüm taraflar zarara katlanmakta iken mudaraba yönteminde sadece sermaye koyan taraf zararı üstlenmektedir. Şekil 3.6.'da muşaraka sukukun işleyişi yer almaktadır.

Şekil 3.6. Muşaraka Sukukun İşleyişi

Muşaraka sukuk finansman modeli işlem adımları şu şekildedir (Okulu, 2017: 26)

1. SPV ortaklık sermayesini sağlamak için sukuk ihracını gerçekleştirir.
2. Yatırımcılar ihraç edilen sukuka yatırım yapar ve fon sağlar.
3. SPV ve kaynak kuruluşun sermayelerini koymasıyla birlikte muşaraka anlaşması imzalanır. Bu durumda iki taraf arasında ortaklık başlamış olur.

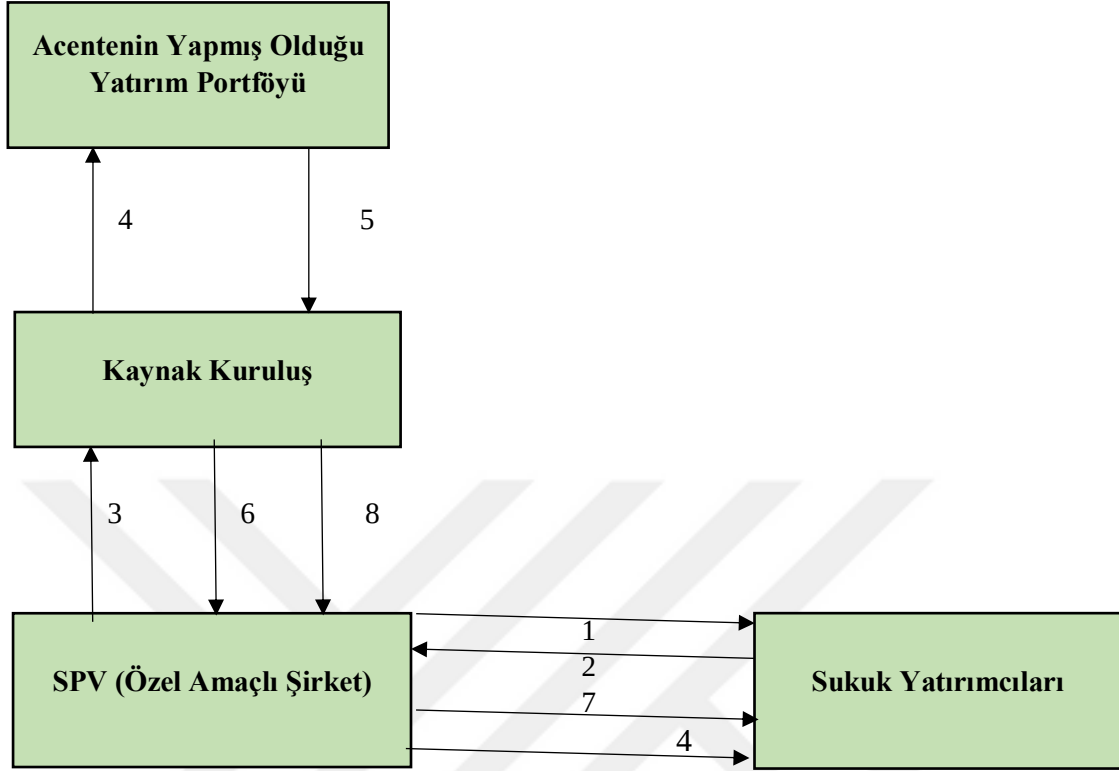
4. Ortaklık sürecinde ortaya çıkan kar ve zarar öncesinde belirlenen oranda iki tarafa aktarılır.
5. SPV elde ettiği karları dönemsel olarak yatırımcılara transfer eder.
6. Vade sonunda ortaklık sürecinde kullanılan mal varlıkları piyasa değerlerinde satılır ve elde edilen tutar taraflar arasında paylarıyla orantılı dağıtılır.

3.4.2.4. Vekalet Sözleşmesine Dayalı Sukuk: Vekale Sukuk

Vekale, kelime olarak yetkilendirme anlamına gelmekte olup bir tür acentelik anlaşmasını ifade etmektedir. Vekale işleminde yatırımcı proje ya da bir iş için belirli bir bedel karşılığında bir vekil atamaktadır. Bu yöntem daha çok İslami yatırım fonlarında kullanılmaktadır. Tayin edilen vekil yatırımcı adına ve hesabına hem yatırım yapabilir hem de fonların yönetimini sağlayabilir. Bu şekilde vekilin emeğinden ve bilgisinden yararlanılmış olunur. Faaliyet sonucu ortaya çıkacak olan kar ve zarar yatırımcıyı ilgilendirmektedir. İslamiyet'in faizi haram kılması nedeniyle bazı sukuk türleri ikincil piyasalarda işlem görememektedir. Ancak vekale sukuk ile bu sukuk yapıları bir araya getirilerek faiz etkisi ortadan kaldırılmaktadır. İkincil piyasalarda yer alamayan varlıklar diğer varlıklarla birleşerek en az %30'luk kısmı maddi varlık olması şartıyla bu piyasalarda işlem görebilmektedir (Karabacak, 2015: 81-82).

Vekale sukukta yatırımcıları temsilen kurulan SPV çoğunlukla bir İslami banka ile sözleşme yapar. İlgili banka yapılan vekalet sözleşmesinden sonra yatırımcılara ait fonları teslim alır ve İslami prensiplere uygun olarak yatırım yapar. Faaliyet sonucundaki gelir sukuk yatırımcılarına pay edilir. Toplanan fonlarla yatırım yapılması açısından mudaraba işlemine benzemekte olup bazı noktalarda farklılıklar söz konusudur. Mudarabada girişimci her anlamda kontrole sahipken vekalede vekil yalnızca vekil verenin verdiği görevi talimatlara uygun yerine getirmekle yükümlüdür. Son zamanlarda daha çok tercih edilen vekale sukukun diğer sukuk türleriyle birlikte ihracatı da yapılmaktadır (Kurdak, 2019: 59-60). Vekale sukuk ihracatında yapılan sözleşmede yatırım yapılacak alanlar, türleri ve tüm şartlar açık bir şekilde yer almalıdır. Yatırımların tamamının İslami kurallara uygun olması zorunludur.

Aşağıdaki şekil 3.7'de vekale sukukun işleyişi yer almaktadır.

Şekil 3.7. Vekale Sukukun İşleyişi

Vekale sukuk işlem adımları aşağıdaki gibidir.

1. SPV fon toplamak amacıyla sukuk ihraç eder.
2. Vekale sukuk ihracına yatırımcılar tarafından para yatırılır.
3. SPV tarafından toplanan para acenteye aktarılır.
4. İslami kurallar uygun olarak yatırım portföyünü acente oluşturur.
5. Gerçekleşen yatırım sonucu elde edilen kazançlar dönemler halinde acenteye verilir.
6. Acente vekillik ücretini aldıktan sonra kalan miktarı SPV' ye aktarır.
7. SPV dönemsel aldığı ücreti aynı şekilde yatırımcılara aktarır.
8. Portföyündeki varlıkları nakit haline getiren acente itfa bedelini SPV'ye devreder (Sümer, 2020: 49-50).

Aşağıdaki tabloda dünyada kamu ve özel sektör ile finansal kuruluşlar tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen vekale sukuk ihraç verileri yer almaktadır.

Tablo 3.3. Dünyada Kamu ve Özel Sektör ile Finansal Kuruluşlar Tarafından Gerçekleştirilen Vekale Sukuk İhracı (2019 Yılı- 500 Milyon Dolardan Fazla Olan)

İhraç Yılı	İhraççı Ülke	İhracı Gerçekleştiren Kurum/Kuruluş	Yerel / Uluslararası	Sektör	Milyon (USD)	Vade (Yıl)
2019	Endonezya	Endonezya Maliye Bakanlığı	Uluslararası	Kamu	1,250	10
2019	Katar	Katar Hükümeti	Yerel	Kamu	1,080	5
2019	Birleşik Arap Emirlikleri	Emirates Stratejik Yatırım Şirketi	Uluslararası	Özel	600	5
2019	Birleşik Arap Emirlikleri	Abu Dhabi Bankası	Uluslararası	Fls	850	5
2019	Katar	Katar İslami Bankası	Uluslararası	Fls	750	5
2019	Suudi Arabistan	İslami Gelişme Bankası (Yeşil Sukuk)	Uluslararası	Yarı Kamu	1,102	5
2019	Suudi Arabistan	İslami Gelişme Bankası	Uluslararası	Yarı Kamu	1,500	5
2019	Birleşik Arap Emirlikleri	DP World	Uluslararası	Yarı Kamu	1,000	10

Kaynak: IIFM, 2020: 50-52.

Tablo 3.3'e göre Birleşik Arap Emirlikleri tarafından uluslararası yatırımcılara yönelik üç adet ihraç gerçekleştirildiğini söylenebilir. Vekale sukuk türü kamu ve özel sektörün yanında finansal kuruluşlar tarafından da tercih edilmektedir.

3.4.2.5. Karma Sözleşmelere Dayalı Sukuk (Hibrid Sukuk)

Sukuk İslami finans sistemi içerisinde önemli bir yatırım aracı haline gelmiştir. Yatırımcılardan zamanla farklı taleplerin gelmeye başlaması sukukta çeşitlendirmeye gidilmesini kaçınılmaz kılmış ve karma sukuk türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca hibrid sukuk, karma ve melez sukuk olarak da bilinmektedir (Güngören, 2013: 112).

Karma sukuk; murabaha, icara ve istisna konusu varlıkların yer aldığı bir varlık havuzuna dayalı şekilde oluşturulmaktadır. Farklı özellikteki sukuklara sahip olmak fonlara daha yüksek hareket kabiliyeti verir ve risklerin çeşitlendirilmesini sağlar. Bu varlıklardan elde edilecek olan gelirler de yatırımcıların gelirlerini oluşturmaktadır (Keten, 2016: 96).

Sukukların bazıları İslami kurallar nedeniyle ikincil piyasalarda işlem göremez. Bu nedenle hibrid sukuka konu olan varlık havuzunun en az yüzde 51’lik kısmının kira sözleşmesine dayalı varlıklardan oluşması gerekmektedir. İcara konusu varlıklardan sağlanan kira gelirleri sabit bir kira getirisini sağlayacaktır. Ayrıca murabaha sözleşmesinin olması da getirilerin önceden belirlenmiş oranlarda paylaşılmasını gerektirir (Atlı, 2019: 64). Hibrid sukukun yatırımcılara cazip gelmesinin iki temel nedeni vardır. İlki, İslami kurallara uygun olarak birden fazla sukuk türü bir araya getirilerek aynı anda finansman ihtiyacı olan yatırım ve projelere desteğin sağlanabilmesidir. İkincisi de, yatırımların likiditesini arttırmak ve ikincil piyasalarda işlem görebilirliğini sağlamaktır (Sümer, 2020: 51).

Hibrid sukuk finansman modeli işlem adımları şu şekildedir (Bafra, 2016: 125).

1. Birden fazla sözleşmeye dayanan varlıklar SPV’ye devredilir.
2. SPV sukuk ihracını gerçekleştirir.
3. İhraç yoluyla yatırımcılardan sağlanan fonlar kaynak kuruluşu aktarılır ve kaynak kuruluşu kullanılır.
4. Sukukun itfası amacıyla, vadenin dolması ile varlıklar kaynak kuruluş tarafından tekrar satın alınır ve hak sahipleri olan sukuk yatırımcılarına ödeme yapılır.

Tablo 3.4 ‘te dünyada kamu ve özel sektör ile finansal kuruluşlar tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen hibrid sukuk ihraç verileri yer almaktadır.

Tablo 3.4. Dünyada Kamu ve Özel Sektör ile Finansal Kuruluşlar Tarafından Gerçekleştirilen Hibrid Sukuk İhracı (2019 Yılı - 500 Milyon Dolardan Fazla Olan)

İhraç Yılı	İhraççı Ülke	İhracı Gerçekleştiren Kurum/Kuruluş	Yerel / Uluslararası	Sektör	Milyon (USD)	Vade (Yıl)
2019	Suudi Arabistan	Suudi Arabistan Maliye Bakanlığı	Yerel	Kamu	2,466	30
2019	Suudi Arabistan	Suudi Arabistan Maliye Bakanlığı	Uluslararası	Kamu	2,500	10
2019	Bahreyn	Bahreyn Merkez Bankası	Uluslararası	Kamu	1,000	8
2019	Birleşik Arap Emirlikler	Sharjah Hükümeti	Uluslararası	Kamu	1,000	7
2019	Suudi Arabistan	Dar Al Arkan	Uluslararası	Özel	600	5
2019	Birleşik Arap Emirlikler	Dubai İslami Bankası	Uluslararası	Fls	750	5

Kaynak: IIFM, 2020: 50-52.

Tablo 3.4’e göre Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından hibrid sukuk türünün yaygın kullanıldığını söylenebilir. Suudi Arabistan Maliye Bakanlığı tarafından toplamda 5 milyar dolara yakın değerinde bir adet uluslararası yatırımcılara, bir adet de yerel yatırımcılara yönelik ihraçta bulunulmuştur. Finansal kuruluşlar tarafından da 750 milyon dolar değerinde ihraç gerçekleştirilmiştir. Hibrid sukuk türünün birden fazla sukuk türünü bir araya getirerek likiditeyi arttırması ve ikincil piyasalarda işlem görebilirliği sağlaması bu türü cazip hale getirmiştir.

3.5. Sukukun Diğer Yatırım Araçlarıyla Karşılaştırılması

Sukuk ile diğer yatırım araçlarından tahvil ve hisse senetlerini karşılaştırıldığında bazı noktalarda benzer olduklarını bazı noktalarda da birbirlerinden ayrıldıklarını söylemek mümkün olmaktadır.

3.5.1. Sukuk İle Tahvilin Karşılaştırılması

- Sukuk yatırımcısı kaynak sağladığı dayanak varlıktan elde edilen gelir üzerinden kar payı alırken, tahvil alan yatırımcı ise sağlamış olduğu kaynak karşılığında faiz geliri elde etmektedir.
- Sukuk yatırımcısı ihraca konu varlık üzerinde mülkiyet hakkı edinirken, tahvil ihracında şirketin borç senetleri söz konusu olduğu için tahvil borca dayanmaktadır.
- Tahvil ihraçları borç teminine yönelik olduğu için tahvil yatırımcısını şirketin faaliyetleri ilgilendirmemektedir. Tahvil ihracı sonucunda yatırımcı borç senetlerinin nominal değeri ile belirlenen faizi elde etmektedir. Sukuk yatırımcısı ise şirket faaliyetlerinden etkilendiği için faaliyet sonucu gerçekleşen kar ve zarardan payını almaktadır.
- Sukuk dayanak varlık üzerindeki sahipliği ifade ederken, tahvil ise ihraç eden şirketin borcunu ifade etmektedir (Fındık, 2020:78-79).
- Sukuk yatırımcısı hangi faaliyeti finanse ettiğini dini duygularla bilmek ister. Ayrıca bu kaynakların İslami kurallara uygun olan alanlarda kullanılması zorunludur. Tahvil yatırımcısı ise hem kaynakların nerede kullanılacağını bilmek istemez hem de kendine bu konuda bilgi verilmesine gerek duymaz (Günaydın, 2015: 62).
- Sukuk yatırımcıları katılma paylarıyla orantılı olarak sorumluluk taşırken, tahvil sahiplerinin mali anlamda bir sorumlulukları söz konusu değildir.
- Sukuk ihraççısı tarafından anapara ve gelir koşunda bir teminat söz konusu değilken, tahvilde gelir ve anapara garantisi söz konusudur.
- Tahviller her türlü amaç için ihraç edilirken, sukuk yalnızca İslami kurallara uygun amaçlar için ihraç edilir (Çetin, 2020:119).

3.5.2. Sukuk ile Hisse Senedinin Karşılaştırılması

- Sukuklar belirlenen bir itfa tarihini kapsayacak şekilde süreli olarak ihraç edilirken, hisse senetleri süresiz olarak ihraç edilir ve sahibine ortaklık hakkı tanır.
- Sukuklar ihraca konu varlıklar üzerinde mülkiyet hakkı tanırken hisse senedi sahibine hissesi oranında şirket üzerinde mülkiyet hakkı tanır.
- Hisse senedi şirket yönetiminde yatırımcıya oy hakkı tanırken, sukuk ihracında böyle bir durum söz konusu değildir.
- Anapara ve gelir her ikisinde de garanti altına alınmamıştır.
- Sukuk, İslami kurallara uygun amaçlar için ihraç edilirken, hisse senetleri her türlü amaç için ihraç edilebilir.
- Hisse senedi ve sukuk yatırımcısına ilgili şirketin net karından pay sahibi olma hakkını kazandırmaktadır (Fındık, 2020:79-80).
- Sukuk yatırımcısı önceden belirlenen miktarda kar elde edip zarara ortak olmazken, hisse senedi yatırımcısı yılsonu bilançosunda ortaya çıkan kar ve zarara öncesinden bilmediği oranda ortak olmaktadır.
- Sukuk yatırımcısı kaynak sağladığı faaliyetin İslami kurallara uygun olmasını önemserken hisse senedi yatırımcısı bunu sorgulamaz
- Sukuk ve hisse senedinde kaynak sağladıkları şirketin net varlıkları üzerinde mülkiyet hakkına sahip olurlar. Ayrıca her ikisi de şirket faaliyetlerinin finanse edilmesi amacını taşır (Çetin, 2020:117).

3.6. Dünyada Sukukun Gelişimi ve Uygulamaları

Dünyada sukuk piyasası gelişim süreci bu başlık altında kısa bir şekilde anlatılarak, küresel anlamda gerçekleştirilen sukuk ihraçlarına ve farklı ülkelerdeki sukuk uygulamalarına değinilmiştir.

3.6.1. Dünyadaki Gelişim Süreci

Sukuk ihraç adımlarına ilk olarak faizsizlik esasıyla hareket eden katılım bankalarının faaliyette bulunduğu ülkelerde rastlanmaktadır. 1950 yılında Pakistan'da ilk İslami banka kurulmasıyla ilgili bulunulan girişimde başarılı olunamamıştır. Arap ülkeleri petrolün fiyatının artmasıyla ortaya çıkan gelirlerini değerlendirebilecekleri İslami ilkelerle hareket eden uygulamaların arayışına girmiştir. Bahreyn İslami

Bankalarının kurulması ve Malezya'nın mevcut finansal enstrümanlara alternatif ürünler bulmaları katılım bankalarının gelişimini hızlandırmıştır (Fındık, 2020: 43).

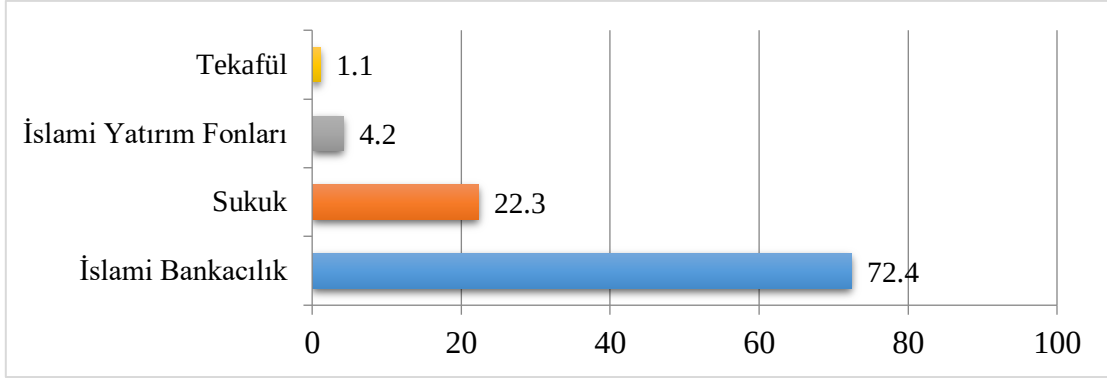
Malezya hükümeti tarafından, ilk defa 1983 yılında İslami tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir. İslami bankalar tahvilleri karz-ı hasen (faizsiz borç) usulüne göre ihraç ederek varlık yönetimlerini kolaylaştırmak istemiştir. Ayrıca bu tahvillerin ikincil piyasalarda işlem görmesine izin verilmemiştir. Bu sebeplerden ötürü resmi kayıtlarda yerini alamamıştır (Aslan, 2012: 59). Bahreyn, 2000 yılında ilk ikincil piyasa sukuk ihracını gerçekleştirmiştir. Daha sonra ikincil piyasaların oluşumuyla birlikte bu tarz ihraçların sayısı artmaya başlamıştır (Tok, 2009: 15).

2002 yılında gerçek anlamda ilk sukuk ihracı Malezya hükümeti tarafından 500 milyon dolar olarak gerçekleştirilmiştir. Bu sukukların %51'i Körfez ülkelerinde, %30'u Asya'da, %15'i Avrupa'da ve %4'ü de Amerika'da satılmıştır. Uygulanan yapı ise, ilk adım olarak bir kamu kurumu olan Federal Malezya Arsa Ofisi elindeki arsaları kurulan bir Varlık Kiralama Şirketine satmıştır. Sonrasında ilgili arsaların Malezya Hazinesi'ne kiralanmasıyla edilen gelirlerin, varlık kiralama şirketi tarafından sukuk yatırımcılarına transfer edilmesini sağlayan bir yapı üzerine kurulmuştur (Söyler, 2016: 20).

İslami ilkelere dayanan sukuk uygulaması zaman içerisinde batılı ülkeler tarafından fark edilmiştir. Bununla birlikte batılı ülkelerin talepleri doğrultusunda sukuk ihracatında önemli artışlar söz konusu olmuştur. Özellikle 2008 yılında ortaya çıkan mortgage kriziyle birlikte dünyadaki büyük finansman kuruluşlarının, İslami kuruluşlar kadar güçlü olmadığına anlaşılmaması yatırımcıları sukuka yönlendirmiştir. Dünya sukuk ihraçları Malezya'nın öncülüğünde Güneydoğu Asya ülkeleri, Avrupa ülkeleri ve Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri olmak üzere üç bölgede ağırlıktadır (Karabacak, 2015: 82).

3.6.2. Dünya Geneline Sukuk Uygulamaları

Sukukun çeşitli amaçlara uygun olarak yapılandırılıp kullanılabilir hale gelmesi nedeniyle sukuk piyasası, İslami finansın en çabuk büyüme gösteren ikinci alanıdır. Asya, Güneydoğu Asya ve Körfez ülkelerinden sonra başka bölgelerdeki devlet ve firmalar tarafından da sukuk ihracı yapılmıştır. Küresel finans krizi sukuk ihracına ivme kazandırmıştır (IFSB, 2020: 21). Bu başlıkta dünya genelinde sukuk uygulamaları ile verilerine ve dünyada sukukun mevcut durumuna dair bilgilere yer verilecektir.

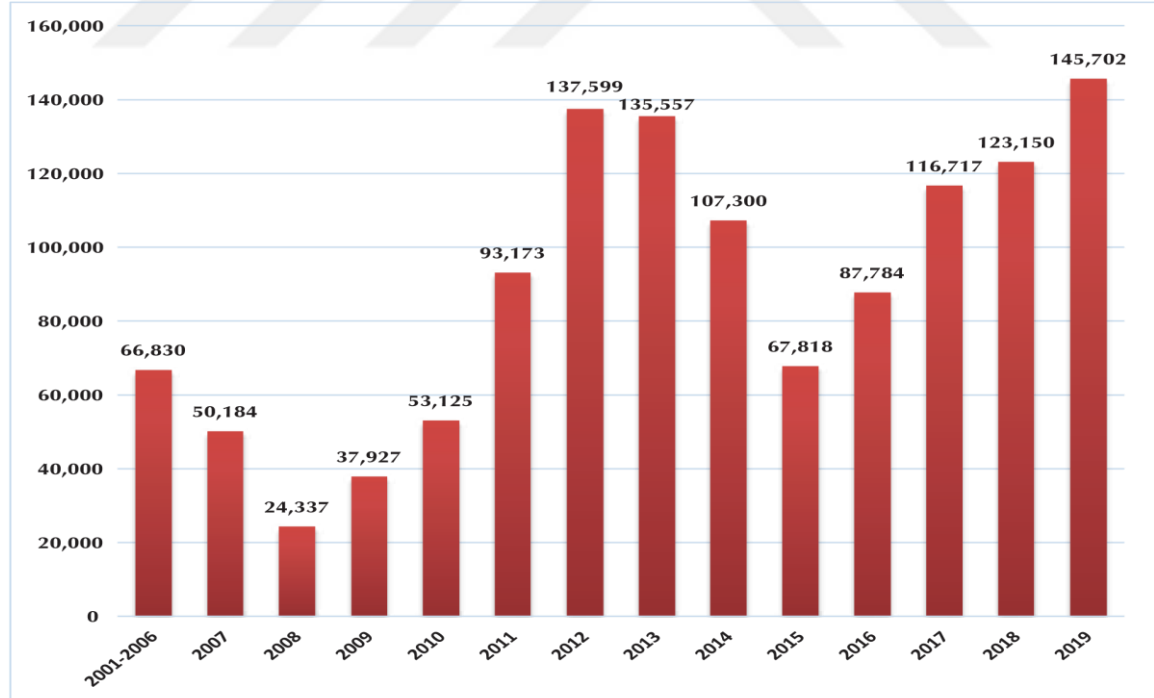

Şekil 3.8. İslami Finansal Varlıkların Sektörel Dağılımı (2019)

Kaynak: IFSB, 2020: 13.

Şekil 3.8’de görüldüğü üzere İslami Finans varlıkları içerisinde İslami bankacılık varlıklarından sonra sukuk ikinci büyük payı almaktadır. İslami finans sistemi, işleme dayanak varlığın gerçek bir varlık olması ve kar- zarar ortaklığı paylaşımı yoluyla riskin dağıtılması nedeniyle krizlere karşı daha dirençli bir yapı göstermektedir.

Aşağıdaki şekilde sukuk piyasasında 2001-2019 yılları arasında dünyada yapılan toplam sukuk ihraç tutarları gösterilmektedir.

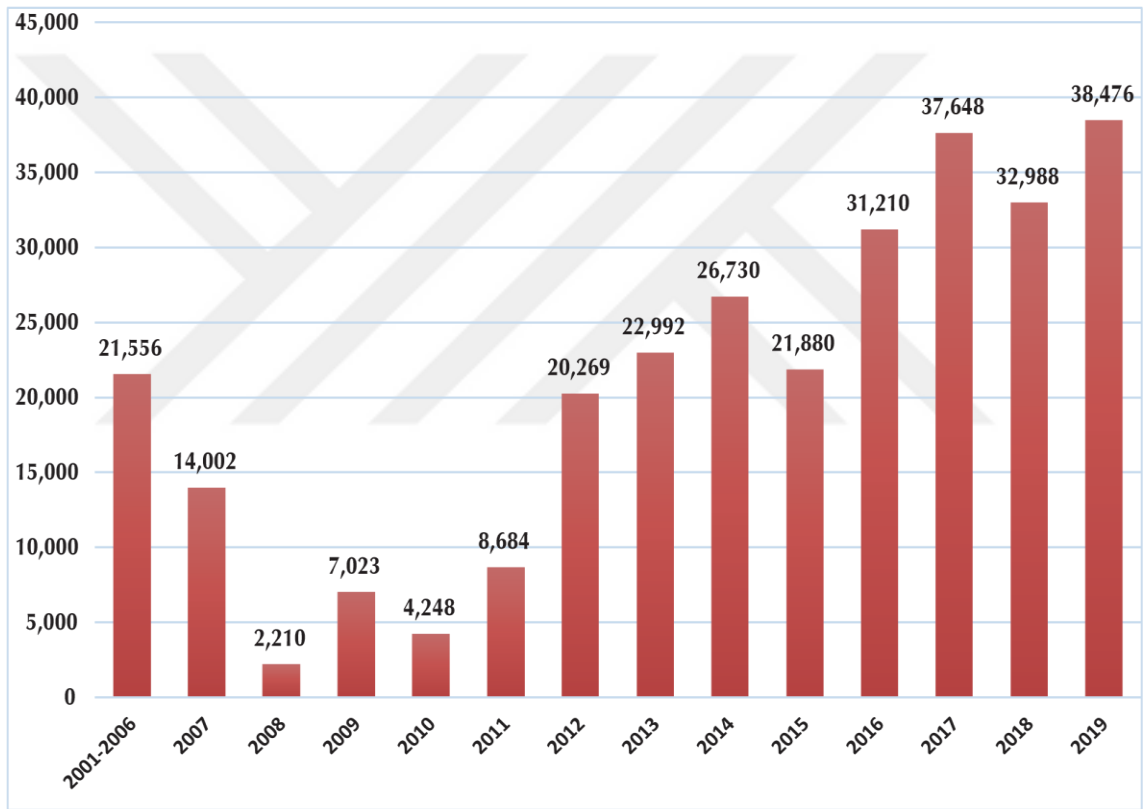

Şekil 3.9. Dünyada Ocak 2001- Aralık 2019 Dönemi Küresel Anlamda Toplam Sukuk İhraç (Milyon Dolar)

Kaynak: IIFM, 2020: 28.

Şekil 3.9’da 2001 yılı başından 2019 yılının sonuna kadar yapılmış olan sukuk ihraçları yıllar itibarıyla gösterilmektedir. 2001-2006 yılları sukukun var olmaya başlayıp, varlığını sürdürme çabasında olduğu yıllar olarak kabul edilebilir. 2007 yılında da önceki altı yılın toplam sukuk hacmine yaklaşılarak 50,184 milyon dolarlık bir hacme ulaşılmıştır. 2008 yılındaki meydana gelen düşüşte Mortgage küresel krizinin payının olduğu söylenebilir. 2015-2019 yılları arasında küresel sukuk ihracı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Toplam sukuk ihracı 1.247 trilyon ABD doları değerindedir.

Ülkelerin uluslararası para birimleriyle gerçekleştirmiş oldukları sukuk ihraçlarının yıllara göre dağılımına Şekil 3.10’da yer verilmektedir.

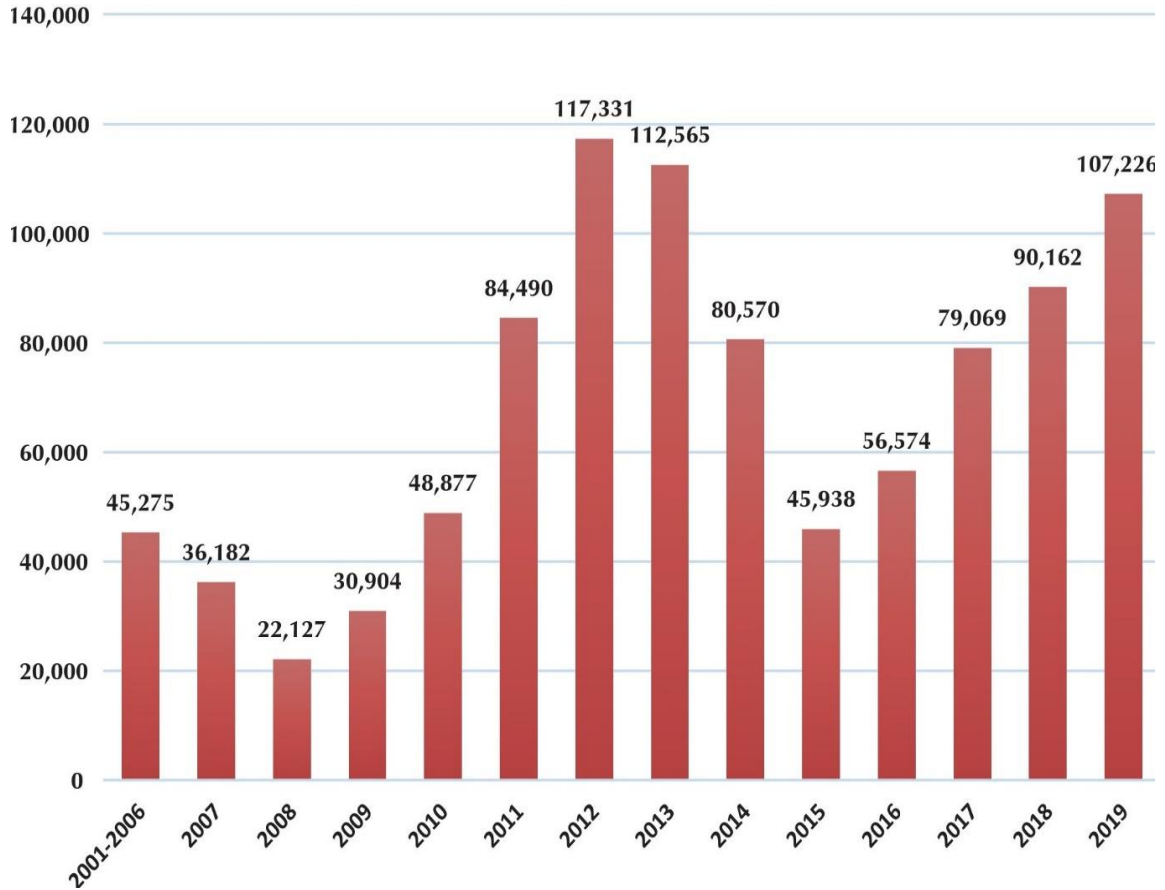
Şekil 3.10. Dünyada Ocak 2001-Aralık 2019 Döneminde Uluslararası Para Birimleriyle (Dolar, Avro) Yapılan Toplam Sukuk İhracı (Milyon Dolar)

Kaynak: IIFM, 2020: 31.

Şekil 3.10’a bakıldığında 2007 yılında 14,002 milyon dolarlık hacme ulaşılmıştır. 2008 yılında küresel krizin etkisiyle ciddi oranda düşüş yaşanmıştır ve sonraki birkaç yıl bu etki devam etmiştir. 2010 yılından 2014 yılına kadar istikrarlı artış söz konusu olmuştur. 2017 yılında 37,648 milyon dolar hacme ulaşılmış olup bu yükselişte Suudi Arabistan tarafından yapılan yüksek tutarlı ihraçların payı olmuştur. 2019 yılında sukuk

ihraç hacmi 38,476 milyon dolar olmuştur. Toplam uluslararası sukuk ihraç seviyesi ise 28.992 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Ülkelerin yerel para birimleriyle gerçekleştirmiş oldukları yurt içi sukuk ihraçlarının yıllara göre dağılımına Şekil 3.11’de yer verilmektedir.

Şekil 3.11. Dünyada 2001 Ocak-2019 Aralık Döneminde Yerel Para Birimleriyle Yapılan Toplam Sukuk İhracı (Milyon Dolar)

Kaynak: IIFM, 2020: 33.

Şekil 3.11 incelendiğinde, yurt içi piyasa ihraç hacminin uluslararası sukuk ihraç hacminden daha yüksek olduğunu söylenebilir. 2008 yılından 2012 yılına kadar önemli miktarlarda artış olmuştur. 2010 yılından itibaren sukuk piyasasına Türkiye’nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler katılmıştır. İlgili yılda 48,877 milyon dolarlık hacme ulaşılmıştır. Ayrıca yurt içinde yapılan sukuk ihraçlarının bazı dönemlerde azalmasının altında yatan neden olarak uluslararası ihraca olan talebi gösterilebilir. 2019 yılı itibarıyla toplam yurt içi sukuk ihraç hacmi 95.728 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Malezya, Suudi Arabistan ve Endonezya yerel pazarın başını çeken ülkelerdir.

Aşağıda yer alan tablo 3.5 'te Ocak 2001 ile Aralık 2019 arasında gerçekleştirilen sukuk ihraçlarının ihraççı kuruluşun statüsü üzerinden dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 3.5. Dünya Geneline Toplam Sukuk İhraçlarının İhraççı Kuruluşun Statüsüne Göre Dağılımı

İhraççının Statüsü	Dönem	İhraç Tutarı (Milyon Dolar)	Toplam İhraç İçindeki Payı (%)
Kamu	2001-2009	61,301	34,19%
	2010-2014	340,928	64,72%
	Ocak 2015-Aralık 2019	278,514	51,47%
Özel	2001-2009	103,712	57,85%
	2010-2014	101,325	19,24%
	Ocak 2015-Aralık 2019	95,125	17,58%
Yarı Kamu	2001-2009	4,488	2,50%
	2010-2014	19,745	3,75%
	Ocak 2015-Aralık 2019	51,727	9,56%
Finansal Kuruluşlar	2001-2009	9,775	5,45%
	2010-2014	64,759	12,29%
	Ocak 2015-Aralık 2019	115,805	21,40%
Toplam	2001-2009	179,276	100%
	2010-2014	526,757	100%
	Ocak 2015-Aralık 2019	541.171	100%

Kaynak: IIFM, 2020: 43-46.

Tablo 3.5 'te yer alan dünya genelindeki sukuk ihraç paylarını incelendiğinde 2001-2009 döneminde en yüksek payın özel sektöre ait olduğunu söylenebilir. 2010-2014 döneminde ise özel sektör ihraç payının azalmasıyla birlikte kamu sektörünün toplam ihraçlardaki payı büyük bir yükseliş göstermiştir. Kamunun sukuk ihracına olan talebinin artmasıyla birlikte 2010-2014 döneminde toplam ihraçtaki payı %64,72 olmuştur. Ocak 2015-Aralık 2019 döneminde kamu ve özel sektör ihraç oranları azalırken yarı kamusal

yapıdaki kuruluşların ve finansal kuruluşların ihraç paylarında artış meydana gelmiştir. Dönemlere ait ihraç paylarını geneli itibariyle incelediğimizde kamu sektörünün ihraç payının 2001-2009 dönemi hariç sektörel açıdan en yüksek paya sahip olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Tablo 3.6’da Ocak 2001 - Aralık 2019 döneminde dünya genelinde gerçekleştirilen toplam sukuk ihraçlarının ülkelere göre oransal dağılımı yer almaktadır.

Tablo 3.6. Dünya Genelinde Toplam Sukuk İhraçlarının Ülkelere Göre Oransal Dağılımı (Ocak 2001 – Aralık 2019)(Yüzde)

Ülke Adı	Toplam İhraç Tutarı İçindeki Payı (%)	Ülke Adı	Toplam İhraç Tutarı İçindeki Payı (%)
Bangladeş	0.005%	Yemen	0.02%
Brunei Darussalam	0.878%	Gambiya	0.03%
Çin	0.01%	Fildişi Sahili	0.04%
Hong Kong	0.26%	Nijerya	0.07%
Endonezya	7.93%	Mali	0.02%
Japonya	0.02%	Fas	0.01%
Malezya	58.83%	Güney Afrika	0.04%
Maldivler	0.001%	Senegal	0.04%
Pakistan	1.41%	Sudan	1.58%
Singapur	0.12%	Togo	0.02%
Sri Lanka	0.0004%	Fransa	0.0001%
Bahreyn	2.70%	Almanya	0.02%
Ürdün	0.04%	Lüksemburg	0.02%
Kuveyt	0.36%	Kazakistan	0.01%
Umman	0.50%	Türkiye	3.25%
Katar	2.70%	Birleşik Krallık	0.14%
Suudi Arabistan	11.73%	Amerika Birleşik Devletleri	0.11%
Birleşik Arap Emirlikleri	7.11%		

Kaynak: IIFM, 2020: 76.

Tablo 3.6. ‘da görüldüğü üzere dünya sukuk ihracının başını çeken Malezya, Ocak 2001-Aralık 2019 döneminde gerçekleştirilen toplam sukuk hacminin yarısından fazlasının sahibi olmuştur. Malezya’nın payının yüksek olmasında sukuk piyasasının alt yapı olarak güçlü olmasının etkisi bulunmaktadır. Küresel sukuk hacminin % 88,85’i sadece beş ülke arasında paylaşılmıştır ve Malezya %58,83, Suudi Arabistan %11,73, Endonezya %7,93, Birleşik Arap Emirlikleri %7,11 ve Türkiye %3,25’lik paylara sahiptir. Zaman içerisinde sukuk alanında bu ülkelerin egemen hale gelmesi kuvvetle mümkündür. Bu ülkeleri Katar % 2,70, Bahreyn %2,70, Sudan % 1,58 ve Pakistan %1,41 olarak izlemektedir. Ayrıca İslami ülkeler dışında batılı ülkelerin de sukuka ilgisinin olduğunu ve sukuk ihracında bulunduklarını söyleyebiliriz. Türkiye’nin ilerleyen zaman içerisinde payını daha da arttıracakı kuvvetle muhtemeldir.

3.6.2.1. Ülkeler Bazında Sukuk Piyasası

Bu başlık altında sukukun gelişmesinde ön planda olan ülkelerin sukuk piyasaları ve gelişim süreçleri hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca bu ülkeleri takip eden bazı ülkelerin sukuk piyasaları hakkında kısaca bilgi verilecektir.

3.6.2.1.1. Malezya Sukuk Piyasası

Sukuk piyasasının gelişmesi konusunda başı çeken ülke Malezya olmuştur. Malezya Merkez Bankası 1983 yılında faizin yer almadığı yatırım amaçlı kâğıtları ihraç teşebbüsünde bulunmuştur. Bu teşebbüs sukuk düşüncesinin ortaya çıkmasını sağlayan ilk adım olmuştur (Keten, 2016: 136). İlk sukuk Malezya’da yabancı sermayeli Shell şirketince ve Malezya’nın kendi para birimi olan ringgit (RM) cinsinden çıkarılmıştır. Çıkarılan sukuk 125 milyon RM değerinde olup 30 milyon dolara denktir. Orta derece damıtma sentez istasyonu kurulumuna finansman desteği sağlamak adına gerçekleştirilmiştir. Malaysia Global Sukuk Incorporation adında özel amaçlı şirket kurularak Malezya hükümeti tarafından 2002 yılında ilk uluslararası sukuk ihracı yapılmıştır. İcara sukuk yöntemiyle gerçekleştirilen bu sukuk ihracı ile devlete ait dört kurumun finansmanı amaçlanmıştır. Standard&Poor’s kuruluşu tarafından BBB+ notu ile derecelendirilen bu sukuk 5 yıl vadeli olup 600 milyon dolar değerindedir (Okulu, 2017: 66).

Malezya hükümetinin yapmış olduğu yasal düzenlemeler sukuk piyasasını hem aktif hem de yasal forma kavuşturmuştur. Bu durum sukuk piyasasındaki yerinin önemini arttırmıştır. Hem sukuk ihraççılarına hem sukuk yatırımcılarına yönelik aldığı teşvikler aşağıda ifade edilmiştir.

Sukuk İhraç Edenlere Yönelik;

- Sukuk ihracı gerçekleştirmek adına özel amaçlı şirket kurulurken ortaya çıkan maliyetten vergi indirimi yapmaktadır.
- Özel amaçlı şirketin sukuk ihracı sonucu ortaya çıkan kazancı üzerinden gelir vergisi muafiyeti sağlamaktadır.
- Malezya Menkul Kıymetler Komisyonu İslam Hukuku Danışma Kurulu tarafından onayı gerçekleşen sukuk ihraçlarını damga vergisinden muaf tutmaktadır.

Sukuk Yatırımcılarına Yönelik;

- Yerleşik halde bulunmayan yatırımcıların yerel para cinsinden yapacakları sukuk ihracında elde edecekleri getirilerini gelir vergisinden muaf tutmaktadır.
- Yerleşik olan ya da yerleşik halde bulunmayan yatırımcıların yabancı para cinsinden gerçekleştirdikleri ihraçtan elde edecekleri getiriler üzerinden gelir vergisi muafiyeti sağlamaktadır.
- Sukuktan kazanç elde edecek diğer yatırım fonlarına da gelir vergisi muafiyeti sağlanmaktadır (Sümer, 2020: 104).

Malezya, daha önce de belirtildiği üzere dünya sukuk piyasasında birçok alanda öncü rol üstlenmiştir. Malezya tarafından yapılan sukuk ihraçları içerisinde uluslararası alanda ilk olmuş bazı önemli ihraçları içermektedir. Örneğin, hem kamu sektöründe hem özel sektörde ilk uluslararası sukuk ihracı Malezya tarafından gerçekleştirilmiştir (Keten, 2016: 139-140).

İslam ülkelerinin sukuk ihracı konusunda Malezya'yı örnek almak yerine birebir taklit etmeleri ilerleyen zamanlarda sorunları beraberinde getirebilir. Sukuk ihraçlarını öncü olarak ve sistemli şekilde gerçekleştiren Malezya finansal düzeyde ve yasal anlamda temeli sağlam bir yapıya sahiptir. Bu nedenle ekonomisi, coğrafyası, İslami ilkeleri farklı olan ülkelerin taklitte bulunmaları hedefledikleri noktalara gelememelerine sebep olacaktır (Fındık, 2020: 46).

3.6.2.1.2. Suudi Arabistan Sukuk Piyasası

2012 yılında Kral Abdülaziz Havalimanı'nın finanse edilmesi için sukuk ihraç edilmiştir. Suudi Arabistan açısından sukuk piyasalarına giriş için önemli bir adımdır. Suudi Arabistan borsasında işlem gören ilgili sukuk, kamunun çıkardığı sukuk olup 10 yıl vadelidir. Havalimanının finansmanı için 4 milyar dolar değerinde finansman desteğine ihtiyaç duyulmuştur (Tok, 2009: 23).

Suudi Arabistan'da 2008 yılına kadar sukuk ihraçlarının denetimin sağlayacak herhangi bir kuruluşun olmaması bu yıla kadar gerçekleştirilen sukuk işlemlerine şüphe ile yaklaşılmasına sebep olmuştur. Bu şüphe daha çok İslami ilkelerle hareket edilip edilmediği ile ilgilidir. 2008 yılında gerekli denetim görevini devletin yerine getirmesiyle birlikte sukuk ihracında artışlar meydana gelmiştir. 2008 ekonomik krizine kadar petrolün vermiş olduğu ekonomik güçle Suudi Arabistan'da finansal ürünlere talep söz konusu olmamıştır. Ancak ekonomik kriz beraberinde petrol fiyatlarında düşüşle karşılaşılınca tüketime dayalı ekonomisi nedeniyle fon ihtiyacı doğmuştur. Yatırımların finanse edilmesi isteği ile finansal ürünlere yönelim başlamıştır (Fındık, 2020: 47). Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi Malezya sukuk isteminin birebir uygulanması yerine Suudi Arabistan'ın koşullarına uygun hal getirilmesiyle diğer Körfez ülkelerinin yatırım konusunda dikkatlerinin çekilmesi mümkün hale gelecektir.

Suudi Arabistan'da kamu ya da özel sektör sukuk ihraçları borsada işleme girer. Günümüzde genel olarak 5 yıl vadeli tercih edilen sukuk ihraçları başlangıç döneminde daha çok 10 ve 20 yıl gibi uzun vadeli olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kısa vadeli sukuk ihraçlarında yer verilmektedir ve genel olarak icare, murabaha, mudaraba, muşaraka, vekale sukuk türleri tercih edilmektedir. Şirketler ihtiyaç duydukları fonları banka kredisinden sağlamak yerine uzun vadeli kaynak olarak sukuktan yararlanmaktadır (Sümer, 2020: 116).

Suudi Arabistan sukuk piyasası ihraç gelişimi 2011 öncesi ve sonrası diye ifade edilir. 2011 yılı öncesinde daha çok egemen birkaç firma sukuk ihracında bulunurken sonrasında ise şirket sayısında artış olmuştur. Şirket sayısındaki artışla birlikte sukuk ihracında da artışlar olmuştur (Keten, 2016: 144). Suudi Arabistan'da IIFM verilerine göre; Ocak 2001-Aralık 2019 döneminde toplam 56,826 milyon dolar tutarında 68 uluslararası ve 89,465 milyon dolar tutarında 149 yerel sukuk ihracı yapılmıştır. Anılan dönemde ülkede gerçekleşmiş olan uluslararası sukuk ihraçlarının dünya toplamı içindeki

payı yüzde 19,6 olurken, aynı oran yerel sukuk ihraçları için yüzde 9,35 olmuştur (IIFM, 2020: 53-57).

3.6.2.1.3. Endonezya Sukuk Piyasası

Endonezya, Doğu Asya’da en fazla sukuk ihraç payına sahip ikinci ülkedir. İlk sukuk ihracı özel sektör tarafından 2002 yılında Endonezya para birimi olan rupi (IDR) cinsinden gerçekleştirilmiştir. İletişim şirketi Indosat’ın gerçekleştirdiği mudaraba sukuk türündeki bu ihraç 5 yıl vadeli ve 13 milyar dolar değerindedir. Daha sonra gerçekleştirilen işlemlerin denetimi hükümet tarafından görevlendirilen kurumlar aracılığıyla yapılmıştır. Endonezya’daki Müslüman halk tarafından gerçekleştirilen faizsiz işlemler yatırımcıların alternatif ürünlere yönelmesinde etkili olmuştur (Fındık, 2020: 129).

Ülkenin İslami tahvil piyasasında azalan alım ve satım sayısı likidite sorunu yaşanmasına sebep olmuştur. Bu duruma karşılık ikincil piyasalarda sukuk ihracı arttırılarak likiditeyi sağlama düşüncesi ortaya çıkmıştır. Sukuk ihracatını teşvik amacıyla yalnızca bireysel yatırımcıları kapsayan perakende sukuk ihracı girişiminde bulunulmuştur. Ayrıca yerel yatırımcıların sukuk ihracı arttırılarak ülkenin yabancı yatırımcılar karşısında daha güçlü hale gelmesi amaçlanmıştır. Perakende sukuk ihraçları dünya çapında yaşanan kriz sonrası Endonezya sukuk piyasasının gelişiminde artan ivme sağlamıştır. Endonezya Devleti icara yöntemiyle 2009 ve 2010 yıllarında başarılı iki adet perakende sukuk ihracında bulunmuştur (Keten, 2016: 142).

IIFM’nin verilerine göre; Endonezya, 2019 yılında en fazla sayıda sukuk ihracı gerçekleştiren ülkeler arasında Asya’da ikinci ve dünyada dördüncü olmuştur. Ocak 2001-Aralık 2019 döneminde kamu ve özel sektör kuruluşları 469 adet yerel, 21 adet uluslararası sukuk ihracında bulunmuştur. İç piyasadaki ihraçların büyüklüğü 80,205 milyon dolar olurken uluslararası ihraçların büyüklüğü 18,703 milyon dolar olmuştur. Endonezya, Ocak 2001-Aralık 2019 döneminde toplam ihraç büyüklüğü açısından Asya’da en fazla sukuk ihracı yapan ikinci ülke olmuştur (IIFM, 2020: 53-58).

3.6.2.1.4. Birleşik Arap Emirlikleri Piyasası

Birleşik Arap Emirlikleri içinde bulunduğu bölgenin sukuk piyasasında önemli bir noktadadır. Ocak 2001-Aralık 2019 döneminde uluslararası sukuk piyasasında yüzde 27,72 pay almıştır. Ayrıca 2014 yılında Dubai Uluslararası Finans Merkezi’nin kurulması

mevcut sukuk piyasasının gelişip büyümesinde etkili olmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri'nde özel, kamu ve finansal kuruluşlar tarafından farklı türlerde sukuk ihraçları gerçekleştirilmiştir. Örneğin; 2019 yılında Sharjah Hükümeti bir milyar dolar değerinde, 7 yıl vadeli hibrit sukuk yapısında uluslararası yatırımcıları kapsayan sukuk ihracı gerçekleştirmiştir. Vekale sukuk türünde, 2019 yılında First Abu Dhabi Bankası tarafından 5 yıl vadeli, 850 milyon değerinde uluslararası sukuk ihracında bulunulmuştur. Yine 2019 yılında Dubai İslami Bankası tarafından uluslararası yatırımcılara yönelik her biri 750 milyon dolar değerinde mudaraba ve hibrit türlerinde iki adet sukuk ihracında bulunulmuştur (IIFM, 2020: 50-52).

Birleşik Arap Emirlikleri'nde IIFM verilerine göre; Ocak 2001-Aralık 2019 döneminde toplam 80,364 milyon dolar tutarında 125 uluslararası ve 8,324 milyon dolar tutarında 15 yerel sukuk ihracı yapılmıştır. Anılan dönemde ülkede gerçekleşmiş olan uluslararası sukuk ihraçlarının dünya toplamı içindeki payı yüzde 27,72 olurken, aynı oran yerel sukuk ihraçları için yüzde 0,87 olmuştur (IIFM, 2020: 53-57).

3.6.2.1.5. Bahreyn Sukuk Piyasaları

Bahreyn, Körfez ülkeleri içinde sukuk piyasasında etkin konumdadır. 2001 yılında ilk sukuk ihracını gerçekleştirerek İslami sermaye piyasasına adım atmıştır. 2002 yılında Dubai İslam Bankası, Bahreyn İslam Bankası ve Kuveyt Maliye Bakanlığı ortaklığıyla ihraç edilen ürünlerin İslami ilkelere uygunluğunun denetlenmesi görevini yürütmek üzere İslami Likidite Yönetim Merkezi kurulmuştur. Hem özel sektör hem de kamu tarafından sukuk ihracı gerçekleştirilmekte olup bölge içinde ilk kamu sukuk ihracını gerçekleştiren ülke Bahreyn'dir (Okulu, 2017: 73).

IIFM'nin verilerine göre; Bahreyn, 2019 yılında en fazla sayıda sukuk ihracı gerçekleştiren ülkeler arasında bulunduğu bölgede birinci olmuştur. Ocak 2001-Aralık 2019 döneminde kamu ve özel sektör kuruluşları 334 adet yerel, 103 adet uluslararası sukuk ihracında bulunmuştur. İç piyasadaki ihraçların büyüklüğü 21,305 milyon dolar olurken, uluslararası ihraçların büyüklüğü 12,430 milyon dolar olmuştur (IIFM, 2020: 53-57).

3.6.2.1.6. Katar Sukuk Piyasası

Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi üyeleri arasında sukuk ihracı konusunda öne çıkmıştır. 2003 yılında çıkardığı 700 milyon değerindeki sukuk ihracı kamu

sektöründe çıkarılan ilk ihraçlardan olmuştur. 2010 yılına kadar durgunluğunu koruyan sukuk piyasası, bu yıldan sonra canlanmaya başlayarak en hızlı büyüme sağlayan piyasalar arasına girmiştir. Sukuk ihracı çoğunlukla altyapı yatırımlarının finansman amacıyla gerçekleştirilmektedir (Keten, 2016: 145).

IIFM verilerine göre, Katar'da Ocak 2001- Aralık 2019 döneminde toplam 13,895 milyon dolar değerinde 22 uluslararası ve 19,772 milyon dolar değerinde 31 yerel sukuk ihracı gerçekleşmiştir. Bu ihraçların dünya piyasasındaki payı uluslararası ihraçlar için yüzde 4,79 ve yerel ihraçlar için yüzde 2,07 olmuştur (IIFM, 2020: 53-57).

3.6.2.1.7. Pakistan Sukuk Piyasası

İslami bankacılık sektörü son yıllarda önemli oranda ilerleme kaydetmiştir. Pakistan sukuk piyasası da İslami bankacılıktaki ilerlemelerin etkisiyle büyümeye başlamıştır. Pakistan tarafından ilk uluslararası sukuk ihracı 2005 yılında 600 milyon dolar değerinde ve ilk yerli sukuk icracı da 2006 yılında 8,625 milyon PKR'lik (Pakistan rupisi) değerinde Pakistan Devleti tarafından gerçekleştirilmiştir (Keten, 2016: 145). Yatırımcılar tarafından yerel sukuk piyasası avantajlı görülmeye başlanmıştır. 2019 yılı sonuna kadar iç piyasada toplamda 1463.96 milyar PKR'lik 121 adet yerel kira sertifikası ihraç edilmiştir. Sukuk piyasasında daha çok icara ve muşaraka sukuk türleri tercih edilmektedir (IIFM, 2020: 177).

3.7. Türkiye’de Sukukun Gelişimi ve Uygulamaları

Türkiye’de sukuk piyasası gelişim süreci, kira sertifikası türleri ve Türkiye’de gerçekleştirilen sukuk ihraçları bu başlık altında detaylı olarak ele alınmıştır.

3.7.1. Türkiye’deki Gelişim Süreci

Hizmet sektörünün gelişmesiyle birlikte ihtiyaç duyulan fonların menkul kıymetler aracılığıyla karşılanmasında etkili olan katılım bankalarının günümüzde önemi artmıştır. Ortadoğu ve Körfez ülkelerindeki yatırım fırsatlarından yararlanma, katılım bankalarında atıl bulunan likiditeyi ve faizden uzak duran yatırımcıların yastık altı fonlarını değerlendirme isteği var olan menkul kıymetlerin yanında sukuk ihracına yönelimi başlatmıştır. Sukuk ve türev ürünlerinde faizin olmaması, dayanak varlık aracıyla dönemler halinde gelir getirmesi, her kesimin ihtiyacı olan fonun sağlanması, uzun vadeli projelerin finansmanında devletin ihtiyaç duyduğu sermayeyi karşılaması

yönleri ile Türk sermaye piyasasında yasal olarak tanınmaya başlamıştır. Ayrıca zaman içerisinde faiz hassasiyeti olmayan yatırımcılar tarafından da tercih edilmeye başlanmıştır (Fındık, 2020: 54).

Faizsiz finansman enstrümanlarına olan ilginin artmasıyla birlikte faizsiz bankacılık alanında yaşanan gelişmeler Türk sermaye mevzuatında bu alanlarla ilgili İslami açıdan düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Faizsiz sermaye piyasası araçlarıyla ilgili düzleme Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 1 Nisan 2010 tarih ve 27539 sayılı Resmi Gazetede Seri III No:43 Sayılı “Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” ile yayımlanmıştır. Bu düzenleme ile ülkemizde kira sertifikası olarak adlandırılan sukuk mevzuatımızda ve uygulamamızda yerini almıştır (Tok, 2009: 52). Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından ülkemizdeki ilk kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiştir. Bu kira sertifikası 2010 yılında 100 milyon Amerikan Doları değerinde ve 3 yıl vadeli olarak ihraç edilmiştir. İkinci kira sertifikası ihracı da 350 milyon Amerikan Doları değerinde 5 yıl vadeli olarak 2011 yılında tekrar Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir.

SPK tarafından çıkarılan 2010 tebliğinde tanımlanan kira sertifikaları dünya genelindeki uygulamalardan yalnızca icara sukuka karşılık gelmektedir. Tebliğin dar kapsamlı olması ve diğer sukuk türlerinin ihracına imkan vermemesi yeni bir düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Bunun üzerine Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 7 Haziran 2013 tarih ve 28670 sayılı Resmi Gazetede III-61.1 sayılı “Kira Sertifikaları Tebliği” yayımlanmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Kira Sertifikaları Tebliği’nde ise;

“Kira sertifikaları, her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet” (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021) olarak tanımlanmıştır. Yapılan yeni düzenleme ile daha kapsamlı hale gelen kira sertifikaları birden fazla türün uygulanmasına imkan sağlamıştır. Bununla birlikte sukuk ihracında varlıklarla birlikte haklarında yer alabilecek olması kira sertifikalarının uygulama alanlarını arttırmıştır.

Sermaye Piyasası Kurulu’nun düzenlemelerine göre; Kira sertifikaları halka arz edilerek ya da halka arz edilmeksizin satılmak üzere ihraç edilebilir. Halka arz

edilmeksizin yapılan satışlar da kendi arasında tahsisli satış ve nitelikli yatırımcıya satış olmak üzere ikiye ayrılır. Halka arz yoluyla yapılacak kira sertifikası ihraçlarında borsaya başvurulması ve sertifikaların burada işlem görmesi zorunlu kılınmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Kira Sertifikaları Tebliğine göre;

“Varlık Kiralama Şirketleri, bankalar, portföy aracılığı, genel saklama hizmeti veya aracılık yüklenimi faaliyetinden herhangi birini yürütecek olan aracı kurumlar, ipotek finansmanı kuruluşları, payları borsada işlem gören gayrimenkul yatırım ortaklıkları, kurulun kurumsal yönetime ilişkin düzenlemeleri çerçevesinde belirlenen birinci ve ikinci grupta yer alan halka açık ortaklıklar, derecelendirme kuruluşlarından talebe bağlı olarak notlandırma ölçeğine göre ihracın para birimi cinsinden yatırım yapılabilir seviyeye denk gelen uzun vadeli derecelendirme notunu alan ortaklıklar, sermayelerinin % 51 veya daha fazlası doğrudan Hazine Müsteşarlığı'na ait olan ortaklıklar tarafından kurulabilir” (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Tablo 3.7. 'de, IIFM verileri aracılığıyla son altı yılda Türkiye'de kaydedilen kira sertifikaları ve borçlanma senetlerine dayalı sayısal verilere yer verilmiştir.

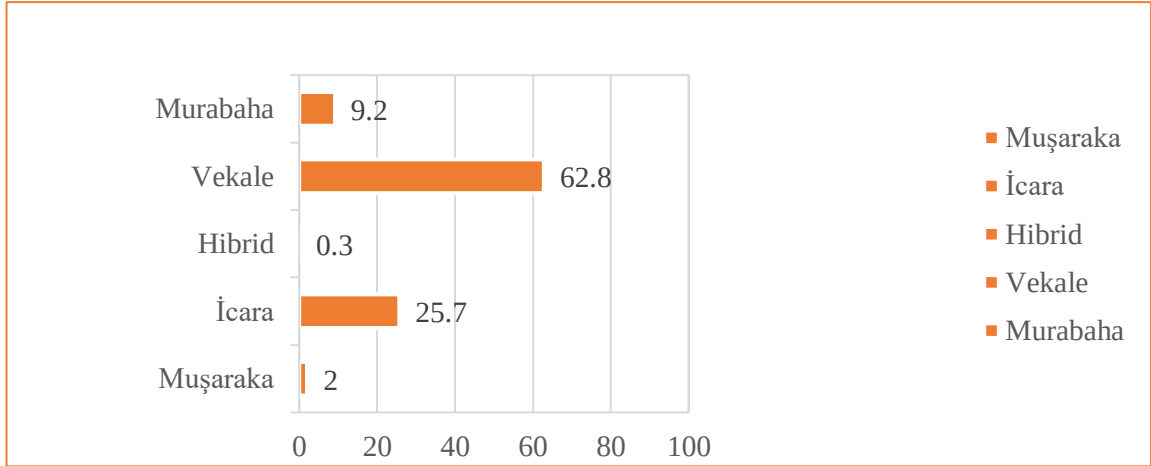
Tablo 3.7. Özel Sektör Tarafından İhraç Edilen Kira Sertifikaları ve Diğer Borçlanma Araçları

(Milyon USD)	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kira Sertifikaları	2, 074	1,250	9,73	2,210	4,717	7,758
Borçlanma Araçları	50,482	37,706	33,019	43,311	34,551	51,494
Oran (%)	%4,11	%3,31	%2,95	%5,10	%13,29	% 5,06

Kaynak: IIFM, 2020: 172.

Tablo 3.7'de ki kira sertifikaları ve diğer borçlanma araçları incelendiğinde, 2016 yılında kira sertifikası ihraçlarını teşvik amacıyla yapılan vergi ve harç muafiyetleri ile SPK tarafından şirketlerin finansmana erişimini teşvik etmek amacıyla finansal maliyetlerini karşılamak için koyduğu tescil ücretlerinde yüzde elli indirim ihracın ilgili yıllar arasında en yüksek değere ulaşmasını sağlamıştır. Son üç yılda kira sertifikalarının konvansiyonel borca oranı önemli ölçüde yükselme göstermiştir. Türkiye'de özel sektör

tarafından ihraç edilen kira sertifikası türlerinin kullanım sıklığı Şekil 3.12’de yer almaktadır.

Şekil 3.12. Özel Sektör Tarafından İhraç Edilen Kira Sertifikası Türleri

Kaynak: IIFM, 2020: 175.

Türkiye’deki özel sektör sukuk yapısına bakıldığında %62,8 oranıyla en çok tercih edilen türünün vekale sukuk türü olduğunu söylenebilir. Onu takiben %25,7 payıyla icara sukuk ikinci, %9,2 payıyla da muşaraka sukuk üçüncü en çok tercih edilen sukuk türüdür. Bu sukuk türleri daha çok mülkiyete ve ticarete dayanmaktadır.

3.7.2. Kira Sertifikası Türleri

Kira Sertifikaları Tebliği’nde kira sertifikaları; sahipliğe, yönetim sözleşmesine, alım-satıma, ortaklığa ve eser sözleşmesine dayalı olarak veya bunların birlikte kullanılması suretiyle ihraç edilebilir diye ifade edilmiştir (KST, 2013: Madde 4).

3.7.2.1. Sahipliğe Dayalı Kira Sertifikaları

İcara sukukun ülkemiz düzenlemelerindeki karşılığı sahipliğe dayalı kira sertifikasıdır. Kira Sertifikaları Tebliği madde 5’te;

“Sahipliğe dayalı kira sertifikaları, kaynak kuruluşa veya üçüncü kişilere kiralanmak veya VKŞ adına yönetilmek üzere VKŞ tarafından kaynak kuruluştan devralınacak varlık ve hakların finansmanını sağlamak için ihraç edilen kira sertifikalarıdır” şeklinde tanımlanmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Ayrıca ilgili maddede sahipliğe dayalı kira sertifikalarının özelliklerine ve gerekliliklerine yer verilmiştir.

Sahipliğe dayalı kira sertifikalarında VKŞ kaynak kuruluştan devraldığı varlığı üçüncü kişilere kiralayabilir ya da kendi adına yönetebilir. Ancak icara sukuk uygulamasında VKŞ devraldığı varlığı yalnızca kaynak kurulaşa kiraya verebilmektedir. Uygulamadaki bu farklılığın ülkemiz düzenlemesinden kaynaklı olduğunu söylenebilir (Kulak, 2014: 80).

Sahipliğe dayalı kira sertifikalarında dayanak varlık ya da hakların kaynak kuruluş ile VKŞ arasında gerçekleştirilen bir sözleşme ile VKŞ'ye devredilmesi mecburidir. Düzenlemede ilgili sözleşme hakkında özel bir şekil şartının bahsi geçmemiştir ancak devri gerçekleştirilecek olan varlık ve hakların özel durumlara tabi olması halinde devir için gerekli işlemlerin yerine getirilmesi zorunlu tutulmuştur. Taraflar arasında imzalanması zorunlu tutulan sözleşmenin konusunu dayanak varlığın veya hakkın sahipliğinin VKŞ'ye devri olarak ifade edilebilir. Öte yandan devre konu varlığın gayrimenkul olması halinde ve kaynak kuruluşun istemesi durumunda geri alım hakkının tapu kütüğüne şerh edilmesi zorunlu tutulmuştur. İhraç tutarı da dayanak varlık ve hakların gerçeğe uygun değerinin %90'ını geçmemesi şartıyla sınırlandırılmıştır. Buna ilaveten kira sertifikası sahiplerinin de çıkarlarını korumak adına ihraca konu varlıklar ve haklar üzerinde haciz veya tedbir bulunmaması düzenleme ile zorunlu hale getirilmiştir (Kurdak, 2019: 100-101).

Sahipliğe dayalı kira sertifikası ihraç süreci, fon ihtiyacı olan kaynak kuruluşun bir VKŞ aracılığıyla kira sertifikası ihraç etmesiyle başlar. Kaynak kuruluş sahibi olduğu varlık ya da hakkı VKŞ'ye satar. VKŞ'de satın almış olduğu varlık ya da hakkı dayanak göstererek kira sertifikaları ihraç eder ve yatırımcılardan sağladığı finansmanı satın aldığı malın karşılığı olarak kaynak kuruluşa öder. Sonrasında VKŞ mülkiyetini aldığı varlığı kaynak kuruluş ya da üçüncü kişilere kiralayarak elde ettiği finansmanı belirlenen aralıklarda yatırımcılara aktarır. Son olarak da ihraca konu varlık ya da hak kaynak kuruluş ya da üçüncü kişilere satılarak elde edilen bedel yatırımcıların anaparalarına karşılık onlara aktarılır ve bu şekilde süreç son bulmaktadır (Sümer, 2020: 72).

3.7.2.2. Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikası

Vekale sukukun ülkemiz düzenlemelerindeki karşılığı yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikasıdır. Kira Sertifikaları Tebliği madde 6 da;

“Kaynak kuruluşa ait varlık veya hakların vade boyunca kiralanması da dâhil olmak üzere, VKŞ lehine yönetilmesi neticesinde elde edilen gelirlerin sözleşme hükümleri çerçevesinde VKŞ'ye aktarılması

amacıyla ihraç edilen kira sertifikalarıdır.” şeklinde tanımlanmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Tanımda ifade edildiği gibi yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikasında kaynak kuruluşun sahibi olduğu dayanak varlık ya da hakkın mülkiyetinin VKŞ’ye devredilmesi söz konusu olmamakla birlikte ilgili varlık ya da haklarının yönetilmesi yoluyla gelir elde edilmesi esastır. Düzenleme VKŞ’nin elde edeceği gelire dair esasların sözleşmede yer almasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca diğer kira sertifikalarının aksine yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikasında değerlendirme yapılması konusunda zorunluluk getirilmemiştir (Allaham, 2018: 84-85).

Yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikası yöntemi; dayanak varlık veya hakların VKŞ lehine yönetilmesi amacıyla kaynak kuruluş ile VKŞ arasında imzalanan sözleşme ile başlar. VKŞ ilgili hak veya varlıkları kiraya vererek işletir ve kira sertifikası ihracatını gerçekleştirmektedir. Kaynak kuruluşa ihraçtan gelen geliri menfaatin devir bedeli olarak aktarır. VKŞ sonrasında dayanak varlık ya da hakkın kendisi adına yönetilmesi amacıyla kaynak kuruluşa ya da üçüncü kişilere belirlenen bir bedel karşılığında kiralar. Periyodik olarak aldığı ödemeleri kira sertifikası yatırımcılarına kazanç olarak dağıtır ve kira sertifikalarının itfa edilmesiyle süreç son bulmuş olur (Bayındır, 2015: 141).

3.7.2.3. Alım-Satıma Dayalı Kira Sertifikaları

Murabaha sukukun ülkemiz düzenlemelerindeki karşılığı alım-satıma dayalı kira sertifikalarıdır. Kira Sertifikaları Tebliği madde 7 de;

“ Bir varlık veya hakkın VKŞ tarafından satın alınarak 12’nci maddenin birinci fıkrasında belirtilen nitelikteki şirketlere vadeli olarak satılması işleminde varlık veya hak alımının finansmanını sağlamak için ihraç edilen kira sertifikaları” olarak tanımlanmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Alım - satıma dayalı kira sertifikası türünde VKŞ ihraç gerçekleştikten sonra en geç fonun aktarıldığı günü takip eden ilk iş günü varlık ya da hakları spot piyasadan alıp sözleşmede belirlenen bedeli maliyete ekleyerek vadeli olarak satmak zorundadır. Aksi bir durumda yatırımcılardan ihraç yoluyla sağlanan fonlar VKŞ hesabına aktarılmasını takip eden ikinci iş günü tekrar kendilerine iade edilir. Bunun yanında yapılan düzenleme ile yalnızca likit piyasalarda işlem görebilecek varlık ve haklarının alım satıma dayalı kira

sertifikası türüne konu olmasına izin verilmiştir. Ayrıca ihraca dayanak bu varlık ve hakların Borsa İstanbul Anonim Şirketi veya diğer likit piyasalarda alınıp satılması zorunludur (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Alım - satıma dayalı kira sertifikası ihraç süreci fon ihtiyacı olan kaynak kuruluşun talep ettiği varlık ya da hakkın piyasadan temin edilmesi amacıyla VKŞ tarafından sertifika ihracının gerçekleştirilmesiyle başlar. VKŞ satın aldığı varlık ya da hakların zilyetliğini kaynak kuruluşa devreder ve kaynak kuruluşa bunun karşılığında belirli vadelerle ödemede bulunur. Süreç VKŞ tarafından satın alınan varlık ya da hakların mülkiyetlerinin kaynak kuruluşa devri ve karşılığında alınan bedellerin yatırımcılara aktarılmasıyla son bulur.

Alım satıma dayalı kira sertifikalarında da yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikasında olduğu gibi değerlendirilmesi konusunda zorunluluk getirilmemiştir. Murabaha sukuk modelinde olduğu gibi bu sertifika modelinde de ihraç konusu varlık veya hakların henüz borçları tam anlamıyla ödenmediği için ikincil piyasalarda işlem görmesine müsaade verilmemektedir (Kurdak, 2019: 109).

3.7.2.4. Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikası

Mudaraba ve muşaraka sukukun ülkemiz düzenlemelerindeki karşılığı ortaklığa dayalı kira sertifikalarıdır. Kira Sertifikaları Tebliği madde 8’ de; “*VKŞ’nin ortak girişime ortak olmak amacıyla ihraç ettiği kira sertifikaları*” olarak tanımlanmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Ortaklığa dayalı kira sertifikaları ikiye ayrılmaktadır. Birincisinde, VKŞ emek ve sermaye ortaklığının kurulduğu sistemde nakdi ya da gayri nakdi sermaye koyan taraf olarak yer almaktadır. Kaynak kuruluş ise emeğini ortaya koyan girişimcidir. Ortaklığın yönetimi girişimci ya da ortakların birlikte karar verdikleri üçüncü bir kişi tarafından yürütülebilir. Elde edilecek karın paylaşımı önceden sözleşmede belirlenmektedir. Ortaklığın zarar ile sonuçlanmasında girişimcinin kötü niyeti ya da hukuk dışı davranışının olup olmadığına bakılır böyle bir durumun söz konusu olmaması halinde VKŞ zarara koyduğu sermaye ile sınırlı olarak katlanır. İkincisinde ise VKŞ’nin sermaye koyduğu diğer ortakların da hem sermaye hem de emeklerini koydukları kar-zarar ortaklığı olarak ihraç edilen kira sertifikalarıdır. Girişimin yönetimi ortaklar tarafından ya da onların ortak karar verdikleri üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilir. Kazanç elde

edilmesi halinde ortaklar karı sözleşmede belirtilen oranlarda paylaşırlar. Ortaklığın zararlar sonuçlanması durumunda ise ortaklar zarardan koydukları sermaye oranında sorumlu olurlar (Sümer, 2020: 73-74).

Mudaraba ve muşaraka sukuk dünya uygulamalarında ikinci el piyasalarda işlem görürken Türkiye’de gelirin garanti olarak görülmesinin dinen uygun kabul edilmemesi nedeniyle ortaklığa dayalı kira sertifikaları ikincil piyasalarda işlem görmemektedir. Gerekli yasal altyapı oluşturulmasına rağmen gelirdeki belirsizlik ve yatırımcı sayısındaki yetersizlik bu sertifika türünün az tercih edilmesine neden olmuştur. İhraç tutarı da dayanak varlık ve hakların gerçeğe uygun değerinin %90’ını geçmemesi şartıyla sınırlandırılmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Ortaklığa dayalı kira sertifikası ihraç süreci VKŞ ile girişimci arasında ortaklığı başlatan sözleşmenin imzalanması ile başlar. Kira sertifikası ihracı gerçekleştirilerek elde edilen fon sermayeye eklenir. Ortaklığın yönetilmesi ve elde edilen karın paylaşımı sağlanır. Kira sertifikası yatırımcılarına ödeme yapılması ve kira sertifikaların itfa edilmesi ile ihraç süreci son bulmaktadır.

3.7.2.5. Eser Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları

İstisna sukukun ülkemiz düzenlemelerindeki karşılığı eser sözleşmesine dayalı kira sertifikalarıdır. Kira Sertifikaları Tebliği madde 9’da; “*VKŞ’nin iş sahibi sıfatıyla taraf olduğu bir eser sözleşmesi kapsamında eserin meydana getirilmesini sağlamak amacıyla ihraç edilen kira sertifikaları*” olarak tanımlanmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Eser sözleşmesine dayalı kira sertifikası modelinde VKŞ ihraç yoluyla topladığı fonları bir mal ya da gayrimenkul inşa edeceği için fon ihtiyacı bulanan kaynak kuruluşa aktarır. Eser sözleşmesinde VKŞ iş sahibi sıfatını taşıırken firma da yüklenici ve fon kullanıcı konumundadır. VKŞ meydana getirilecek eseri önce kiralayarak veya kiralamaksızın doğrudan satış sözleşmesine konu edebilir. Kira sertifikasının vade bitimi tarihi itibarıyla satış bedelinin tamamının VKŞ tarafından tahsil edilmesi ve kira sertifikası sahiplerine ödeme yapılması zorunludur. İhraç tutarı da dayanak varlık ve hakların gerçeğe uygun değerinin %90’ını geçmemesi şartıyla sınırlandırılmıştır (Kira Sertifikaları Tebliği, 18.05.2021).

Eser sözleşmesine dayalı kira sertifikası ihraç sürecinde yüklenici ile VKŞ arasında eser sözleşmesi imzalanır. VKŞ tarafından ihracın gerçekleştirilmesi sonucunda

yatırımcılardan sağlanan fonlar yükleniciye aktarılır. Meydana gelen eser VKŞ tarafından ya kiralanır ya da doğrudan satışa sunulur. Bu işlemler sonucunda elde edilen gelir kira sertifikası sahiplerine ödenerek sertifikaların itfa edilmesi ile süreç son bulur.

3.7.3. Türkiye’de Yapılmış Olan Sukuk İhraçları

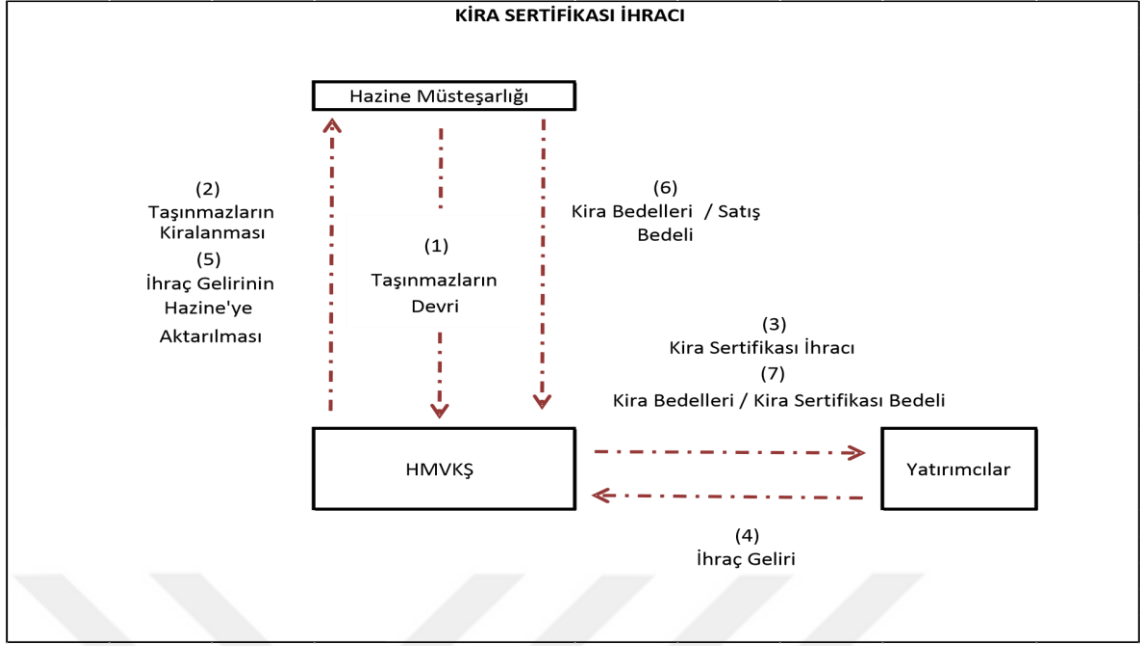
Türkiye’de gerçekleştirilen sukuk ihraçları bu başlıkta detaylı olarak ele alınmıştır. Hazine Müsteşarlığı, Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası ve Emlak Katılım Bankası’nın sukuk ihraç değerlerine yer verilmiştir.

3.7.3.1. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sukuk İhracı

TC Hazine Müsteşarlığı kamu adına gerçekleştirilecek ihraçlarda yetkilendirilen kurumdur. İhraçlar bu amaçla kurulan Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketi aracılığıyla yapılmaktadır. Hazine Müsteşarlığı yurtiçi ve yurt dışı yatırımcıları kapsayan büyük meblağlı ihraçlar gerçekleştirmektedir. Yapılan düzenlemelerle kamu ihraçları yerli ve yabancı yatırımcılar için cazip hale getirilmiştir.

2012 yılında 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun’un 7/A Maddesinde değişikliğe gidilmiştir. 4749 sayılı kanunun 7/A maddesinde yapılan düzenleme ile kamu kesiminin sukuk ihracını gerçekleştirmesi için kurulacak Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketi (HMKVKŞ) Türk Ticaret Kanunu ve SPK açısından gerekli yükümlülüklerden muaf tutulmuştur (Gölcüklü, 2016: 6).

Kamusal nitelikteki kuruluşlara ait taşınmazlarla ilgili satış ya da kiralama işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla özel hukuk tüzel kişiliğine sahip varlık kiralama şirketleri kurulmaktadır. İlgili şirketlerin kurulmasına izin yetkisi Hazine Müsteşarlığına bağlı bakan tarafından verilmektedir. İlgili varlık kiralama şirketlerine ait ana sözleşmeler ve bunlara ait düzenlemelerin Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde yayımlanması gerekmektedir. Kazancı Hazine Müsteşarlığına aktarılacak koşuluyla ilgili şirketler tarafından taşınır ve taşınmazlar dayanak göstererek kira sertifikası ihracı gerçekleştirilir. Bu şirketlerin ve yaptıkları işlemlerin denetimi Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaktadır (www.mevzuat.gov.tr, 18.05.2021). Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Anonim Şirketi (HMKVKŞ) tarafından gerçekleştirilecek kira sertifikasının yapısı şekil 3.13’te yer almaktadır.

Şekil 3.13. Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Anonim Şirketi Kira Sertifikası İhracı Süreci
Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2018: 3.

Hazine Müsteşarlığının hazırladığı Kira Sertifikası Yatırımcı Kılavuzu'nda ihraç süreci aşamaları şu şekilde ifade edilmiştir:

1. 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 7/A Maddesi gereğince ihraca dayanak kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazların HMVKŞ'ye satış yoluyla devri gerçekleştirilir. Bunun yanında ilgili taşınmazların HMVKŞ adına tapuya tescili yapılır.
2. Hazine Müsteşarlığı ile HMVKŞ arasında yapılan sözleşme ile devri olan taşınmazların ilgili kurumlarca kullanımının devam etmesi sağlanır. Aynı taşınmazların vade bitiminde tekrar alımı için Hazine Müsteşarlığı tarafından taahhütte bulunulur.
3. HMVKŞ tarafından kiraya konu dayanak varlıklar karışığında kira sertifikası ihracı yapılır.
4. Kira sertifikası ihracı yoluyla yatırımcılardan toplanan tutar HMVKŞ'ye transfer edilir.
5. Devri gerçekleşen varlıklar karşılığında HMVKŞ yapmış olduğu ihraçtan elde ettiği hasılatı Hazine Müsteşarlığına aktarır.
6. Taraflar arasında yapılan sözleşmesin ve geri alım taahhütnamesinin gereği olarak Hazine Müsteşarlığı tarafından HMVKŞ'ye kira ödemeleri ve vade sonunda taşınmazların satış bedeli karşılığında ödemelerde bulunulur.

7. HMMVKŞ'ye yapılan ödemeler yatırımcılara kira geliri ve sertifika bedelleri olarak paylarıyla orantılı dağıtılmaktadır (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2018: 3-4).

Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilen kira sertifikası ihraçlarına ilişkin tablo ise şu şekildedir.

Tablo 3.8. Hazine Müsteşarlığı Kira Sertifikası İhracı (2012-2020)

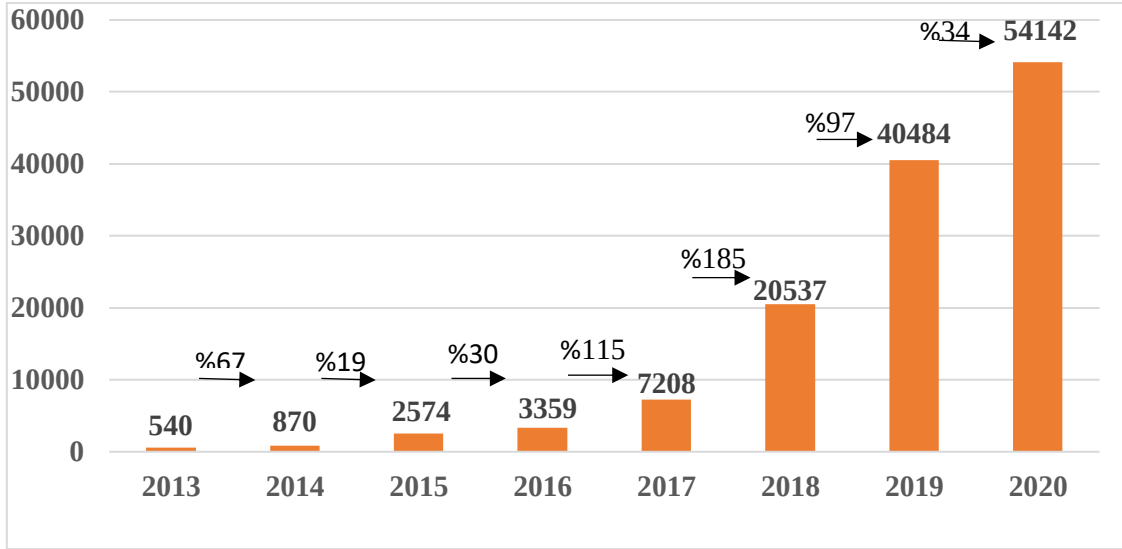
İhracatçı Kuruluş	İhraç Tarihi	İtfa Tarihi	Kira Oranı (%)	Para Birimi (TL, USD, vb.)	İhraç Tutarı Milyon (TL, USD, vb.)
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	18.09.2012	26.03.2018	2,80	USD	1.500.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	3.10.2012	1.10.2014	3,70	TL	1.624.483
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	20.02.2013	18.02.2015	2,85	TL	1.515.327
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	21.08.2013	19.08.2015	4,50	TL	1.817.300
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	3.10.2013	10.10.2018	4,56	USD	1.250.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	19.02.2014	17.02.2016	5,30	TL	1.332.820
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	1.10.2014	28.09.2016	4,84	TL	1.839.964
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	18.11.2014	25.11.2024	4,49	USD	1.000.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	18.02.2015	15.02.2017	3,90	TL	1.801.515
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	19.08.2015	16.08.2017	4,98	TL	1.588.784
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	1.06.2016	8.06.2021	4,25	USD	1.000.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	17.02.2016	14.02.2018	5,32	TL	1.900.352
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	20.07.2016	14.07.2021	4,70	TL	907.500
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	28.09.2016	26.09.2018	4,40	TL	1.102.839
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	28.09.2016	22.09.2021	1,12	TL	1.066.565
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	23.11.2016	21.11.2018	5,08	TL	1.285.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	15.02.2017	13.02.2019	5,52	TL	2.023.445
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	30.03.2017	6.04.2023	5,00	USD	1.250.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	21.06.2017	19.06.2019	5,36	TL	503.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	16.08.2017	10.08.2022	5,38	TL	1.183.520
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	18.10.2017	12.10.2022	1,40	TL	550.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	14.02.2018	12.02.2020	6,36	TL	1.876.205
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	13.06.2018	7.06.2023	1,58	TL	436.600
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	26.09.2018	23.09.2020	12,20	TL	1.700.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	21.11.2018	18.11.2020	8,95	TL	3.240.870
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	13.02.2019	21.02.2022	5,80	USD	2.000.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	13.02.2019	10.02.2021	8,80	TL	1.479.130
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	19.06.2019	16.06.2021	10,55	TL	1.605.960

Hazine Müsteşarlığı VKŞ	21.08.2019	18.08.2021	7,40	TL	846.500
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	6.11.2019	30.10.2024	1,63	TL	1.721.400
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	18.12.2019	15.12.2021	5,75	TL	1.948.180
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	29.01.2020	26.01.2022	4,88	TL	2.925.980
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	12.02.2020	9.02.2022	4,89	TL	2.204.680
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	28.02.2020	25.02.2022	1,75	USD	1.100.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	25.03.2020	23.03.2022	5,33	TL	600.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	8.04.2020	2.04.2025	1,70	TL	1.470.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	29.04.2020	28.10.2020	3,82	TL	5.705.200
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	29.04.2020	25.10.2023	0,79	TL	9.460.100
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	13.05.2020	11.11.2020	3,83	TL	5.353.600
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	13.05.2020	11.05.2022	4,70	TL	6.456.530
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	29.05.2020	28.05.2021	1,75	USD	666.403
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	8.07.2020	6.07.2022	4,75	TL	1.095.920
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	17.07.2020	16.07.2021	1,25	USD	160.889
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	29.07.2020	26.07.2023	1,50	USD	500.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	26.08.2020	21.08.2024	6,80	TL	547.500
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	23.09.2020	17.09.2025	0,95	TL	816.000
Hazine Müsteşarlığı VKŞ	9.12.2020	3.12.2025	6,60	TL	519.650

Kaynak: www.hmb.gov.tr, 2021

3.7.3.2. Katılım Bankaları Sukuk İhracı

Türkiye’de katılım bankaları tarafından da sukuk ihraçları yapılmaktadır. Türkiye’de Kuveyt Türk Katılım Bankası AŞ, Albaraka Türk Katılım Bankası AŞ, Türkiye Finans Katılım Bankası AŞ, Vakıf Katılım Bankası AŞ, Ziraat Katılım Bankası AŞ ve Emlak Katılım Bankası AŞ olmak üzere 6 katılım bankası tarafından sukuk ihracı yapılmaktadır. Asya Katılım Bankası AŞ ise 2015 yılında TMSF’ye devredilmiş olup, devredilene kadar sukuk ihracında bulunmuştur. Bu başlıkta katılım bankaları düzeyinde yapılan ihraçlar incelenecektir. Aşağıdaki şekilde 2013-2020 yılları arasında katılım bankaları tarafından (TL olarak) gerçekleştirilen sukuk ihraçlarına yer verilmektedir.

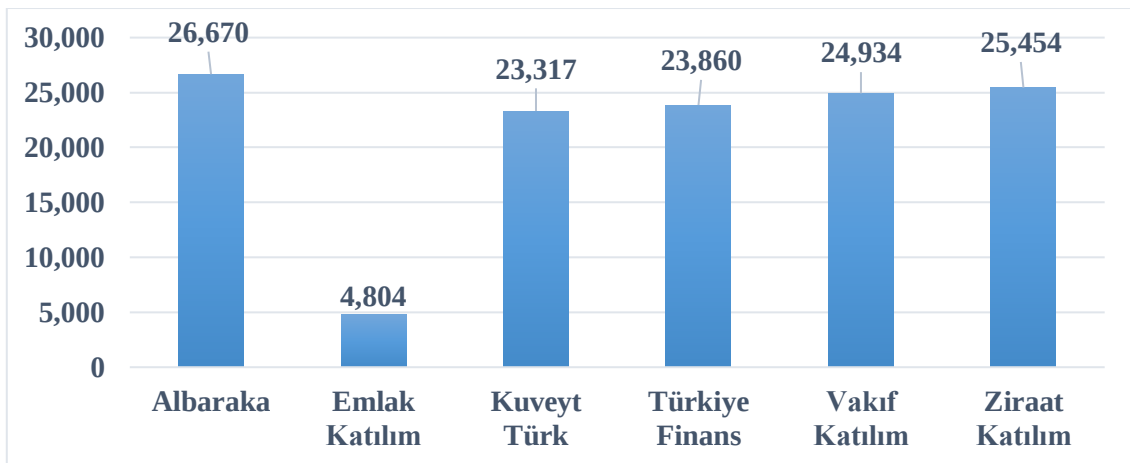

Şekil 3.14. Sukuk İhraç Hacimlerinin Yıllara Göre Gelişimi (Milyon TL)

Kaynak: TKBB, 2021

Yukarıdaki şekil incelendiğinde katılım bankalarının 2013 yılından 2020 yılına kadar sukuk ihracında önemli bir noktaya geldiğini söylemek mümkün olacaktır. Her yıl ihraç rakamlarında artış meydana gelmiş olup en fazla yükseliş bir önceki yıla göre %185 ile 2018 yılında olmuştur. Katılım bankaları tarafından 2010 -2020 döneminde toplam 130 Milyar TL, 4.1 Milyar USD ve 2 Milyar Malezya Ringiti tutarında sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir (tkbb.org.tr, 15.05.2021).

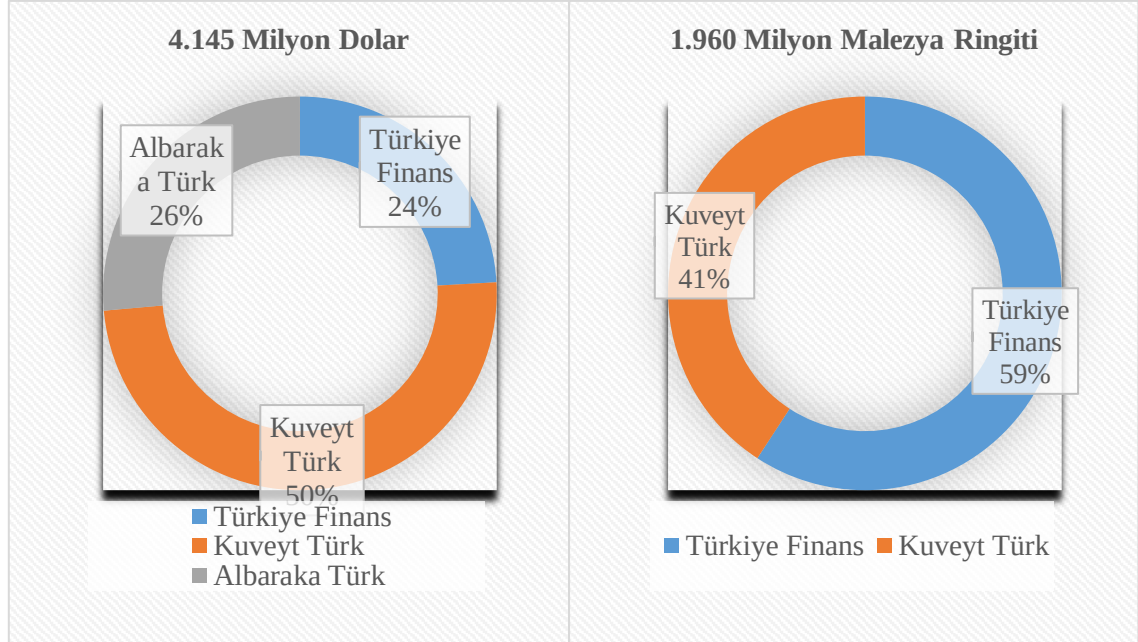
Şekil 3.15'te 2013-2020 yıllarında katılım bankaları tarafından gerçekleştirilen toplam ihracın banka bazında dağılımı yer almaktadır.

Şekil 3.15. Toplam İhraç Hacimlerinin Banka Bazında Dağılımı (2013-2020) (Milyar TL)

Kaynak: TKBB, 2021

Albaraka Türk Katılım Bankası en fazla sukuk ihracı gerçekleştiren banka olmuştur. Devlet destekli Ziraat ve Vakıf Katılım Bankaları daha sonraki yıllarda kurulmalarına rağmen ihraç konusunda diğer banklara yetişmiştir.

Şekil 3.16. Yabancı Para Sukuk İhraç Hacimleri (2010-2020)

Kaynak: TKBB, 2021

2010-2021 yılları arasında katılım bankaları tarafından 4.145 milyon dolar ve 1.960 milyon Malezya ringiti değerinde sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir. Dolar üzerinden gerçekleşen sukuk ihracının yarısı Kuveyt Türk Katılım Bankası'na aittir. Malezya ringiti üzerinden sukuk ihracını da Kuveyt Türk ve Türkiye Finans Katılım Bankaları gerçekleştirmiştir.

3.7.3.2.1. Kuveyt Türk Katılım Bankası

Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından ülkemizdeki ilk kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiştir. Bu kira sertifikası 2010 yılında 100 milyon Amerikan doları değerinde ve üç yıl vadeli olarak ihraç edilmiştir. İkinci kira sertifikası ihracı da 350 milyon Amerikan doları değerinde beş yıl vadeli olarak 2011 yılında tekrar Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından gerçekleştirilmiş ve Londra Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmeye başlamıştır (tkbb.org.tr, 06.04.2021).

Aşağıdaki tabloda 2010-2020 yılları arasında Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından gerçekleştirilen kira sertifikası ihraçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.9. Kuveyt Türk Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020)

Kuveyt Türk Katılım Bankası	İhraç Miktarları (TL)	İhraç Miktarları (USD)	İhraç Miktarları (MYR)
2010	-	100.000.000,00	-
2011	-	350.000.000,00	-
2012	-	-	-
2013	150.000.000,00	-	-
2014	287.000.000,00	500.000.000,00	-
2015	1.524.091.000,00	-	800.000.000,00
2016	1.723.613.800,00	850.000.000,00	-
2017	2.330.000.000,00	-	-
2018	5.100.000.000,00	-	-
2019	5.891.000.000,00	200.000.000,00	-
2020	6.311.370.000,00	50.000.000,00	-
Toplam	23.317.074.800,00	2.050.000.000,00	800.000.000,00

Kaynak: TKBB, 2021

Türkiye sermaye piyasasını sukukla tanıştıran ve günümüze kadar varlığını sürdüren Kuveyt Türk Katılım Bankası liderliğini devam ettirmektedir. Bugüne kadar Türk lirası, ABD doları (USD) ve Malezya ringiti (MYR) gibi farklı para birimlerinde yurt içi ve yurt dışında ihraçlarda bulunmuştur. 2020 yılı sonuna kadar toplamda 23 milyar TL, 800 milyon MYR ve 2,05 milyar ABD doları kira sertifikası ihracı gerçekleştirmiştir. 2020 yılında bir önceki yıla oranla %9 artışla 6,3 milyar TL değerinde 19 adet kira sertifikası ihracında bulunmuştur. Ayrıca 2020 yılı sonlarına doğru 50 milyon Amerikan doları ilâve ana sermayeye dâhil edilebilir kira sertifikası ihracını da başarıyla yerine getirmiştir (tkbb.org.tr, 04.05.2020).

3.7.3.2.2. Albaraka Türk Katılım Bankası

Banka, 2013 yılında Bereket Varlık Kiralama AŞ unvanıyla ilk murabaha sukuk ihracını gerçekleştirmiştir. Sonraki yıllarda da hem uluslararası hem de yurt içi ihraçlarda bulunmuştur. Katılım bankacılığı ihraç rakamlarına bakıldığında 2020 yılında 54,1 milyar TL tutarında kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiştir. Albaraka Türk Katılım Bankası 2020 yılında 13,1 milyar TL kira sertifikası ihracı ile sektörde %24,18’lik pay alarak en çok TL kira sertifikası ihraç eden banka olmuştur. 2020 yılında toplamda 65 farklı kira

sertifikası ihracı gerçekleştiren Albaraka Katılım Bankası açısından 2020 yılı verimli geçmiştir (www.albaraka.com.tr, 05.04.2021).

Aşağıdaki tabloda Albaraka Türk Katılım Bankası tarafından 2010 -2020 yılları arasında yapılan kira sertifikası ihraçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.10. Albaraka Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020)

Albaraka Katılım Bankası	İhraç Miktarları (TL)	İhraç Miktarları (USD)	İhraç Miktarları (MYR)
2010	-	-	-
2011	-	-	-
2012	-	-	-
2013	-	200.000.000,00	-
2014	-	350.000.000,00	-
2015	-	250.000.000,00	-
2016	350.000.000,00	-	-
2017	900.000.000,00	-	-
2018	3.338.470.000,00	295.000.000,00	-
2019	8.990.000.000,00		
2020	13.092.000.000,00	-	-
Toplam	26.670.470.000,00	1.095.000.000,00	

Kaynak: TKBB, 2021

3.7.3.2.3. Türkiye Finans Katılım Bankası

Türkiye Finans Bankası tarafından Malezya ringiti cinsinden ilk sukuk ihracı 2014 yılında 800 milyon MYR değerinde gerçekleştirilmiştir. Malezya ringiti cinsinden günümüze kadar yabancı bir kurum tarafından yapılan en yüksek tutarlı sukuk ihracı olmuştur. Türkiye Finans Bankası kira sertifikalarının ikincil piyasalardaki likiditesini arttırmayı hedeflemiştir. Bu amaçla 2020 yılında tezgah üstü ve organize piyasalarda aktif şekilde fiyatlama yapılmış, nitelikli tasarruf sahibine hitaben kira sertifikası ihracı ve halka arz yöntemi ile alternatif yatırım ürünleri sunulmuştur (www.turkiyefinans.com.tr, 29.04.2021).

Aşağıdaki tabloda Türkiye Finans Katılım Bankası tarafından 2010-2020 yılları arasında yapılan kira sertifikası ihraçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.11. Türkiye Finans Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020)

Türkiye Finans Katılım Bankası	İhraç Miktarları (TL)	İhraç Miktarları (USD)	İhraç Miktarları (MYR)
2010		-	-
2011		-	-
2012	-	-	-
2013	-	500.000.000,00	-
2014	299.000.000,00	500.000.000,00	800.000.000,00
2015	1.050.000.000,00	-	360.000.000,00
2016	985.000.000,00	-	-
2017	1.258.000.000,00	-	-
2018	4.278.100.000,00	-	-
2019	8.440.000.000,00	-	-
2020	7.550.000.000,00	-	-
Toplam	23.860.100.000,00	1.000.000.000,00	1.160.000.000,00

Kaynak: TKBB, 2021

3.7.3.2.4. Vakıf Katılım Bankası

Vakıf Katılım Bankası 2019 yılında toplamda 9,01 milyar TL kira sertifikası ihraç ederek sektöründe en fazla yurt içi TL kira sertifikası ihraç eden katılım bankası olmuştur. Vakıf Katılım, 2017 yılında kira sertifikası ihracına başlamış ve 2020 yılı sonuna kadar toplamda 25,9 milyar TL değerinde 117 adet kira sertifikası ihracı gerçekleştirmiştir. 2020 yılında da 9,93 milyar TL'ye varan 43 adet kira sertifikası ihracında bulunmuştur (www.vakifkatilim.com.tr, 15.04.2021). Tablo 3.12'de bankanın 2010-2020 yılları arasındaki kira sertifikası ihraç bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 3.12. Vakıf Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020)

Vakıf Katılım Bankası	İhraç Miktarları (TL)	İhraç Miktarları (USD)	İhraç Miktarları (MYR)
2010 -2016	-	-	-
2017	1.620.000.000,00	-	-
2018	4.367.304.047,00	-	-
2019	9.012.695.953,00	-	-
2020	9.934.830.000,00	-	-
Toplam	24.934.830.000,00	-	-

Kaynak: TKBB, 2021

3.7.3.2.5.Ziraat Katılım Bankası

Ülkemizde Altına Dayalı Kira Sertifikası ihracına aracılık eden ilk katılım bankası Ziraat Katılım Bankasıdır. Ziraat Katılım Bankası 2020 yılında 12,6 milyar TL’ye varan 23 adet kira sertifikası ihracında bulunmuştur. İlk kira sertifikası ihracından 2020 yılı sonuna kadar farklı tertipler halinde toplamda 25,6 milyar TL ‘ye varan ihraç gerçekleştirmiştir (www.ziraatkatilim.com.tr, 12.04.2021).Aşağıdaki tabloda bankanın kira sertifikası ihraçları yer almaktadır.

Tablo 3.13. Ziraat Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020)

Ziraat Katılım Bankası	İhraç Miktarları (TL)	İhraç Miktarları (USD)	İhraç Miktarları (MYR)
2010-2015	-	-	-
2016	300.000.000,00	-	-
2017	1.100.000.000,00	-	-
2018	3.454.000.000,00	-	-
2019	8.150.000.000,00	-	-
2020	12.450.000.000,00	-	-
Toplam	25.454.000.000,00	-	-

Kaynak: TKBB, 2021

3.7.3.2.6.Emlak Katılım Bankası

Emlak Katılım Bankası 2020 yılında toplamda 4,8 milyar TL değerinde 32 adet kira sertifikası ihracı gerçekleştirmiştir. 24 Haziran 2020 yılında 369 gün vadeli ve 4 dönemsel kira ödemeli kira sertifikası ihracı da ülkemizdeki ilk getirisi katılma havuzuna referanslı ihraç olarak kabul edilmiştir (www.emlakkatilim.com.tr, 06.04.2021). Tablo 3.14’de bankanın 2010-2020 yılları arasındaki kira sertifikası ihraç bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 3.14. Emlak Katılım Bankası Kira Sertifikası İhraç Bilgileri (2010-2020)

Emlak Katılım Bankası	İhraç Miktarları (TL)	İhraç Miktarları (USD)	İhraç Miktarları (MYR)
2010-2017	-	-	-
2018	-	-	-
2019	-	-	-
2020	4.804.198.000,00	-	-
Toplam	4.804.198.000,00	-	-

Kaynak: TKBB, 2021

3.8. Sukukun Avantajları ve Dezavantajları

3.8.1. Sukukun Avantajları

- Sukukun faizsiz yatırım aracı olması nedeniyle İslami bakımdan hassasiyeti olan kesim için iyi bir yatırım ve finansman alternatifi olmaktadır.
- Sukuk, ihracı gerçekleştiren tarafın sahibi olduğu varlıklar karşılığında fon sağladığı, ihtiyacı olan finansmanı temin ettiği ve faiz nedeniyle atıl kalan sermayeyi ekonomiye kazandırdığı bir finansman ürünüdür.
- Varlığa dayalı bir finansman ürünü olması nedeniyle konvansiyonel sistemdeki finansman ürünlerine kıyasla daha düşük risk taşımaktadır ve muhtemel krizlere karşı daha dayanıklıdır.
- Sukukun dünya genelinde yaygınlaşmasıyla birlikte petrol zengini Körfez ülkelerinin sermayelerinin ülkemizdeki yatırımlar için çekilmesini sağlayabilecek yapıda bir araçtır.
- Sukuk İslami ilkelere uygun olsa da yalnızca Müslüman kesime hitap etmeyip evrensel olarak tüm yatırımcıları kapsamaktadır.
- Sukuk yalnızca özel sektör yatırımları için değil devletin gerçekleştireceği büyük çaplı projelere de fon sağlamaktadır.
- Dünyanın birçok yerindeki borsalarda kote edilen sukuklar alternatif sermaye piyasası aracı olarak yabancı firmalar tarafından da ihraç edilmektedir.
- Uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından yapılan risk/getiri analizleri yatırımcılara ve tasarruf sahiplerine yol gösterici olmaktadır.
- İhraççı ve yatırımcı yelpazesinin geniş olması nedeniyle fon ihtiyacı olan işletmelerin büyük bir kısmına hitap etmektedir.
- Katılım bankalarının yatırımcılarına sunduğu katılım payından daha yüksek getiri sağlamaktadır (Nur, 2019: 77-78).
- Sukuk bir hakkı temsil ettiği için riskin taraflar arasında paylaşımı söz konusudur.
- Sukukun konusunu reel varlıklar ve haklar oluşturduğu için spekülatif durumların ve buna bağlı krizlerin oluşmasında etkisi düşük bir alternatiftir (Buldum, 2016:55).
- Borç temelli olmayan ve likit yapıdaki sukuklar istenilirse ikincil piyasalarda işlem görebilmektedir.

- Sukuk sahipleri bazı vergi avantajlarından yararlanmaktadırlar. TL cinsinden kira sertifikalarında elde edilen gelirlerden 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) %10 vergi alınmakta olup ayrıca kaynak kuruluş ile VKŞ arasındaki transfer ve satım işlemlerinden vergi alınmamaktadır (Fındık, 2020:76,77).

3.8.2. Sukukun Dezavantajları

- Sukuk sözleşmelerinin yapılmasının diğer piyasa araçlarına kıyasla daha karmaşık, detaylı ve sınırlarının olması ve bunları yerine getirecek düzeye sahip elaman sayısının yetersiz olması.
- İnsanlar mevduat bankaları ile katılım bankaları arasındaki farklılığı yeteri kadar bilmedikleri için iki banka sistemini de aynı görmektedirler.
- Kar payı ile faiz arasındaki farklılığı bilmeyen kesime bunu anlatacak sistemin yetersiz kalması (Fındık, 2020:76,77).
- İslami prensiplere göre oluşturulan sukuk sistemi bazı koşullara uyum sağlayamayabilir.
- Ülkelerin ve toplulukların İslami kuralları değerlendirme farklılıkları nedeniyle finansal anlamda standart bir sukuk uygulamasından söz edemeyiz.
- Tasarruf sahiplerinin satın almış oldukları sukukları uzun dönem yatırımı olarak değerlendirmeleri ikincil piyasaların gelişmesi önünde büyük bir engel olarak görülmektedir.
- Faizli tahvillere alternatif olarak görülen sukukun geleneksel enstrümanlara göre risk taşıyor olması faiz hassasiyeti olmayan kesimi cezbetmemektedir.
- Yapılan ihraçlarda bireysel yatırımcıların göz ardı edebilmesi sukukun tabana yayılmasına engel olmaktadır (Nur, 2019: 79-80).
- Bazı sukuk türlerinin ikincil piyasalarda işlem görmesine izin verilmemesi ikincil piyasalardaki sukuk çeşitliliğini kısıtlamaktadır.
- Selem, İstisna ve Murabaha sukuklarının ikincil piyasalarda işlem görmesinin uygun görülmemesi bu sukuk türlerinin yaygın uygulanmasına fırsat vermemektedir (Aslan, 2012:116).

3.9. Türkiye’de ki Sukuk Piyasasında Karşılaşan Sorunlara Yönelik Öneriler

Ülkemiz sukuk piyasasında yer alan bazı sorunlar tespit edilmiştir. Sukuk piyasamızın hızlı gelişme göstererek mevcut durumundan daha iyi bir noktaya

gelebilmesi için karşılaşılan sorunlara yönelik öneriler sistematik olarak aşağıda sıralanmıştır

1. İslami finans ürünleri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olunmaması

Sukukun birçok türü olmasına rağmen bu konudaki bilgisizlik ve hukuki düzenlemelerdeki eksiklik tüm sukuk türlerinin uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Bu yüzden sukuk piyasasının gelişmesi adına İslami finans konusunda uzmanlaşmış personel sayısının artırılması, yatırımcıların medya aracılığıyla İslami finans konusunda bilgilendirilmesi, bankaların ürünlerini iyi bir pazarlama tekniği ile sunmaları ve yasal olarak uygunluk sağlanması gerekmektedir.

2. Kira sertifikası tanımının dar kapsamlı olması

Ülkemizde sukuk, “ kira sertifikası” adı ile anılmaktadır ve SPK tebliğinde de bu şekilde düzenlenmiştir. Uluslararası sukuk piyasasında kira sertifikası yalnızca icara sukuk türünü ifade etmektedir. Bu durum diğer sukuk türlerinin gelişimine engel olmakla birlikte özünde kiralama olmayan sukuk türlerinin bu şekilde ifade edilmesi uygulama açısından doğru olmamaktadır. Zaman içerisinde sukuk piyasasının genişlemesi ile bu isim ve anlam karmaşası sıkıntı oluşturacaktır. Bu nedenle tüm sukuk türlerini kapsayacak şekilde bir isimle ifade edilmedi.

3. Sukukun bazı kaynaklarda İslami tahvil olarak ifade edilmesi

Tahvil ile sukuk arasında bazı benzerlikler olmasına rağmen özünde birbirinden ayrı şeyleri ifade etmektedirler. İslami olmayan ürünlerin sukuka benzetiliyor olması yatırımcılar üzerinde yanlış bir algı oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumda sukuk piyasasının gelişmesine engel olmaktadır. Bu nedenle sukukun İslami olmayan ve faiz içeren ürününün yerine kullanılmasının önüne geçilmelidir.

4. Vergisel düzenlemelerin yalnızca icara sukuka yönelik olması

Ülkemizdeki vergisel düzenlemeler tüm sukuk türlerini kapsayacak şekilde yapılmalıdır. Aksi takdirde bu durum yalnızca bir sukuk türünün gelişme göstermesini sağlayıp diğer türlerin geri planda kalmasına neden olacaktır.

5. Sukuk alanında devlet teşviklerinin yetersizliği

Devlet tarafından sunulan teşviklerle sukuk piyasası yatırımcılar adına daha cazip hale getirilmelidir. Hazine tarafından gerçekleştirilen ihraçlara yönelik sağlanan

teşviklerin kurumsal yatırımcıları da kapsamı sukuk piyasası adına faydalı olabilecektir.

6. Ortaklığa dayalı sukuk türlerine gereken önemin verilmemesi

Üretime yönelik olan mudaraba ve muşaraka sukuk türlerine önem verilmesi reel ekonomiye katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu türlerin kar ve zarar ortaklığına dayalı olması yatırımcılar arasında risk paylaşımını sağlayacaktır.

7. Sukukun piyasada fiyatlandırılmasının tahvil fiyatlandırılması gibi yapılması

Sukukun fiyatlandırılmasının faiz esaslı bir ürünün göstergelerine göre yapılması yatırımcılar açısından uygun bulunmamaktadır. Bu nedenle sukukun yapısına ve İslami ilkelere uygun bir fiyatlandırma modeli adına çalışma başlatılması yerinde olacaktır.

8. Sukuk ihraçlarının daha çok büyük ve nitelikli yatırımcılara yönelik olması

Ülkemizde gerçekleştirilen sukuk ihraçları daha çok büyük ve nitelikli yatırımcıları kapsamaktadır. Orta ve küçük ölçekli yatırımcılara sunulan sukuk ihraçları yetersiz olduğu için bu yatırımcılar geleneksel bankacılık alanına yönelmektedir. Sukuk arzı bireysel yatırımcıları da kapsayacak şekilde gerçekleştirilerek potansiyel müşterilerin İslami finans piyasasına dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

9. İkincil piyasasının oluşturulması için gerekli düzenlemelerin yapılmaması

Sukukların ikincil piyasalarının oluşması likiditenin sağlanmasında önem arz etmektedir. Bu nedenle sukuk türlerinin ikincil piyasalarda işlem görebilmeleri adına gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

10. Uzun vadeli sukuk ihraçlarının yetersiz olması

Ülkemizde sukuk ihraçları daha çok kısa ve orta vadelidir. Sermaye piyasası açısından değerlendirdiğimizde yetersiz bir süreyi ifade etmektedir. Bu durum finansal ürünün ikincil piyasasının oluşmasına fırsat vermemektedir. Dünyada uzun vadeli sukuk ihraçları gerçekleştirilmektedir. Ürünlerin ikincil piyasalarda işlem görmesi hem sukuk ihraçlarına olan talebi arttıracaktır hem de sukukun daha likit olmasını sağlayacaktır. Türkiye daha uzun vadeli ihraçlarla sukuk piyasasının gelişmesini olumlu yönde etkileyecektir.

11. Sukuk piyasasında tüm türleri kapsayan standartların oluşturulmaması

Ülkemizde daha çok kira sukuku alanında düzenlemelerin yapılması mevcut diğer sukuk türlerini de kapsayan ortak kuralların oluşmasına engel teşkil etmektedir.

12.Büyük projelerin finansmanında istisna sukuk türünden yeteri kadar yararlanılmaması

Yap-işlet-devret yöntemi kullanılarak gerçekleştirilecek büyük çaplı projelerde istisna sukuktan yararlanılması kaynak bulma noktasında devlete kolaylık sağlayacaktır.

13. İç ve dış borçlanmada sukuktan yeterince yararlanılmaması

Bütçe açıklarına, ülkemizin kalkınmasına hizmet edecek yatırım projelerine ve ekonomik kalkınma programlarına kaynak sağlamak amacıyla kullanılabilecek bir finansman ürünüdür.

14. Uygulanması aşamasında hakkında ikilemlerin söz konusu olduğu icara sukuk ihracına fazlaca yer verilmesi

Ülkemizde en çok icara sukuk türünde ihraçlar gerçekleştirilmektedir. Ancak uygulamalardaki bazı noktalar İslami uygunluk açısından ikilemler oluşturmaktadır. İcara sukuk türünde ihraca konu varlığın geri alım taahhüdünde bulunularak devrinin gerçekleştirilmesi nedeniyle gerçek bir satışın olmadığı ileri sürülmektedir. Bu karmaşayı azaltmak adına varlığa dayalı ihraçlara yani mülkiyet hakkının tamamen devredildiği sukuk türlerinin uygulanmasına öncelik tanınmalıdır.

15. Özel Sektör İhraç sayısının yetersiz olması

Ülkemizdeki sukuk ihraçları daha çok katılım bankaları tarafından yapılmaktadır. Özel sektörün bu konudaki bilgisizliği ihraçlardan uzak durmasına neden olmuştur Bu nedenle kurumlar tarafından kira sertifikası tebliği ve sukuk işlem adımları hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

16. Sukuk ihraçlarının gerçekleştirilmesi için VKŞ'nin kurulmasının zorunlu olması

Diğer finansal ürünlerinin aksine sukuk ihracının gerçekleştirilmesi için VKŞ'nin kurulmasının zorunlu olması nedeniyle maliyetler artmakta, süreç uzamakta ve uygulama da ihraç işlemi daha karışık hale gelmektedir. Bu duruma dair düzenlemelerin yapılması diğer ürünlerle rekabet edilmesi adına yararlı olacaktır.

17. Sukuk ihraçlarında devlet desteğinin yeterli düzeyde olmaması

Türkiye’de açılan kamu katılım bankaları sukuk piyasasına olan güveni ve ilgiyi arttırmıştır. Devlet destekli piyasalar yabancı yatırımcılar açısından da güven oluşturacak ve dışardan gelecek yatırımlar iktisadi canlanmayı sağlayacaktır. Ayrıca kamu bankaları da kurulurken gerekli kaynağı sukuk ihracı yoluyla sağlamaktadır. Türkiye 2019 yılında küresel sukuk piyasasında kurumsal ihraçlarda 2. kamu ihraçlarında da 7. olmuştur. Devlet desteklerini sürdürerek sukuk piyasası ihraçlarına yönelik faaliyetlerde bulunmalıdır.

18. Denetimi bağımsız kuruluşlarca yapılan danışma ve denetleme kurulunun olmaması

Ülkemizde gerçekleştirilen sukuk ihraçlarının İslami kurallara uygunluğu denetlenmemektedir. SPK’nın da bu konuda bir çalışması mevcut değildir. Ülkemizin aksine İslam ülkelerinde sukuk ihraçlarına konu faaliyetlerin İslami kurallara uygunluğu hummalı bir şekilde denetlenmektedir. Bu durum yabancı yatırımcıların ülkemizdeki ihraçlara uzak durmasına sebep olacaktır. Bunun önüne geçilmesi adına İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu düzenlemelerine uyan bir mevzuat ve denetim görevini yerine getirecek bir kurum oluşturulmalıdır. Ayrıca ülkemizde bağımsız bir danışma kurulunun varlığı uygulamalarda birlik sağlayacaktır.

19. İslami ürünlere uygun derecelendirme yapacak kurumların olmaması

Sukuk ihraçlarının derecelendirilmesi uluslararası kurumlar tarafından yapılmaktadır. Ancak bu kurumlar bağımsızlık göstermeyerek siyasi olaylardan etkilenmişlerdir. Ayrıca İslami finans ürünleri konusunda ve fikhî açıdan yeterliliği olan kurumlarca derecelendirme yapılması uygun olacaktır. Dünyada ve Türkiye de bu anlamda İslami ürünlere uygun derecelendirme yapacak kurum bulunmamaktadır. Bu durumda yatırımcıların ihraç öncesi şirketler hakkında yeterli bilgi sahibi olmalarını engellemektedir. Bu nedenle Türkiye bu ihtiyacı karşılamak adına çalışmalar yapmalıdır.

Ayrıca sukukun dayanak varlık garantisi krizlere karşı daha dirençli olmasını sağlamıştır. Bu nedenle ileride oluşabilecek krizlere karşılık riskin azaltılması adına sukuk piyasasının geliştirilmesi yerinde olacaktır. Bunun yanında ülkemiz sukuk piyasası yeni bir yapı olması nedeniyle dünya genelindeki uygulamalar detaylı olarak incelenmelidir. Ancak sukuk piyasası başarılı devletlerin sukuk uygulamalarını birebir

almak yerine gerekli olan bilgileri kendi hukuki ve ekonomik yapımıza uygun olarak sukuk piyasamıza uyarlamamız yerinde olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanların zaman içerisinde ellerinde bulundurdıkları paralarla yatırım yapma isteği finansal piyasaların ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Piyasalarda yer alan ürünler insanların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bankacılık sektörünün ekonomik hayattaki varlığı ve gücü aşamalı olarak sürekli büyüme göstermiştir. Konvansiyonel bankacılık çok uzun süre faize dayalı ürünlerle vardığını sürdürmüştür. Faiz hassasiyeti nedeniyle konvansiyonel bankacılıktan uzak duran kesimin ihtiyacı olan İslami bankacılık, beraberinde katılım bankacılığını getirmiştir. Ancak Türkiye bankacılık sektöründe yerini alan katılım bankaları, mevduat bankaları ile yatırım ve kalkınma bankalarına alternatif olarak değil onları tamamlayıcı bankalar olarak kurulmuşlardır. Katılım bankalarının sektör içerisinde aktif büyüklük payı son yıllarda artan bir ivme göstererek Aralık 2020 itibarıyla %7,16 olmuştur. Türkiye Katılım Bankaları Birliği, katılım bankacılığının aktif büyüklüğünün 2025 yılında bankacılık sektörünün %15'ine tekabül etmesini hedeflemiştir. %7,16 değeri bize bahsedilen hedefe uzak olunmadığını fakat biraz fazla çaba gerektirdiğini düşündürmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde bankacılık sistemi tarihi gelişimi, sektördeki banka türleri ve fonksiyonları incelenerek katılım bankacılığının daha iyi anlaşılması istenmiştir.

İslami bankacılığın en temel amacı, faizden uzak duran kesimin sermaye artışında aktif rol oynaması için gerekli olan ortamın oluşturulması ve İslami şartlar doğrultusunda ekonominin gelişmesine katkı sağlamaktır. Katılım bankaları farklı finansal araçlarla reel ekonomiyi finanse ederek temel amacını gerçekleştirmektedir. Bunun yanında kar ve zarar ortaklığı yöntemiyle topladıkları fonları da müşterilerine nakit olarak vermeyip, mal ve hizmet tedariki, sermaye ortaklığı, finansal kiralama gibi modellerle kullandırırlar. Emek faktörünün üretim dışı kalarak faiz üzerinden geçimin sağlayan bir grubun oluşmasının İslami açıdan uygun görülmemesi nedeniyle bu durumun önüne geçmek ister. Petrol üreticisi İslami devletlerin tasarruflarından yararlanma düşüncesi de katılım bankalarının benimsenmesinde etkili olmuştur. Katılım bankaları daha çok ihracat gibi yöntemleri kullanarak ülkemize döviz girmesini sağlamakta ve uluslararası ticarete gerekli desteği sunmaktadır. Tüm bu katkılarının yanında ticari faaliyetlerin kayıt dışı kalmasının önüne geçilerek vergi gelirlerinin artmasına katkı sağlamaktadır.

Covid-19 pandemi sürecine rağmen 2020 yılında büyüme gösteren katılım bankaları kar ve zarar esaslı çalıştıkları için ekonomik sıkıntı ve kriz dönemlerinden konvansiyonel bankalara göre daha az etkilenmektedir. Yıl sonu itibariyle %50'nin üzerinde büyüme sağlayan ülkemizdeki katılım bankalarının konsolide olmayan toplam aktif büyüklüğü 2020 yılında bir önceki yıla göre %53,7 artışla 437,1 milyar TL'ye ulaşmıştır. Katılım bankalarının net dönem kârı, 2019'da elde edilen 2,4 milyar TL'den %52,4 oranında artarak 2020 yılında 3,7 milyar TL'ye çıkmıştır. Öz kaynak toplamı ise %26,8'lik artışla 27,6 milyar TL'ye yükselmiştir. İslami bankacılık dünyada ve ülkemizde hızla büyüme göstermiştir. Sektördeki payını arttırmak isteyen katılım bankaları yeni faizsiz finansal ürünlere ihtiyaç duymuştur. İslami piyasalarda faiz hassasiyeti nedeniyle tasarruflarını elinde bulunduran kesimi sisteme dâhil etmek adına yeni finansal ürünler geliştirilmiştir. Bunların içerisinde en hızlı şekilde büyüyen sukuk olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde faizsiz bankacılığın ve Türkiye'de katılım bankacılığının tarihsel gelişimi, özellikleri, fon toplama ve kullandırma yöntemleri, güçlü ve zayıf yönleri ele alınarak sukuk piyasasının daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir.

Çalışmadaki temel amaç, İslami piyasaların en çok kullanılan ürünlerden biri olan sukuk hakkında bilgi vermenin yanında dünyadaki ve ülkemizdeki sukuk uygulamalarını ve gelişimini inceleyerek, Türkiye sukuk piyasasında karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri geliştirmek ve geliştirilmesi yönünde atılacak adımlara katkı sağlayabilmektir. Faizsiz finansman ürünü olan sukuk sayesinde faiz nedeniyle geleneksel bankacılıktan uzak duran tasarruf sahiplerinin yastık altı tuttıkları para reel ekonomiye kazandırılmaktadır. Faizsiz finansman ürünlerinin reel ekonomiyi desteklemesi ekonominin canlanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca sukuk ihracı ekonomik krizler karşısında riskin azalmasını sağlayarak kırılmaları daha aza indirmektedir. Pandeminin olumsuz etkisini azaltmak amacıyla hükümetler mali açığı arttıran teşvik paketlerine yönelmiştir. Bu durum karşısında Merkez Bankası da mali konumunu desteklemek amacıyla borçlanmaya yönelmiştir. Sukuk ihracı yoluyla kaynak sağlanmak istenmesi sukuku daha cazip hale getirebilir. Ayrıca bütçe açıklarına, ülkemizin kalkınmasına hizmet edecek yatırım projelerine ve ekonomik kalkınma programlarına kaynak sağlamak amacıyla kullanılabilir. Özel sektör ve kamu sukuk ihracı yoluyla bilançolarındaki gayrimenkullerini değerlendirmek ister. Tüm bunların yanında sukuk, Orta Doğu, Körfez ülkeleri ve dünyadaki birçok ülkenin sermayesinin ülkemizdeki yatırımlar için

çekilmesini sağlayabilecek yapıda bir araçtır. Çalışmanın üçüncü bölümünde öncelikli olarak sukukun tanımı, faizsiz bankacılık sistemi içindeki işleyişi, türleri ve diğer yatırım araçlarıyla karşılaştırılması yapılmıştır. Ardından ise sukuk piyasasının dünya ve Türkiye’deki gelişim süreci ve uygulamaları gerçekleştirilen ihraçlar baz alınarak değerlendirilmiştir. Son olarak da ülkemiz sukuk piyasasında yaşanan sorunlara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Sukuk, katılım finans dünyasının büyümesinde itici güç olarak ifade edilmektedir. Sukuk varlıkları 2019 yılında gerçekleştirilen 3.420 adet ihraç işlemi sonucunda %15 artışla yaklaşık 538 milyar dolara kavuşarak toplam varlıkların içindeki payını %19 yapmıştır. Sukuk varlıklarının 242 milyar dolarını Malezya, 118 milyar dolarını Suudi Arabistan ve 57 milyar dolarını da Endonezya almıştır. Bu üç ülkenin sukuk varlıkları pazarın %69’nu ifade etmektedir. Küresel sukuk ihracı 2018 yılında 123,15 milyar dolarken yıllık %18,32 artış göstererek 2019 yılında 145,70 milyar dolara yükselmiştir. 2019 yılı sukuk ihracında en fazla paya sahip olan ülke %43,16’lık payla Malezya olmuştur. Bu ülkeyi Suudi Arabistan (%19,54), Endonezya (%13,33), Türkiye (%8,97), BAE (%6,39), Katar (%3,44) ve Bahreyn (%1,96) takip etmektedir. S&P verilerine göre 2020 yılı toplam sukuk ihraç tutarı 139,8 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Malezya sukuk piyasasındaki hâkimiyetini devam ettirirken Suudi Arabistan, Endonezya, Türkiye, BAE gibi ülkelerin sukuk hacimlerini artırarak sukuk piyasasında güçlü bir temel oluşturmaya çalıştıkları düşünülmektedir.

Türkiye’deki katılım bankaları sukuk ihraçlarında yıllar itibariyle düzenli artış görülmüştür. Katılım Bankaları 2010 yılından günümüze kadar toplam 130 milyar TL, 4.1 Milyar USD ve 2 Milyar Malezya Ringiti tutarında sukuk ihracı gerçekleştirmiştir. 130 milyar TL’lik sukuk ihracında en fazla paya sahip olan banka Albaraka Türk Katılım Bankası’dır. Bu bankayı Ziraat Katılım Bankası (%20) ve Vakıf katılım Bankası (%19) takip etmektedir. Bu değerler bize devlet destekli kamu bankalarının kurulmasının katılım bankacılığı sukuk ihraçlarını önemli miktarda arttırdığını göstermektedir. Devlet tarafından yapılan sukuk ihraçları, kamu katılım bankalarının ihraçları, yapılan yasal düzenlemeler, vergi avantajları ve tüm sukuk yapıları için sağlanan vergi tarafsızlığı sukuk piyasasını daha cazip hale getirmiştir. Ayrıca devlet tarafından ihraçların gerçekleştirilmesi yatırımcılar açısından güven ortamı oluşturmaktadır.

Hazine Müsteşarlığı tarafından da 2012-2020 yılları arasında yaklaşık 75 milyar TL ve 10,5 milyar USD tutarında sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir. Altına dayalı kira sertifikaları arz edilerek 2018 yılında 2,5 ton, 2019 yılında 65,5 ton ve 2020 yılında 51 ton altın toplanmıştır. Hazine Müsteşarlığı yurt içi ve yurt dışı yatırımcılara yönelik yüksek tutarlı ihraçlar gerçekleştirmiştir. Yurt dışına gerçekleştirilen sukuk ihraçlarında vergi avantajı ya da teşvikler yoluyla yabancı ülkelere kaynak aktarımı sağlanabilir. Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan ihraçlar sayesinde Orta Doğu ve Körfez ülkelerinden kaynak sağlanması mümkün olabilecektir. Ülkemizde kamu tarafından gerçekleştirilen sukuk ihraçlarında yıllar itibariyle düzenli artış olması sukuk piyasasının yatırımcı ve girişimci açısından benimsendiğini ifade edebilir.

Son olarak ülkemiz sukuk piyasası incelendiğinde bazı sorunlar tespit edilerek bunlara yönelik önerilerde bulunulmuştur. Yeteri kadar bilgi sahibi olmayan yatırımcıların medya aracılığıyla İslami finans konusunda bilgilendirilmesi, bankaların ürünlerini iyi bir pazarlama tekniği ile sunmaları ve yasal olarak uygunluk sağlanması gerekmektedir. Kira sertifikası yerine tüm sukuk türlerini kapsayacak bir isim kullanılması daha doğru olacaktır. Olası krizlere karşılık riskin azaltılması adına sukukun direncinden yararlanılmalı ve tahvile alternatif bir ürün olarak ifade edilmesine izin verilmemelidir. Sukuk ihraçlarını derecelendirecek, denetleyecek ve bağımsız danışmanlık yapacak kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Sukuk arzı büyük ve nitelikli yatırımcıların yanında bireysel yatırımcıları da kapsayacak şekilde gerçekleştirilerek potansiyel müşteri arttırılmalıdır. Sukuk alanında başarılı ve tecrübeli ülkelerin sukuk piyasaları incelenip elde edilen yararlı bilgiler ülkemize uyarlanmalı ve kamu destekli ihraçlar artarak devam etmelidir. İslami uygunluk açısından ikilemlerin önüne geçmek adına daha çok varlığa dayalı ihraçlara yer verilmelidir. Sukukun ikincil piyasalarda işlem görmesi ve likiditesinin artması talebi arttıracak ve daha uzun vadeli ihraçlar sukuk piyasasının gelişmesini olumlu yönde etkileyecektir. Vergisel düzenlemelerin tüm türleri kapsayacak şekilde düzenlenmesi, ortaklığa dayalı sukuk türlerine gereken önemin verilmesi, sukukun piyasada yapısına uygun olarak fiyatlandırılmasının yapılması, iç ve dış borçlanmada sukuktan yararlanılması, sukuk piyasasında tüm türleri kapsayan standartların oluşturulması, büyük projelerin finansmanında istisna sukuk türünden yararlanılması sukuk piyasasının gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ülkemizdeki ihraç rakamlarının yıllar itibariyle istikrarlı yükselişi yatırımcı ve ihracı

gerçekleştirenler tarafından talep edildiğini göstermektedir. Sukuk piyasamızdaki eksikliklerin tamamlanması ve gerekli düzenlemelerin yapılması sukuk piyasasını daha da canlanmasını sağlayacaktır. Sukuk günümüzde yalnızca İslami piyasalardaki yatırımcılar değil diğer piyasalardaki yatırımcılar tarafından da tercih edilen evrensel bir enstrüman olarak görülmektedir.

Sukuk piyasalarının gelişimi için önemli olan diğer bir husus da özel sektörün piyasadaki yeridir. Ülkemizde özel sektör sukuk ihraçlarının yaklaşık %90'ını katılım bankaları gerçekleştirmektedir. 2014-2019 yılları arasında özel sektör tarafından gerçekleştirilen 532 sukuk ihracının yalnızca 21'i finansal olmayan kuruluşlara aittir. Finansal olmayan kuruluşlara ait sukuk hacminin yetersiz olmasında özel sektörün potansiyelinin düşük olması, ekonomik koşullar, hükümet politikaları, belirli sektörleri kapsayan vergi teşvikleri, cari nakit akış sıkıntısı gibi nedenler söz konusu olabilir. 2020 yılı özel sektör sukuk ihraçlarını pandeminin etkilemiş olması büyük olasılıktır. Ülkemizde özel sektör sukuk ihraçlarında önemli payı nitelikli yatırımcılar almaktadır. Bu nedenle özel sektörde sukukun tabana yayılmasını sağlamak adına teşvikler yapılması yerinde olacaktır.

Bütün yönleriyle sukuku ele almak bu tez çalışmasında mümkün olmamaktadır. Finansal olmayan özel sektör kuruluşlarının sukuk ihraç hacimlerinin banka ve hazine ihraçlarına oranla yetersiz olması nedeniyle yapılan çalışmalarda detaylı olarak ele alınmamıştır. Bu alanın gelecekteki büyüme potansiyeline karşılık incelenmesinin ve bundan sonra yapılan çalışmalarda bu alana özel olarak yer verilmesinin literatüre katkı sağlayabileceği beklenmektedir. Dünya genelindeki ihraçları değerlendirdiğimizde önümüzdeki dönem sukuk piyasasının gelişim göstereceğini söylemek mümkün olacaktır. Ülkemiz sukuk piyasasının da önerileri dikkate alması sonucunda kamu ve kurumların sukuk ihraç değerlerindeki artışla birlikte özel sektör ile kamu işbirliği içinde sukuk ihraçlarının gerçekleştirilmesi sayesinde küresel sukuk piyasasındaki payını arttırması kuvvetle muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Y., vd., (2004) Türkiye'de 1980'li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Aktaş, M., (2017) Muşaraka Sukuk ve Türk Hukukunda Düzenlenişi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 1-48.
- Aktepe, İ.E., (2010) İslâm Huku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık, Bilge Yayınları, İstanbul.
- Alkış, A., (2013) İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri, Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 120-133.
- Allaham, A., (2018) Katılım Bankacılığında Sukuk Uygulaması: Dünya ve Türkiye'de Karşılaştırması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Rize.
- Altaylı, H., (2019) Katılım Bankacılığı Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Analiz, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Avrasya üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Trabzon.
- Arabacı, H., (2018) Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016), Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2(3), 25-42.
- Aslan, H., (2012) Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Atlı, F., (2019) Yenilikçi Bir İslami Finansal Enstrüman Olarak Sukuk: Malezya İncelemesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans), Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası Ekonomi ve Finans, Ankara.
- Avcu, E., (2015) Katılım Bankacılığı ve Sukuk Modelleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- Aydın, N., (2012) Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir.
- Bafra, E., (2016) İslami Bankacılıkta Sukuk (Kira Sertifikaları) ve Uygulaması, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bayındır, S., (2015) Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları) (1. b.), Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Bostan, F.,(2021) Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi: Entropi, Vikor ve Topsis Yöntemleriyle Bir Uygulama (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Gümüşhane.
- Buldum, G., (2016) Katılım Bankacılığı ve Sukuk (Kira Sertifikası) : Bir Katılım Bankası Örneği Olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret Ve Para Yönetimi, İstanbul.
- Coşkun, A., (2008) Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul.
- Çağlar, A., (2019) Türkiye’de Katılım Bankacılığının Finansal Derinliğin Sağlanmasına Katkısı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi , İktisat Anabilim Dalı, Bilecik.
- Çebi, A., (2018) Finansman Modeli Olarak Sukuk, Türkiye’deki İşleyişi ve Muhasebeleştirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Üniversitesi, Muhasebe ve Finans Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çidem, T., (2020) Türkiye’de Katılım Bankacılığı: Mevcut Durum, Tartışmalar ve Öneriler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı , Sivas.
- Çiftçiöğlü, E., (2019) Türkiye’de Katılım Bankacılığının Türk Finans Sistemi İçerisindeki Rolü Ve Önemi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Çivi, H. (1985) Türkiye’de Bankacılık-Teori, Uygulama ve Sonuçları, Fon Matbaası, Ankara.
- Çoban, Y., (2016) Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Finans Sektöründeki Yeri, (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çondur, F., (2000) Kamu Bankaları ve Özelleştirilmeleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

- Dağlı, H., Demir, M., (1994) Kalkınma Bankacılığının Fonksiyonel Gelişimi: TSKB Örneği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 49(1-2), 41-46.
- Daşçi, A., (2020) Türkiye’de Katılım Bankacılığı Bağlamında Banka Kredi Kanalının İşleyişi: Var Modeli Analizi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı ,Erzurum.
- Dikmen, S., (2019) Katılım Bankacılığı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı, Ankara.
- Doğan, İ., (2013) Katılım Bankaları Performans Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Gazi Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Doğan, Ö., (2011) İslami Sermaye Piyasası Araçları-Dünyadaki Büyüklüğü, Türkiye’de Uygulanabilirliği ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Ercankal, R., (2019) Bankacılık Riskleri Kapsamında Katılım Bankacılığında Operasyonel Riskler ve Ekonomik Analizi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erdoğan, D., (2011) Katılım Bankacılığı ve Türk Ekonomisine Katkıları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ersoy, M., Süner, A., (2018) Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Katılım Bankacılığında Kamu Girişimi, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 40 (2), 167-180.
- Ersöz, V. (2017) Katılım Bankacılığının Türkiyedeki Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Konya.
- Ertaştan, H., (2019) Sermaye Piyasası Araçlarından Faizsiz Finans Aracı Olarak Sukuk, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Finans Bilim Dalı, İstanbul.
- Fındık, M., (2020) Bir Finansman Ürünü Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi, Dünya ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gökgöz, A., (2015) Kira Sertifikalarının (Sukukun) Muhasebeleştirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 151-174.

- Gölcüklü, İ., (2016) III - 61.1 Numaralı Spk Tebliği Açısından Kira Sertifikaları (Sukuk), Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 32 (4), 203-237.
- Günaydın, A., (2015) Menkul Kıymet Olarak Sukuk İhracı ve Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Uludağ.
- Güney, A., (2014) Banka İşlemleri, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Güney, N., (2013) Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya.
- Güngören, M., (2013) Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi (5. b.), İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- IFSB, (2020) Stability Report, Kuala Lumpur: Islamic Financial Services Board.
- IIFM, (2020) Comprehensive Study Of The Global Sukuk Market, Islamic Financial Services Industry, <<https://www.iifm.net/wp-content/uploads/2020/09/IIFM-Sukuk-Report-9th-Edition.pdf> >.
- Kalaycı, İ. (2013) Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9(19), 51-74.
- Karabacak, A., (2015) Katılım Bankacılığı Ürün ve Hizmetleri Kapsamında Türkiye'deki Sukuk Uygulamaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Turgut Özal Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Karahan, H., Ersoy, H., (2016) Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması, Maliye Finans Yazıları, 93-114.
- Kaya, F., (2012) Bankacılık Giriş ve İlkeleri, Beta Yayınları, İstanbul.
- Keten, M., (2016) Borçlanma Aracı Olarak Sukuk: Sukuk İle Geleneksel Tahvillerin Risk Temelli Karşılaştırılması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Balıkesir.
- Kılıç, M., (2019) Katılım Bankacılığının Finansal Sektöre Katkısı: Türkiye Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Kılınç, Ö., (2014) Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Müşteri Tercih Kriterleri Üzerine Bir Uygulama: Isparta İli Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı, Konya.

- Kodra, A., (2018) Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Ekonomiye Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü, Finans Anabilim Dalı, İstanbul.
- Korkmaz, A., (2020) Katılım Bankacılığında Pazarlama Stratejileri ve Özellikler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü Sermaye Piyasası Anabilim Dalı, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sermaye Piyasası Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kömürcü, M., (2018) Katılım Bankacılığı ve Sukuk: Türkiye de Yapılmış Olan Sukuk İhraçları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, Finans Anabilim Dalı, Uluslararası Bankacılık ve Finans Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Köse, E., (2008) Kamu Bankalarının Ülke Ekonomisi ve Finansal Sistem Üzerindeki Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Kulak, H., (2014) Sermaye Piyasası Aracı Olarak Kira Sertifikası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ticaret Hukuku Bilim Dalı, Ankara.
- Kurdak Kurtarıcan, M., (2019) Kira Sertifikalarıyla Gayrimenkul Projelerin Finansmanı, (1.b.), Beta Yayınevi, İstanbul.
- Mücahitöğlu, N., (2015) Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Kiralamadaki Yeri, Diğer Finansal Kiralama Şirketleriyle Karşılaştırılması Ve Sektörde Sukuk Uygulaması Beklentileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Nur, M., (2019) Kamu Özel Sektör İşbirliği Yatırımlarının Finansmanında İslami Finans Aracı: Sukuk, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı, Sakarya.
- Okulu, A., (2017) Sukuk Uygulamaları ve Dünya Sukuk Piyasasının Gelişimi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı, Sakarya.
- Orhan, B.C ., (2018) Sukukun Yapısı ve İşleyişi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Finansman Bilim Dalı, Ankara.

- Osanmaz, M., (2020) Katılım Bankacılığında Ürün Çeşitliliğinin Değerlendirilmesi ve Geleneksel Bankacılık Uygulamaları İle Karşılaştırılması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Gaziantep.
- Özcan, S., (2015) Finansman Aracı Olarak Sukuk ve Muhasebe Sistematiği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bilim Dalı, Yalova.
- Özdemir, G., (2019) Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukukun Teorik Ve Hukuki Altyapı Yönüyle İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Aydın.
- Özen, E., (2018) Katılım Bankacılığına Özgü Yatırım Araçları Ve Dünyada Katılım Bankacılığı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Özkan, H., (2012) Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Niğde.
- Öztürk, K., (2015) Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri ve Ürün Hizmet Pazarlamasının Karlılık Üzerindeki Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Özulucan, A., Deran, A., (2009) Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 85-108.
- Parasız, İ., (2009) Para Banka ve Finansal Piyasalar, (9.b.), Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parlakkaya, R., Çürük, S., (2011) Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği, Ege Akademik Bakış, 11(3), 397-405.
- Pehlivan, P., (2016) Türkiye’ de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16(31), 296-324.
- Sakınç, Ö., Boyraz, F., (2018) Katılım Bankalarına Yönelik Yatırımcı Algısı: Çorum İli Örneği, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (1), 433-454.

- Sarı, E.S., Güngör, N., (2018) Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanında Hazırlanmış Lisansüstü Çalışmalar: Bir Literatür İncelemesi, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53(3), 1295-1312.
- Sarısakaloğlu, G., (2016) Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılmasının Kamu Bankaları Üzerindeki Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Çorum.
- Selçuk, S., (2019) Bankacılık Performans Ölçüm Yöntemleri ve Strateji Seçiminin Performansa Etkisi, Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması, İstanbul Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Finans Bilim Dalı, İstanbul.
- Sevil vd., (2013) Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar, (2. b.), Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Eskişehir.
- Sevilengül, O., (2001) Banka Muhasebesi, (3.b.), Gazi Yayınevi, Ankara.
- Söyler, İ., (2016) Hukuki ve Mali Boyutlarıyla Sukuk (Kira Sertifikaları), (1.b.), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Sümer, E., (2020) Sukukun Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi. İsedak Ve Uluslararası Kalkınma İşbirliği Genel Müdürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (Uzmanlık Tezi), Ankara.
- Şahin, E., (2007) Türkiye’de Düünden Bugüne Katılım Bankaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Şahin, S., (2011) Para Politikalarının Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Konya.
- Şahin, Y., (2019) Katılım Bankacılığında Türev Ürünler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Şekeroğlu, S., Özer, K., (2017) Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı, Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi, 4(2), 15-25.
- Şimşek, B., (2006), Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Örnek Bir Uygulama, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bankacılık Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (2018), Kira Sertifikası Yatırımcı Klavuzu, 1-5. Ankara.
- Tabakoğlu, A., (2013) İslam İktisadına Giriş, Dergah Yayınları, İstanbul

- Tarhan, M., (2019), Katılım Bankalarında Finansal Tablolar Ve Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tekçam, R., (2002), Özel Finans Kurumlarının Türk Mali, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul
- Tetik, N., Şahin, A., (2020) Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 34(2), 293-314.
- Tok, A. (2006) Türk Hukukunda Katılım Bankalarının Fon Toplama ve Kullandırma İşlemleri ile Klasik Bankacılık İşlemleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi , Hukuk AnaBilim Dalı, İstanbul.
- Tok, A. (2009) İslami Finans Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi (Yeterlilik Etütü), Ankara.
- Tolon, M., (2004) Ticari Bankalarda Pazarlama Stratejilerinin Uygulanması ve Türkiye’deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Alan Çalışması, Verimlilik Dergisi, 63-68.
- Topdağ, D., (2018) Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türkiye’deki Katılım Bankaları Üzerine Bir Nedensellik Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Ekonometri Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Tunç, H., (2010) Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması, (8. b.), Nesil Yayınları, İstanbul.
- Türk, B., (2020) Katılım Bankacılığına Üniversiteli Gençlerin Bakışı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yazıcı, M., (2015) Bankacılığa Giriş, Beta Yayınları, İstanbul.
- Yenice,İ., (2019) Katılım Bankacılığının Türkiye Ekonomisine Etkileri; 2015-2018 Yılları Arası, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı ,İstanbul.
- Yetiz, F., (2016) Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi, Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 107-117.

Yılmaz, E., (2014) Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi (68), 81-100.

Yılmaz, O., (2018) Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Kamu Bankalarının Sektör İçindeki Yeri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Siyaset ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Albaraka Türk Katılım Bankası,< <https://www.albaraka.com.tr/ortaklik-yapisi.aspx>>(15.05.2021).

Albaraka Türk Katılım Bankası,<<https://www.albaraka.com.tr/albarakayi-taniyin.aspx>> (26.10.2020).

Albaraka Türk Katılım Bankası,<<https://www.albaraka.com.tr/documents/yatirimci-iliskileri/faaliyetraporlari/2020-faaliyet-raporu.pdf>> (05.04.2021).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, <www.bddk.org.tr/file:///D:/2020/banka/veri_000014_64.pdf>, (04.11.2020).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu,<https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/BankaciliktaYapisal_Gelismeler/11085bygr_2011.pdf> (10.09.2020).

Emlak Katılım Bankası,<<https://www.emlakkatilim.com.tr/assets/uploads/sozlesme-form/sozlesme/2020-Faaliyet-Raporu.pdf>> (06.04.2021).

Kamuyu Aydınlatma Platformu,<<https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/788688>>(15.05.2021).

Kuveyt Türk Katılım Bankası,<<https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-bilgiler/ortaklik-yapisi>> (15.05.2021).

Mevzuat Bilgi Sistemi,<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4749.pdf>> (18.05.2021).

Resmi Gazete,<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130607-14.html>>(18.05.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı,< <https://www.hmb.gov.tr/borclanma-genel-mudurlugu-istatistikler>> (06.03.2021).

Türkiye Finans Bankası Katılım Bankası,<<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/turkiye-finansi-taniyin/Sayfalar/turkiye-finanshakkinda.aspx>>(26.11.2020)

Türkiye Finans Katılım Bankası,<<https://www.turkiyefinans.com.tr/Lists/FinansalRaporlar/Attachments/66/2020%20Faaliyet%20Raporu.pdf>> (29.04.2021).

Türkiye Finans Katılım Bankası,< <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/sayfalar/ortaklik-yapisi.aspx>>(15.05.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,<www.tkbb.org.tr/file:///C:/Users/pc/Desktop/tez%20verileri/ver.pdf >(10.05.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,< <https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>>(15.05.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,< <https://tkbb.org.tr/veri/sukukihraclari> (15.04.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,< https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/EY_TKBB_Rapor_TR_v17_WEB.pdf >(06.04.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,< https://tkbb.org.tr/Documents/ozet_sukuk_raporu_nisan_2021.pdf (15.05.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,<<https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Turk-Finans-Sisteminde-Katilim-Bankaciligi-araliik-2017.pdf> (10.04.2020).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,<www.tkbb.org.tr/file:///C:/Users/pc/Desktop/25.11.2020/Faaliyet_Raporu_2019-2020.pdf (04.06.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği,<[tkbb.org.tr/file:///C:/Users/pc/Desktop/EY_TKBB_Rapor_TR_v17_WEB%20\(1\).pdf](http://tkbb.org.tr/file:///C:/Users/pc/Desktop/EY_TKBB_Rapor_TR_v17_WEB%20(1).pdf) > (04.05.2020)

Vakıf Katılım Bankası,<<https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/vakif-katilim-bankasi-as-2020-yili-faaliyet-raporu.pdf>> (15.04.2021).

Vakıf Katılım Bankası,< <https://vakifkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/ortaklikyapisi>> (15.05.2021).

Vakıf Katılım Bankası,<<https://vakifkatilim.com.tr/tr/hakkimizda/vakif-katilimitaniyin>> (26 11 2020).

Ziraat Katılım Bankası, < <https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/inlinefiles/ziraat%20Kat%C4%B1l%C4%B1m%20Bankas%C4%B1%2031.12.2020%20Faaliyet%20Raporu.pdf>> (12.04.2021).

Ziraat Katılım Bankası,< <https://www.ziraatkatilim.com.tr/yatirimci-iliskileri/ortaklik-yapisi>> (15.05.2021).

Ziraat Katılım Bankası,<www.ziraatkatilim.com.tr, Ziraat Katılım Bankası 2020Denetim Raporu> (02.03.2021).